

OBSAH

M. N e m e c: Patronátne právo a vývoj problému menovania do cirkevných úradov v katolíckej cirkvi	5
D. S p r a t e k: Právni poměry v evangelické cirkvi na Těšínsku v letech 1709–1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční cirkve v Rakousku (1. díl) 17	

POZNÁMKY A DISKUSE

A.I. Hrdina: Prezentace knihy J.R. Tretery „Stát a církve v České republice“ ...	51
--	----

DOKUMENTY

Výroční zpráva Komisaře pro lidská práva za období duben–prosinec 2001 – část IV. Dialog s náboženskými společnostmi.	54
Zpráva amerického ministerstva zahraničí o náboženské svobodě v ČR za rok 2000	57
Smlouva mezi Estonskou republikou a Svatým stolcem o právním postavení Katolické církve v Estonsku	63

ANOTACE A RECENZE

Schatz, K.: Dějiny papežského primátu (S. Pšenička)	67
Robbers, G. (ed.): Stát a církve v zemích EU (šh)	69

ZPRÁVY A INFORMACE

Zpráva z „Msgr. W. Onclin Chair“ v Lovani ve dnech 25. 2.–1. 3. 2002 (jrt).	71
Konference v Římě na Univerzitě Tor Vergata – 4. 6. 2002 (M. Holub)	73
Mezinárodní fórum mezináboženského dialogu o respektu k životu a ve prospěch míru, 20.–22.5.2002 Madrid (mjkk)	74
Vědecké sympozium v Tridentu – Osobnost v Církvi – práva a povinnosti člověka a věcího – 6.–7.6. 2002 (M. Holub)	75
Naše akvizice (L.a J. Šoušovi, jrt)	76
<i>Dnes Vám představujeme:</i>	
Komise Spojených států amerických pro náboženskou svobodu v zahraničí (šh)	81
Zprávy ze Společnosti pro církevní právo (jrt)	83

CONTENTS

M. N e m e c: Patron's Right and the Development of the Problematic of the Appointment to a Church Office in the Catholic Church	5
D. S p r a t e k: Legal Relations in the Protestant Church at the Těšín Territory in the Years 1709–1781 and Their Influence on the Structure of the Tolerance Church in Austria (Part One)	17

NOTICES AND DISCUSSION

A.I. Hrdina: Presentation of Jiří R. Tretera's Book "State and Churches in the Czech Republic"	51
--	----

DOCUMENTS

The Report of the Commissioner for Human Rights for the Period April to December 2001 – Part IV, The Dialogue with Religious Organisations.	54
The Report of the U.S. State Department on Religious Freedom in the Czech Republic for the year 2000	57
The Agreement between the Republic of Estonia and the Holy See on the Juridical Status of the Catholic Church in Estonia	63

ABSTRACTS AND RECENSIONS

Schatz, K.: History of Papal Primacy (S.Pšenička)	67
Robbers, G. (ed.): The State and Church in the European Union (šh)	69

NEWS AND INFORMATION

The Report on the "Msgr. W. Onclin Chair", Leuven, February 25–March 1, 2002 (jrt)	71
The Conference at the Tor Vergata University, Rome, June 4, 2002(M. Holub) ...	69
The International Forum of the Interfaith Dialogue on Respecting Life and to the Benefit of Peace, Madrid, May 20–22, 2002 (mjkk)	71
The Scholarly Symposium, Trident, Personality in the Church – Rights and Duties of the Man and Faithful – June, 6–7, 2002 (M. Holub)	73
Our Acquisition (L.a J. Šoušovi, jrt)	74
<i>Today we present you:</i>	
The U.S. Commission for International Religious Freedom (šh)	81
Short Messages (jrt)	83

INHALT

M. N e m e c: Das Patronatrecht und die Entwicklung des Problems der Bestellung der Kirchenämter	5
D. S p r a t e k: Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche in Teschener Gegend in den Jahren 1709–1781 und deren Einfluss auf die Organisation der Toleranzkirche in Österreich (1. Teil)	17

DISKUSSION

A.I. Hrdina: Die Präsentation des Buches von J.R. Tretera: „Staat und Kirche in der Tschechischen Republik“	51
---	----

DOKUMENTE

Jahresbericht des europäischen Kommissärs für Menschenrechte für den Zeitraum April–Dezember 2001 – Teil IV. Dialog mit den Religionsgemeinschaften.	54
Bericht des amerikanischen Auswärtigen Amtes über die Religionsfreiheit in der Tschechischen Republik im Jahre 2000	57
Vertrag zwischen der Republik Estland und dem Heiligen Stuhl über rechtliche Stellung der Katholischen Kirche in Estland	63

ABSTRAKTA UND REZENSIONEN

Schatz, K.: Geschichte des päpstlichen Primats (S. Pšenička)	67
Robbers, G. (ed.): Staat und Kirche in der EU (tschechische Übersetzung) (šh) .	69

NACHRICHTEN UND INFORMATIONEN

Bericht von „Msgr. W. Onclin Chair“ in Löwen, 25. 2.–1. 3. 2002 (jrt)	71
Konferenz in Rom an der Universität Tor Vergata – 4. 6. 2002 (M.Holub)	73
Internationales Treffen im Rahmen der interreligiösen Gespräche zur Achtung des Lebens und zugunsten des Friedens, 20.–22. 5. 2002 Madrid (mjjk)	74
Wissenschaftliches Symposium in Trident – Die Persönlichkeit in der Kirche – Rechte und Pflichten des Gläubigen – 6.–7. 6. 2002 (M. Holub)	75
Unsere Akquisitionen (L.a J. Šoušovi, jrt)	76
<i>Heute stellen wir Ihnen vor:</i>	
Kommission der Vereinigten Staaten von Amerika für die Religionsfreiheit im Ausland (šh)	81
Kurze Nachrichten der Gesellschaft für Kirchenrechts (jrt)	83

INDICE

M. N e m e c: Il diritto di patrocinio e lo sviluppo della problematica di nominazioni agli uffici ecclesiastici nella Chiesa Cattolica	5
D. S p r a t e k: Le condizioni di diritto nella Chiesa evangelica nella regione di Těšín fra gli anni 1709–1781 e la sua influenza sul ordinamento della chiesa di tolleranza nell' Austria (1 ^a parte)	17

DISCUSSIONE

A.I. Hrdina: La presentazione del libro „Lo Stato e la Chiesa nella Repubblica Ceca“, scritto da J. R. Tretera	51
---	----

DOCUMENTI

Il rendiconto del Commissario per i diritti dell' uomo per il periodo apr.–dic. 2001 – parte IV. Il dialogo con gli Enti ecclesiastici.	54
Il bollettino del Ministero degli Esteri americano sulla libertà religiosa nella Rep. Ceca nel 2000	57
L' accordo fra la Repubblica Estone e La Santa Sede sullo stato giuridico della Chiesa Cattolica in Estonia	63

ANNOTAZIONI E RECENSIONI

Schatz, K.: La storia del primato di papa (S. Pšenička)	67
Robbers, G. (ed.): Lo Stato e la Chiesa nei paesi dell' UE (šh)	69

NOTIZIE ED INFORMAZIONI

La notizia dalla „Msgr. W. Onclin Chair“ fra 25.02.–01.03.2002 a Leuven (jrt) ..	71
La conferenza all' Università Tor Vergata a Roma – 4. 6. 2002 (M. Holub)	73
Il Foro internazionale per il dialogo sul rispetto alla vita e sul rispetto alla pace, 20–22 maggio 2002, Madrid (mjkk)	74
Il convegno scientifico a Trento – La Personalità nella Chiesa – i diritti e i doveri dell' uomo e del credente – 06.–07.06.2002 (M. Holub)	75
Le nostre acquisizioni (L.a J. Šoušovi, jrt)	76
<i>Oggi vi presentiamo:</i>	
La Comissione degli Stati uniti d' America per la libertà religiosa all' estero (šh)	81
Le notizie dalla Società per il diritto delle Chiese (jrt)	83

Patronátne právo a vývoj problému menovania do cirkevných úradov v katolíckej cirkvi

JUDr. Matúš Nemeč, Ph.D.

1. Úvod

V roku 1122 skončil vo Svätej rímskej ríši zápas, resp. spor o investúru. Prípadná otázka - kto bol víťazom tohto sporu? – snád' nie je tou správnou. Podstatný je spôsob, ktorým sa výsledok sporu dosiahol a tým je dohoda – najlepší spôsob riešenia sporov. Hlava katolíckej cirkvi a cisár rímsky vymedzili kompetencie duchovnej a svetskej moci do budúcnosti v otázke, ktorá je pre autentické pôsobenie Cirkvi vo svete snád' najdôležitejšia – vymenovávanie najvyšších cirkevných hodnostárov do cirkevných úradov.

A hoci na jednej strane pápež Kalixt II. v konkordáte udelil panovníkovi privilégium: „...tebe, milovaný syn Henrich..., že voľby biskupov a opátov, patriacich do kráľovstva, sa môžu konať v tvojej prítomnosti. ...zvolený okrem toho môže, bez donútenia, prijať regália (majetky) od teba a je oprávnený konať to, čo má“, významnejšie je v konkordáte to, k čomu sa ediktom zaviazal najvyšší predstaviteľ svetskej moci, panovník: „...ja, Henrich, ponechávam Bohu, svätým božím apoštolom Petrovi a Pavlovi a svätej katolíckej cirkvi, všetku investitúru ...a vo všetkých cirkvách, ktoré sú v mojej ríši, nech sa uskutočňujú kánonické voľby a slobodné vysviacky.“

Toto rozdelenie kompetencií síce, ako ukázal neskorší vývoj, nebolo ideálne, ale zabezpečovalo cirkvi slobodu pri konečnom rozhodovaní o nositeľovi cirkevného úradu.

Panovníkovo uznanie, že cirkevný úrad je predovšetkým duchovná úloha znamenalo uznanie, že právo menovať vhodnú osobu do tohto úradu malo takisto povahu duchovnú a preto patrilo do právomoci cirkvi.¹ Napriek tomu Cirkev milosťou pápežov umožnila niektorým panovníkom vyjadriť právo, zväčša za služby poskytnuté cirkvi, spolupôsobiť pri výbere vhodnej osoby, vyjadrené v podobe kráľovského nominačného práva (*nominatio regia*).

¹Porov. PÍCHA, M.: Rakouské právo jmenovací nepřešlo na vládu republiky Československé. In: Časopis katolíckého duchovenstva, roč. 66, Praha 1925, str. 89.

Ale keď profesori Parížskej teologickej fakulty vyhlásili v roku 1560: „*kráľovské nominačné právo je príčinou nešťastia (úpadku) cirkvi*“, cirkev si uvedomila, že tento kompromis viedol skôr k presvedčeniu o jeho nesprávnosti, najmä po nástupe reformácie. Osvietenstvo navyše postavilo cirkev aj do širšieho právneho konfliktu so svetskou mocou, ktorá sa považovala za absolútne suverénnu. Menovacie právo bolo meritórnou otázkou tohto konfliktu, ktorému sa nevyhla ani katolícka cirkev v Československu po I. svetovej vojne. Voči nej stála v tomto konflikte československá vláda.

2. Ius nominandi (menovacie právo)

2.1 Vývoj menovacieho (nominačného) práva

Počínajúc 16. storočím, niektorí panovníci, pod vplyvom protestantských teórií o vzťahu svetskej a duchovnej moci a vykonštruovaných zemepanských práv², osvojili si viaceré oprávnenia, ktoré vo svojej podstate patria cirkvi a uviedli ich do praxe pod názvom *iura circa sacra*³. Po nástupe občianskych slobôd v revolučnom roku 1848 sa uplatňovanie týchto práv modifikovalo v tom zmysle, že jeho základom sa stala teória štátnej suverenity a potreba ochrany štátu pred rozpínavosťou a nadvládou cirkvi⁴.

Štátna suverenita však nemá aj podľa medzinárodného práva neobmedzené hranice, je obmedzená právnou sférou a mocou iných subjektov medzinárodného práva⁵. A keďže subjektom medzinárodného práva je aj Apoštolská stolica (už vyše 1600 rokov), jej práva (predovšetkým *ad intra*) v rámci štátu musia byť (mali by byť) rešpektované. Jedným z týchto práv je aj právo s konečnou platnosťou menovať osoby do uprázdnených úradov v rámci cirkevnej štruktúry.

2.2 Ius nominandi – podstata a obsah

Na základe Kódexu kánonického práva účinného od roku 1918 definovali kánovníci *ius nominandi*. F. Wernz a P. Vidal uvádzajú, že tento pojem sa často zmiešava (a nesprávne) s pojmom prezentovanie. Pravý zmysel slova *nominatio* spočíva podľa nich „v *dezinovaní vybranej osoby, ktoré je spojené s formálnym prezen-*

² Episkopálny systém, kolegiálny a teritoriálny systém.

³ Medzi tieto oprávnenia sa zaraďujú napr. *placetum regium, exsequatur, ius cavendi et inspiciendi, ius advocatie et protectionis, appellatio ab abusu, ius reformandi, ius dominii supremi, ius exclusivae*.

⁴ Porov. PÍCHA, M.: cit. d., str. 189–190.

⁵ Porov. PÍCHA, M.: cit. d., str. 192.

*tovaním návrhu, resp. ide o výkon práva prezentačného, ktoré sa opiera o apoštolské privilégium, nie o právo patronátne.*⁶

Nominatio regia (kráľovské menovacie právo) bolo podľa kánonického práva označenie pre určitú formu obsadenia (nadobudnutia) vyšších benefícií a cirkevných úradov, osobitne úradov diecéznych biskupov. Apoštolská stolica v určitých prípadoch poskytla v určitých prípadoch výsadu (privilégium) formou indultu alebo na základe konkordátu svetským autoritám právo menovať (t.j. uviesť meno) osobu, ktorej má byť uprázdný úrad udelený.

Ius nominandi predstavovalo paralelu k inštitútu voľby kandidáta a čiastočne aj k inštitútu postulácie zvoleného kandidáta. Všetky uvedené skutočnosti (menovanie, voľba, postulácia) sú iba prvým štádiom procesu ustanovenia do cirkevného úradu a jeho prevzatia. Osoba, ktorá je menovaná, zvolená alebo postulovaná musí byť kánonicky potvrdená (konfirmovaná) – kompetentná cirkevná autorita musí preveriť kandidáta, či vyhovuje požiadavkam kánonického práva a potom ho úradom poveriť. Aj keď je cirkevná autorita po takomto preverení kandidáta povinná potvrdiť menovanie alebo voľbu⁷, ak kandidát vyhovuje podmienkam práva, právne účinky prevzatia úradu (*ius in re*) nastávajú až kánonickým poverením, na ktoré je kompetentná výlučne cirkevná autorita.⁸

3. Patronátne právo

Menovacie právo je potrebné vysvetliť aj v kontexte patronátneho práva a s ním spojeného prezentačného práva.

Patronátne právo predstavuje súhrn oprávnení určitej osoby voči cirkevnému úradu v rámci hierarchickej štruktúry katolíckej cirkvi. Udeľovalo sa predovšetkým osobám, ktoré založili alebo postavili kostol. Právo sa poskytovalo predovšetkým vo vzťahu k nižším cirkevným úradom, ale postupom času sa jeho udeľovanie rozšírilo aj na úradu biskupov. Zatiaľ čo nad nižšími cirkevnými úradmi mohol mať patronát akýkoľvek verejný alebo súkromný, cirkevný alebo laický subjekt (fyzická osoba), úrady biskupa zverovala cirkev výlučne do patronátu panovníkov⁹.

⁶ Porov. PÍCHA, M., cit. d., str. 194; Wernz, F. X. – Vidal, P.: *Jus canonicum. Universitatis Gregoriana, Roma 1923*, str. 261: ...*“nominatio significat aut designationem personae promovendae, quae formali praesentationi personae Superiori factae praecedit aut exercitatio-nem iuris praesentandi, quatenus illud nititur privilegio apostolico, non iure patronatus.*

⁷ S postuláciou je okrem uvedeného spojená navyše ešte aj podmienka udelenia dišpenzu pre postulovaného kandidáta od kompetentnej cirkevnej autority, na udelenie ktorého žiadajúca osoba nemá právny nárok.

⁸ Porov. PÍCHA, M., cit. d., str. 194–195.

⁹ Porov. TOMKO, J.: Zriadenie spišskej, banskobystrickej a rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku. Kňazský seminár biskupa Jána Vojtáššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1995, str. 90.

Kánonické právo rozlišovalo viaceré druhy patronátnych práv, napr. dignitálne patronátne právo (*ius patronatus reale*), spojené s určitým úradom a osobné (*ius patronatus personale*), spojené s určitou osobou. Patronátne právo mohlo existovať ako dedičné (*ius patronatus hereditarium*), rodinné (*ius patronatus familiare*) a rodové (*ius patronatus gentilium*).

Iné bolo delenie podľa povahy právneho titulu a to na cirkevné, resp. duchovné patronátne právo (*ius patronatus ecclesiasticum*), existujúce na základe cirkevno-právneho prvku (napr. cirkevného majetku), laické (právnym dôvodom existencie bolo čisto súkromné právo) a zmiešané (*ius patronatus mixtum*), ktoré bolo nadobudnuté zčasti na cirkevnom a zčasti na svetskom základe (majetok, resp. iné časné dobro).¹⁰

Patronátne právo k určitej jednotke partikulárnej cirkvi a s ním spojené prezentačné právo týkajúce sa úradu biskupa mohlo vzniknúť tak, že budúci (potenciálny) patrón, t.j. panovník dal postaviť alebo postavil, založil alebo daroval cirkvi na partikulárnej úrovni kostol (chrám). Následne kompetentná cirkevná autorita, ktorou v tomto prípade bola vždy Apoštolská stolica, mohla udeliť panovníkovi určité oprávnenia (vrátane menovacieho práva) vo vzťahu k danej partikulárnej cirkvi a to formou apoštolského privilégia ako určitej formy odmeny za službu cirkvi.¹¹ Dôvodom na udelenie privilégia však nemuselo byť postavenie kostola, mohlo ísť len o tzv. čisté privilégium, bez predchádzajúcej služby cirkvi. Poslednou možnosťou nadobudnutia, resp. v tomto prípade skôr jeho vykonávania patronátneho práva bolo premlčanie práv Svätej stolice. Cirkev však tento spôsob považovala len za jednu z možností ako faktické vykonávanie patronátneho práva dokázať s účinkami pre platné kánonické právo¹².

Patronátne právo, jeho vlastníctvo (uznaný dôvod jeho vykonávania) musel podľa nariadení Tridentského koncilu dokázať jeho vykonávateľ, a to aj v záujme toho, aby vyvrátil jeho možnú uzurpáciu.

Nadobudnutie patronátneho práva *modo originario* nebolo podľa Kódexu kánonického práva z roku 1917 do budúcnosti možné (kán. 1450, § 1)¹³.

¹⁰ Porov. KOENIGER, A. M.: *Katholisches Kirchenrecht*. Herder, Freiburg im Breisgau 1926, str. 176–177.

¹¹ Udelenie apoštolského privilégia nevyplývalo *ex lege* (zo zákona), resp. ten kto postavil kostol alebo urobil inú službu cirkvi, nenadobúdal *ipso iure* a už vôbec nie *ipso facto* oprávnenia vo vzťahu k danej partikulárnej cirkvi. O udelení privilégia rozhodovala slobodne Apoštolská stolica, pričom udelenie privilégium bolo viazané na osobu patróna.

¹² Porov. TOMKO, J.: cit. d., str. 91.

¹³ Porov. KOENIGER, A.M.: cit. d., str. 181.

3.1 Ius nominandi vo vzťahu k patronátnemu právu

Oprávnením, ktoré bolo súčasťou patronátneho práva bolo aj právo navrhovať (prezentovať) osobu vhodnú na obsadenie uprázdneného cirkevného úradu – prezentačné právo.

3.1.1 Ius praesentandi a jeho miesto v procese ustanovovania do cirkevného úradu

Pod pojmom *ius nominandi*, v uzneseniach Tridentského koncilu¹⁴ označované aj ako *ius designandi et offerendi* („právo určiť a navrhnúť“) treba rozumieť oprávnenie, ktoré bolo súčasťou kráľovského patronátu. Toto oprávnenie pozostávalo v subjektívnom práve panovníka určitej krajiny¹⁵ navrhovať (*praesentatio*) Svätej stolici kandidáta na uprázdnený cirkevný úrad diecézneho biskupa¹⁶. Vyžadovalo sa, aby návrh bol predložený kompetentnej osobe, v tomto prípade pápežovi a v texte návrhu bolo potrebné vyhnúť sa výrazom „*eligere*“ (voliť), resp. „*conferre*“ (udelieť), pretože nie sú v súlade s podstatou a obsahom oprávnenia.

Účinkom formálne bezchybne vykonanej *praesentatio* bolo nadobudnutie práva na vec (t.j. v tomto prípade na miesto, ktorým bol úrad diecézneho biskupa) – *ius ad rem*.

Po prezentácii návrhu nasledovalo v každom prípade kánonické potvrdenie prezentovaného návrhu v súlade s normami kánonického práva (konfirmácia). Toto potvrdenie, udelenie titulu (*collativa tituli*) bolo ďalším štádiom procesu udelenia cirkevného úradu (kánonického poverenia), vykonávané kompetentnou cirkevnou autoritou, ktorého účinkom bolo nadobudnutie práva k veci (*ius in re*). Až od tohto okamihu mohla osoba, poverená úradom, konať v danom cirkevnom úrade s právnymi účinkami. Potvrdenie prezentovaného návrhu je úkon, ktorý je spôsobilá vykonať len duchovná osoba a tou je osoba v posvätnom ráde. Laici

¹⁴ Trid. koncil, sess. 24, can. 18 (de ref.).

¹⁵ V 18. storočí vykonávali kráľovské patronátne právo španielski, portugalskí a uhorskí králi. (Porov. TOMKO, J.: cit. d., str. 94.). Podľa platného kánonického práva už do budúcnosti nemajú hlavy štátov, prípadne iné svetské vrchnosti žiadne práva, ktoré by svojou povahou boli blízke prezentačnému, resp. nominačnému právu. Kánon 377, § 5 CIC 1983: „*Nulla in posterum iura et privilegia electionis, nominationis, praesentationis vel designationis Episcoporum civilibus auctoritatibus conceduntur*“. (Preklad: Do budúcnosti sa svetským vrchnostiam neudeľujú nijaké práva a privilégia týkajúce sa voľby, vymenúvania, navrhovania a určovania biskupov). Avšak všetky oprávnenia (tzv. politické klauzuly) najvyšších predstaviteľov politickej moci (predsedov vlád, prezidentov a monarchov) platne existujúce podľa predchádzajúceho práva zostali v platnosti a účinnosti (napr. oprávnenie francúzskej vlády podľa dohody s Apoštolskou stolicou z roku 1921 a oprávnenie rakúskej vlády podľa konkordátu z roku 1933).

¹⁶ Porov. TOMKO, J.: cit. d., str. 92.

boli a sú na tento právny úkon absolútne nespôsobilí a ich prípadné konanie nevyvolávalo žiadne právne následky.

Poslednou etapou tohto procesu bolo uvedenie do úradu (*institutio corporalis*), takisto právom zverené výlučne duchovnej osobe.

Ako uvádza M. Pícha, katolícka cirkev nikdy v dejinách nepovolila, aby laici, t.j. osoby, ktoré nie sú vyznačené posvätným rádom, ustanovovali podľa kánonického práva osoby do cirkevných úradov. Aj keď cirkevný úrad už podľa Wormského konkordátu, čiže od 12. storočia po Kr. predstavoval spojenie majetku, slúžiaceho na materiálne zabezpečenie cirkevného hodnostára a duchovnej (riadiacej) moci, úrad predstavoval jednotu. Z toho vyplýva, že poskytnutie moci a majetku od týchto čias muselo a musí tvoriť jeden súčasný výkon (právny úkon) podľa kánonickej zásady „*beneficium propter officium*“ (léno je zásluhou úradu)¹⁷. Dispozičné oprávnenia *in temporalibus* s tým spojené poskytovala kompetentná autorita prostredníctvom úradu a toto *ius in re* je a bola oprávnená udeľovať, ako som uviedol, len cirkevná autorita. Jedine ona mohla podľa práva platne poveriť cirkevným úradom¹⁸.

Spomeniem ešte, že menovanie biskupov (a takisto zriaďovanie diecéz) ako súčasť patronátneho práva bolo a takisto v súčasnosti podľa platného kánonického práva¹⁹ je čisto vnútrocirkevnou záležitosťou a bez výslovného povolenia (*ex iure canonico*) si žiadna civilná, t.j. svetská moc nemohla a ani nemôže uplatňovať právne nároky na spomenuté záležitosti.

Menovanie biskupov uskutočňoval pápež vždy „*de pontificiae potestatis plenitudine*“ (z plnosti kňazskej moci) spôsobom „*motu proprio*“ (z vlastného popudu)²⁰, čiže suverénne a autonómne.

¹⁷ Porov. FUNCZIK, E.: Cirkevnoprávne predpisy. Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1946, str. 332–333.

¹⁸ Kán. 147, § 1 CIC 1917: „*Officium ecclesiasticum nequit sine provisione canonica valide obtineri*“. Porov. PÍCHA, M.: cit. d., str. 99–100.

¹⁹ Porov. najmä kán. 377, § 1; § 5, kán. § 2, kán. 380, CIC. Aj v prípade menovania biskupov pre novozriadené biskupstvá Spiš, Banská Bystrica a Rožňava cisárovná Mária Terézia 15. januára roku 1776 ako panovníčka – nositeľka apoštolského privilégia, v liste pápežovi Piovi VI. žiada o potvrdenie (*confirmatio*) svojho výberu (*electio*) a menovania (*nominatio*): „*A tak z moci nášho kráľovského patronátu, ktorý právoplatne – ako sme si istí – máme a vykonávame pri udeľovaní biskupstiev a prebiend všeobecne v celom našom uhorskom kráľovstve ..., usúdili sme, aby sa dali a udelili nasledovne: .. ktorých podľa zvyku nášho a našich predkov úctivo navrhujeme, aby ste týchto nami vyvolených a menovaných arcibiskupa a biskupov ráčili čím skôr potvrdiť svojím apoštolským požehnaním.*“ (Text listu prezatý z diela: TOMKO, J.: cit. d., str. 99.)

²⁰ Porov. TOMKO, J.: cit. d., str. 145.

3.1.2 *Ius nominandi* a *ius praesentandi* a ich vzájomné porovnanie

Čím sa teda menovacie právo (*ius nominandi*) odlišovalo od prezentačného práva (*ius praesentandi*) a čo mali obe oprávnenia spoločné?

Odlišnosť bola v tom, že *ius nominandi* sa nadobúdalo mimoriadne – slobodným rozhodnutím kompetentnej cirkevnej autority vo forme osobitného singulárneho oprávnenia (privilégium, indult) alebo vo forme dohody (konkordát) ako súčasť partikulárneho práva, zatiaľ čo *ius praesentandi* sa nadobúdalo vždy po splnení určených podmienok (poskytnutie služby materiálnej cirkvi) z práva všeobecného (*ex iure universale*). *Ius nominandi* sa v dôsledku týchto skutočností muselo vykladať čo najužšie, *ius praesentandi* pripúšťalo širší výklad.²¹

Spoločným znakom týchto oprávnení bol ich právny význam a účinok, ktorým bolo *designatio* – označenie osoby navrhovanej do cirkevného úradu spojené s právom, aby cirkevná autorita preverila navrhovanú osobu a aby ju po splnení podmienok vyžadovaných právom potvrdila ako súcu a ustanovila do úradu (*institutio canonica*).

Práve ponímanie tejto skutočnosti a s tým spojená aplikácia ustanovení o nominačnom práve v praxi predstavovali základ konfliktu medzi štátnou mocou a katolíckou cirkvou v Československej republike po skončení 1. svetovej vojny a po rozpade Rakúsko-Uhorska.

3.1.3 *Ius nominandi* ako ustanovenie konkordátu

Ak bolo *ius nominandi* súčasťou konkordátu, t.j. jeho predmetom ako „vec duchovná“ (*res spirituali*)²², nemohol ho pápež, ktorý bol v pozícii účastníka medzinárodnej zmluvy (prejavu vôle dvoch rovnoprávných strán), jednostranne odvolať bez oprávnenej príčiny aj keď išlo inak o záležitosť v úplnej kompetencii cirkvi, pretože to neumožňovalo ani vtedy platné kánonické právo.

Ak v konkordáte *ius nominandi* obsiahnuté nebolo, malo povahu len pápežského privilégia udeleného štátnej moci podľa kánonického práva a mohlo byť kedykoľvek odňaté²³, pretože nemalo (právnu) silu dohody a konkordátov, ale pochádza z „čistej blahosklonnosti“ (štedrosti) pápežov.

²¹ Porov. PÍCHA, M.: cit. d., str. 194 a nasl.

²² D. NĚMEC vo svojej štúdií *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem* uvádza, že dohoda ohľadom záležitostí „*res spirituales*“ boli v konkordáte podľa teórie privilégia vždy len jednostranným ústupkom pápeža (cirkevnej moci) voči štátnej moci a v príslušnej časti nebol konkordát zmluvou (porov. cit. štúdia, in: *Dialog Evropa XXI*, 2–3/1997, Praha, 1997, str. 9).

²³ Porov. PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. I. Ústavní právo církevní. Vlastným nákladom, Obořiště 1932, str. 205.

Medzi takto obsadzované úrady patrili úrad diecézneho biskupa a arcibiskupa (v ČSR okrem úradu arcibiskupa olomouckého²⁴), úrad generálneho vikára diecézy a vybrané úrady kanonikov vo viacerých kapitulách kanonikov²⁵.

3.2 Otázka a problém pôvodu existencie patronátneho práva rakúskych panovníkov

Kardinál Jozef Tomko prezentuje v knihe spomínanej už na začiatku tejto práce na túto tému názor, že existencia patronátneho práva rakúsko-uhorských panovníkov, ktorého súčasťou je aj právo navrhovať osoby do cirkevných úradov, resp. vymenovávať ich do cirkevných benefícií (obročí) je historicky nedokázané a nedokázateľné.

Neistý je podľa neho predovšetkým jeho pôvod, resp. vznik. Ak nebudeme prihliadať na teóriu suverenity štátnej moci aj v záležitostiach cirkevných a absolutistické chápanie štátnej moci (odmietnuté katolíckou cirkvou), podľa ktorej sa panovník považoval za najvyššieho vlastníka cirkevného benefícia, zostávajú už len dve možnosti (vzájomne sa dopĺňajúce), ako podprieť legalitu panovníckeho patronátneho práva.

a) Premlčanie

Prvou možnosťou, o ktorú sa panovníci rakúsko-uhorskej monarchie osobitne od druhej polovice 18. storočia opierali, je vyhlásiť, že na práva Svätej stolice, ktorých obsahom je zriaďovanie diecéz a menovanie osôb do cirkevných úradov (benefícií) sa uplatnil inštitút premlčania (*praescriptio*), upraveného aj kánonickým právom. To však predpokladá neuplatňovanie týchto práv nepretržite po určitú dobu, čo kardinál Tomko pokladá za vylúčené a uvádza, že Apoštolská stolica a príslušné orgány Rímskej kúrie vždy v dejinách reagovali na privlastňovanie týchto práv²⁶, čo vylučuje prípadnú dobromyseľnosť pri držbe práva.

b) Nerušený výkon práva (vydržanie)

Ako píše ďalej, ani druhá možnosť, ktorou je nerušené vykonávanie práva (*usus pacificus*) neprichádza do úvahy, pretože rakúsko-uhorskí panovníci nikdy *de iure canonico* nezriadili katolícku diecézu. Keďže výkon práva menovať kandidá-

²⁴ Olomoucký arcibiskup bol do úradu volený kapitulou kanonikov podľa noriem kánonického práva a panovník mal právo veta voči kandidátovi, ktorého považoval za nepríjemného (porov. BEDNÁŘ, F.: cit. d., str. 583).

²⁵ Porov. BEDNÁŘ, F.: cit. d., str. 583. V ČSR to boli napr. kapituly v týchto mestách: Praha (Vyšehradská kapitula a kapitula u Všetkých svätých), Litoměřice, České Budějovice, Olomouc, Hradec Králové).

²⁶ TOMKO, J.: cit. d., str.142.

tov do cirkevných úradov (v prípade panovníka do úradu biskupa) si v priebehu histórie panovníci Uhorska, najmä kráľ Štefan, zakladateľ uhorského štátu²⁷, prisojovali veľmi tvrdo, Svätá stolica pripustila v 18. storočí vo vzťahu k niektorým uhorským diecéziam *quasi-possessio iuris praesentandi*.

Resumé

Príspevok predstavuje časť rigoróznej práce autora, ktorú pod názvom „Menovacie právo vlády 1. Československej republiky na cirkevné úrady“ obhájil 1. 3. 2002 na Katedre právnych dejín Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Obsahom tohto príspevku je časť, v ktorej sa autor zaoberá postupne kanonickoprávnu úpravou a vymedzeniu pojmov menovacie, resp. nominačné právo, patronátne právo a prezen-tačné právo a vzájomným vzťahom oprávnení, ktoré z týchto práv vyplývajú pre kato-lickú cirkev a pre štátnu moc ako jedného zo subjektov patronátneho, resp. menovacieho práva. V závere príspevku sú teoretické závery aplikované na vzťah katolíckej cirkvi a rakúsko-uhorskej monarchie so zameraním na konkordát z roku 1855.

Summary

Patron's Right and the Development of the Problematic of the Appointment to a Church Office in the Catholic Church

An article is a part of the doctoral thesis named “The nomination right of the Czecho-slovak government to ecclesiastical offices”, which has author deraigned at the Depart-ment of the Legal History of the University of Trnava on the 1st March 2002. The work is that part, which contents canonical regulation, definitions of the terms “right of nomi-nation”, “right of patronage” and “right of presentation”, and relation between the powers, which result from these rights for the Catholic Church and the State authority as a subject of the right of patronage (nomination). In the end of the article, theoretical conclusions are applied to the relation between the Catholic Church and the Austrian monarchy with regard to the concordat from the year 1855.

²⁷ E. KNAPPEK vo svojej knihe *Obsadzovanie uhorských biskupstiev od konca X. do konca XIV. storočia so zvláštnym zreteľom na pápežské zásahy a na postavenie uhorských kráľov* (Bratislava 1934) uvádza, že prvý uhorský kráľ Štefan dokázateľne zriadil dve biskupstvá (diecézy) v Uhorsku. Právne významné je však posúdenie, aký právny dôvod mal na túto činnosť. Prvá možnosť je, že mu pápež Silvester II. poskytol v roku 1015 privilégium podľa kánonického práva, ktoré, podľa zástancov výlučných práv Cirkvi však je svojou povahou jednostranne odvolateľné a osobné (viaže sa na osobu, ktorej bolo udelené a po jej smrti privilégium zaniká). Na druhej strane, zástancovia suverenity štátnej moci tvrdili, že toto privilégium iba potvrdzovalo starodávne práva uhorského kráľa vo veciach cirkevných a navyše tvrdia, že kráľ Štefan bol vymenovaný za pápežského legáta a latere (porov. KNAP-PEK, E.: cit. d., str. 31–36.)

Zusammenfassung

Das Patronatrecht und die Entwicklung des Problems der Bestellung der Kirchenämter

Der Beitrag stellt einen Teil der Dissertationsarbeit des Verfassers, die unter dem Titel „Ernenungsrecht der Regierung der 1. Republik in bezug auf die Kirchenämter“ am 1.3. 2002 an dem Lehrstuhl für Rechtsgeschichte der Juristischen Fakultät an der Universität in Trnava verteidigt wurde. Inhalt des Beitrags bildet der Teil, in dem sich der Autor mit folgenden Themen nacheinander befaßt: die Regelung des kanonischen Rechts; die Abgrenzung der Begriffe wie Ernennung bzw. Nominationsrecht, Patronats- und Präsentationsrecht; Verhältnis der einzelnen Ansprüche, die sich aus diesen Rechten zugunsten der katholischen Kirche und des Staates als einer der berechtigten Subjekten des Patronats- bzw. Nominationsrecht ergeben. Zum Schluß werden die theoretischen Folgerungen auf das Verhältnis der katholischen Kirche zur österreich-ungarischen Monarchie mit der Hervorhebung des Konkordats vom 1855 angewandt.

Riassunto

Il diritto di patrocinio e lo sviluppo della problematica di nominezioni agli uffici ecclesiastici nella Chiesa Cattolica

Il contributo presenta una parte della tesi dell'esame rigoroso, intitolata "Il diritto di nominazione agli uffici ecclesiastici del governo della Prima repubblica cecoslovacca", difesa il 1 marzo 2002 nella Cattedra della Storia di Diritto della Facoltà Giuridica dell'Università di Trnava. Il contenuto di questo contributo é la parte nella quale l'autore si occupa dello stato normativo canonico e della definizione di diritto di nominezioni, diritto di patrocinio, diritto di presentazione e delle relazioni formate da essi fra la Chiesa Cattolica e il potere dello Stato che presta il ruolo di uno dei soggetti del diritto di nominazione. Alla fine del brano ci si trovano conclusioni teoriche applicate alla relazione della Chiesa Cattolica e l'Impero Austro-Ungarico con la concentrazione al Condordato del 1855.

O autorovi

JUDr. Matúš Nemeč, PhD. sa narodil 23. 6. 1964 v Bratislave. V rokoch 1988 až 1993 študoval na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Ako absolvent nastúpil v roku 1993 na PF UK na Katedru rímskeho práva (od roku 1998 Katedra právnych dejín), kde je v súčasnosti odborným asistentom vyučujúcim rímske právo a cirkevné právo. V roku 1999 obhájil na PF UK v Bratislave dizertačnú prácu s názvom „Právne postavenie kresťanstva a cirkvi v Rímskej ríši v 1. až 4. storočí po Kristovi“. Od roku 1998 prednáša kánonické právo a konfesné právo aj na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Vo vedeckej oblasti sa zameriava na vzťah štátu k cirkvám a na problematiku právneho postavenia cirkví.

JUDr. Matúš Nemeč, PhD. was born on June 23, 1964 in Bratislava. In the years 1988-1993 he studied at the Faculty of Law of the Komensky University in Bratislava. After graduation in the year 1993 he was accepted to the Department of Roman Law (from the year 1998 Department of the Legal History), where he is, at this time, an assistant lecturer for the course of Roman Law and Ecclesiastical Law. In the year 1999 he defended dissertation named "Legal Status of the Christianity and the Church in the Roman Empire from the 1st to 4th century after Christ." From the year 1999 he has given lectures in canon law and ecclesiastical law at the Faculty of Law of University of Trnava in Trnava. In his scientific work, he is orientated to the problematics of the state-church relations and on the legal status of churches.

JUDr. Matúš Nemeč, PhD. wurde am 23. 6. 1964 in Bratislava geboren. In den Jahren 1988-1993 studierte er an der Juristischen Fakultät der Komensky-Universität in Bratislava. Nach dem Abschluss seiner Studien wurde er an den Lehrstuhl für römisches Rechts (seit 1998 Lehrstuhl für Rechtsgeschichte) als Assistent im Fach „Römisches Recht“ und im Fach „Kirchenrecht“ berufen. In 1999 verteidigte er seine Dissertation mit dem Titel „Die Rechtliche Stellung des Christentums und Kirche im römischen Reich vom 1. bis zum 4. Jahrhundert n. Chr.“ Seit 1998 lehrt er kanonisches Recht und Staatskirchenrecht an der Juristischen Fakultät der Universität in Trnava. Er befasst sich in seiner wissenschaftlichen Tätigkeit mit der Problematik der Beziehung Staat-Kirche und der Rechtstellung der Kirchen.

JUDr. Matúš Nemeč, PhD. é nato il 23 giugno 1964 a Bratislava. Fra 1988-93 ha studiato nella Facoltà di Giurisprudenza dell'Università di Komensky a Bratislava. Laureatosi nel 1993, é cominciato a lavorare alla Cattedra di diritto romano (dal 1998 Cattedra della storia di diritto) della stessa, dove oggi da assistente specializzato insegna il diritto romano e il diritto ecclesiastico. Nel 1999 si é laureato dottore alla PF UK a Bratislava con la tesi di disertazione "Lo stato giuridico del cristiano e della Chiesa nell'Impero Romano dal I° al IV° sec d.c." Dal 1998 insegna il diritto canonico e il diritto ecclesiastico statale anche nella Università di Trnava. Nell'rea scientifica si concentra alla relazione fra lo Stato e la Chiesa e alla problematica dello stato giuridico delle Chiese.

Zřízení institutu „Studium advokátů ICS“ (tj. Interdiecézního církevního soudu České provincie)

Kánon 1490 CIC ukládá soudům, pokud je to možné, ustanovit natrvalo osoby, které poskytují právní pomoc stranám především v manželských záležitostech, během průběhu celého procesu.

Proto kardinál Miloslav Vlk, arcibiskup pražský a moderátor Interdiecézního církevního soudu České provincie, s vědomím Nejvyššího soudu Apoštolské Signatury Prot. N. 4043/2002 SAT ze dne 7. 5. 2002 zřizuje při Interdiecézním církevním soudu České provincie Institut „Studium advokátů ICS“ na dobu dvou semestrů akademického roku 2002/2003 za účelem formace a vzdělání nových advokátů.

Moderátorem uvedeného studia ustanovil ThDr. ICDr. Jiřího Svobodu, soudního vikáře, s odpovědností za řízení uvedeného institutu. Zároveň jmenuje jako vyučující oba zástupce soudního vikáře ICLic. Vladimíra Gajduška, ICLic. Václava Hegera, a soudce JUDr. ICLic. Antonína Hrdinu O.Praem.

Studium sestává z vybraných přednášek z kanonického práva (všeobecné normy, manželské právo, procesní právo, vybrané otázky z trestního práva spolu se speciálními procesy, tj. trestní procesy, dispense v případě inkonzumace a privilegia víry) a je zakončeno závěrečnou zkouškou, o jejímž úspěšném absolvování frekventanti obdrží osvědčení dávající kvalifikaci ke jmenování advokátem či zástupcem u ICS.

Ke studiu se mohou přihlásit katoličtí křesťané, kteří *vykonali zkoušku z kanonického práva na právnické nebo teologické fakultě*. Výjimku z tohoto ustanovení může povolit moderátor studia. Cyklus studia bude probíhat ve školním roce 2002/03 a přihlášku do něj doloženou doporučením duchovního správce je třeba zaslat Interdiecéznímu církevnímu soudu do 30. 9. 2002 (adresa: Hradčanské nám. 16, 119 02 Praha 1-Hradčany).

Advokáty ICS z řad vybraných absolventů studia jmenuje na návrh soudního vikáře moderátor ICS arcibiskup pražský.

Právní poměry v evangelické církvi na Těšínku v letech 1709–1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku (1. díl)

Mgr. Daniel Spratek

Stať je částí diplomové práce obhájené na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v akademickém roce 2001/2002.

1. Slezsko po vestfálském míru

a) Vestfálský mír – jeho východiska a ustanovení

Slezská knížectví byla počátkem 17. století oblastí s dominantním vlivem luterství. Výslovnou svobodu augsburskému vyznání přiřkl Slezanům Majestát Rudolfa II. (obdoba Rudolfova majestátu pro Čechy), vydaný 20. srpna 1608¹. Na jeho porušování proto o deset let později reagovali slezští evangelici radikálně a na rozdíl od Moravy se takřka okamžitě připojili k českému stavovskému odboji. Po jeho porážce však díky intervenci Jana Jiřího Saského unikli císařově pomstě. Též pražský mír (1635) stvrdil ve Slezsku částečnou náboženskou svobodu augsburského vyznání.² Po třicetileté válce vyřešil postavení evangelíků ve Slezsku vestfálský mír. Na Slezsko se však nevztahovala ustanovení, která v Říši stanovila za restituční mezník rok 1624 a prohlásila rovné postavení luteránů a kalvinistů, ale ohledně zdejších protestantů platila zcela zvláštní ustanovení.³

¹ Text otiskuje: KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 65-66 (položka listináře č. XXVI).

² ČORNEJ, Petr a kol.: Dějiny země Koruny české. 1. díl. 3. vyd. Praha – Litomyšl, Paseka 1995, s. 227, 232, 242, 286; POJAR, Miloš: Reformace a protireformace ve střední Evropě. IN: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 60–61.

³ EICKELS, Christine van: Rechtliche Grundlagen des Zusammenlebens von Protestanten und Katholiken in Ober- und Niederschlesien vom Augsburger Religionsfrieden (1555) bis zur Altranstädter Konvention (1707). IN: Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien. Berlin, Gebr. Mann Verlag 1994, s. 63–64.

Konkrétně položil dalšímu vývoji ve věcech církevních vztahů ve Slezsku základy článek V § 13 vestfálského míru⁴, jenž stanovil:

1. Slezská knížata augsburského vyznání v Břehu, Lehnici, Münsterbergu a Olešnici, jakož i město Vratislav⁵ mohou užívat práv a privilegií, která nabyla před třicetiletou válkou.
2. V ostatních slezských knížectvích, jež podléhají bezprostředně královské komoře, přísluší císaři *ius reformandi* (tj. právo určit a zavést náboženství). Nicméně díky zvláštní přímlově švédské královny Kristíny nemají být šlechtici ani jejich poddaní nuceni kvůli víře opustit zemi a nemá jim být bráněno v návštěvě evangelických kostelů, které leží mimo hranice těchto knížectví. Ti, kteří by si dobrovolně zvolili exil, nemusí své nemovitosti prodávat, ale mohou si je ponechat a nadále navštěvovat a spravovat.
3. Evangelíkům se dovoluje vystavět si na vlastní náklady za městy Hlohov, Javor a Svídnice kostely, a to na místech, která nechá určit císař.⁶

Jelikož při vestfálských vyjednáváních nebylo možno nalézt shodu ve všech věcech, které se týkaly náboženství, bylo v čl. V dále stanoveno, že je švédskému králi a říšským stavům augsburského vyznání vyhrazeno oprávnění zastupovat a bránit evangelíky poddané císaři „na příštím říšském sněmu nebo jinak u Jeho císařského Veličenstva, ale vždy se zachováním míru a vyloučením všeho násilí a nepřátelství“⁷.

V důsledku těchto ujednání z Osnabrücku vznikl evangelickým církvím ve slezských knížectvích trojí právní režim: Knížectví pod vládou evangelických knížat a město Vratislav uhájily v zásadě *status quo ante bellum*; zvláštní právní režim se týkal „kostelů míru“ (*Friedenskirchen*) v knížectví hlohovském, javorském a svídnickém, jimž bylo vnuceno zřízení na kongregacionalistickém principu *sui generis*; nejméně práv zůstalo evangelíkům v ostatních knížectvích, včetně Těšinska.

b) Omilostněná knížectví

V prvně jmenovaných knížectvích byly obnoveny dřívější konzistoře v Břehu, Lehnici a Volově. (Zajímavé je, že v Břehu existovala společná konzistoř pro kalvi-

⁴ KUZMÁNY, Karl: *Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht*. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 65–66 (položka listináře č. XXVIII).

⁵ Německé a polské varianty významnějších jmen místních jsou uvedeny v Příloze č. 2.

⁶ Srv. ŠINDELÁŘ, Bedřich: *Vestfálský mír a česká otázka*. Praha, Academia 1968, s. 344.

⁷ „...auf dem nächsten Reichstage oder sonst bei I. ks. M. aber immer mit Bewahrung des Friedens und mit Ausschluß aller Gewalt und Feindseligkeit.“ (přel. D. S.) BENRATH, Gustav Adolf a kol.: *Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*. München - Oldenbourg, Bundesinstitut für Ostdeutsche Kultur und Geschichte 1992, s. 124.

nisty i luterány.) Všechny tři konzistoře plně podléhaly evangelickým knížatům podle summeepiskopálního principu. Po smrti posledního piastovského knížete Jiřího Viléma (1675) přešlo jeho dědictví jakožto odumřelé léno na císaře Leopolda I., jež systematicky potíral evangelickou víru, nejprve kalvínskou, posléze i luterskou - a to tak, že odvolávaje se na patronátní právo nahrazoval zesnulé evangelické duchovní katolickými kněžími. Konzistoře vzaly pochopitelně také zaslé.⁸

c) „Kostely míru“

Zvláštní pozornosti si zaslouží organizační zřízení evangelíků⁹ při kostelích v Javoru, Hlohově a ve Svídnici, poněvadž „stalot“ se zřízení ono vzorem pro zřízení později povstale církve těšinské, a tím i východištěm pro zřízení toleranční církve rakouské¹⁰. „Kostely míru“ nesměly mít žádnou společnou správu, každý z nich byl ve svých záležitostech nezávislý a samostatný. V jejich čele stáli tzv. „církvenní představení“ (*Kirchenvorsteher*) a „deputovaní“ (*Deputierte*). Členy církevního představenstva se stávali evangelíci, kteří byli „ze středu občanstva navrženi a od vlády potvrzeni“¹¹. K jejich nejdůležitějším povinnostem patřila volba kazatelů a učitelů, správa kostelního jmění, vedení účtů, stavění budov, přijímání a provádění královských úředních reskriptů a zařizování různých právních záležitostí. Ku pomoci byl církevním představeným při zabezpečování těchto potřeb ustaven početnější výbor tzv. deputovaných, kteří zastupovali veškeré evangelické měšťanstvo. Pro výkon jejich funkce nebylo zapotřebí souhlasu státních orgánů. Jestliže některý z církevních představených ubyl, bylo církevní představenstvo doplněno některým z deputovaných, jež byl zvolen „*per Schedulas*“. Církevní představení a deputovaní zastupovali kostely navenek, zejména ve styku s úřady zeměpanské správy. Mimoto jistá zvláštní práva příslušela šlechtě, která se účastnila v „kostelích míru“ bohoslužeb a pokrývala část výdajů na jejich fungování.

Volba pastorů nebyla zpočátku nikterak státem omezována; až do roku 1669 měli evangelíci v této záležitosti volnou ruku. Na základě reskriptu z 10. července 1669 byla volební procedura změněna, a to tak, že jména kandidátů zvolených evangelíky byla postoupena městské radě, jež u každého z kandidátů zjišťovala, zda není „ze sekt netrpěných neb vyvržených, aneb není-li ducha svárlivého neb buřičského“¹². Došla-li rada k negativnímu závěru, předala záležitost zemskému hejtmanovi, jež udělil kandidátovi, kterého vybral, úřední povolení (*Ampts-Consens*). Byla-li

⁸ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 31, 39, 52.

⁹ G. A. Skalský používá termínu „sbory pokoje“, resp. „Friedensgemeinden“; tomuto termínu se záměrně vyhýbám, aby nevznikl dojem, že evangelíci tvořili sbor jakožto korporaci (universitas personarum).

¹⁰ SKALSKÝ, Gustav Adolf: K těšinskému jubileum. Chotěboř 1909, s. 4.

potřebná ordinace, musel ji budoucí pastor absolvovat v zahraničí. Jestliže bylo při kostele více duchovních, nosil přední z nich titul „*inspektor*“ nebo „*pastor primarius*“ (*první pastor*).

Evangelíci z „kostelů míru“ byli ovšem utlačováni i jinak: Byli nuceni platit katolickým farářům štolové poplatky a desátky, jejichž výše nebyla nepatrná (existovala dokonce i místa, kde byl sice katolický farář, ale nebyl žádný jiný katolík; farář tak byl vydržován výlučně z prostředků evangelíků); evangeličtí pastoři nesměli nechat kázat nebo vysluhovat svátosti žádné cizí duchovní, popř. studenty; pastoři také spadali pod soudní pravomoc katolického magistrátu. Konečně posledním ústrkem ze strany státu bylo nařízení ze září 1652, podle něhož mohly být „kostely míru“ vystavěny jen ze dřeva a z hlíny; jejich stavební konstrukce se tak vymykala dosavadním tradičním formám.¹³

d) Situace evangelíků na Těšínsku

Situaci v poslední skupině knížectví lze demonstrovat na příkladu Těšínska, které, podobně jako celé Horní Slezsko a některá knížectví Dolního Slezska, získalo ustanoveními vestfálského míru nejméně.

Na Těšínsku se vytvořila evangelická církev luterského typu v čele s knížetem v polovině 16. století. Její právní režim byl postaven na *Řádu církevním*¹⁴ Václava Adama z r. 1568 a školském a církevním zřízení Kateřiny Sidonie z roku 1584.¹⁵

Roku 1610 přestoupil kníže Adam Václav na katolickou víru a zahájil pronásledování luterství. V bouřlivé době třicetileté války vládla na Těšínsku Alžběta Lukrecie (1625–1653), poslední Piastovna, která – ač sama byla katoličkou – chránila své evangelické poddané, jimž byly ve víru války střídavě odnímány a zase navraceny kostely. Za zmínku stojí její „*náboženský statut*“, který byla přinucena vydat pro město Těšín roku 1629, v němž rozkázala, aby napříště žádný protestant „*jak*

¹¹ Ibid.: 4.

¹² Ibid.: 5.

¹³ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 31, 44-49; ANDERS, Eduard: Geschichte der evangelischen Kirche Schlesiens. 2. vyd. Breslau, Verlag von Josef Max & Comp. 1886, s. 107.

¹⁴ V české literatuře se lze setkat s mylným označením „Kostelní řád“ [viz např. ŠEFČÍK, Erich: Boje o zemské zřízení těšínské z konce 16. století. Vlastivědný věstník moravský, 1994 (roč. XLVI), č. 1., s. 16]; jedná se patrně o špatný zpětný překlad z polštiny nebo němčiny, kde slovo „kościelny“, resp. „Kirchen-“ znamená jak „církevní“, tak „kostelní“.

¹⁵ WANTULA, Andrzej: Początki ewangelickiej organizacji kościelnej na Śląsku Cieszyńskim. IN: Udział ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym. Warszawa, Zwiastun 1974, s. 7-8; Srv. též: PIETAK, Tomáš: Právní systém Slezské církve evangelické augsburského vyznání. Vývoj, současný stav a výhled do budoucnosti. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 1998, s. 7–10.

v městě, tak i předměstí do ouřadu, i jiných správ městských, žádný přijat ani do kteréhož koli cechu, řemesla aneb bratrstva připouštěn, dosazen a v něm trpěn nebyl“¹⁶. Kněžna sama posléze tento statut nedodržovala; nicméně po její smrti začal být tvrdě prosazován (ustanovení vestfálského míru ve prospěch evangelíků se tak na město Těšín nevztahovala).¹⁷

V roce 1648 fungovalo na Těšínsku na 50 evangelických kostelů, převážně na vesnicích pod ochranou místní šlechty. Evangelíci z města Těšina kromě toho usilovali o navrácení kostela sv. Trojice, který si koncem 16. století postavili. V letech 1652–1653 se za ně u císaře v této záležitosti třikrát přimlouvala Alžběta Lukrecie; odpověď byla však vždy zamítavá.¹⁸ Císař nejenže nepřiznal evangelíkům žádná nová práva, ale naopak plně využil možností, které mu poskytoval vestfálský mír, a v letech 1653–1654 provedl generální redukci protestantských kostelů; v celém Slezsku přešlo v těchto a následujících letech na katolickou církev celkem 656 kostelů.¹⁹

Na Těšínsku, které po smrti Alžběty Lukrecie v květnu 1653 přešlo jakožto odumřelé léno České koruny na Ferdinanda III., byla ustavena 24. prosince téhož roku tzv. *náboženská komise*, vedená fryštátským děkanem Václavem Otíkem z Dobřan a plukovníkem Steinkellerem. Jejím úkolem bylo zavřít všechny kostely a vyhnat evangelické pastory. Svůj úkol komise splnila dosti brutálním způsobem na jaře 1654. Evangelíci ztratili 49 kostelů a jednu kapli.²⁰ (Je na místě předeslat, že tato komise v budoucnu projde mnoha metamorfózami a stane se základem organizace správy evangelické církve na Těšínsku.)

Poté, co se náboženská komise vyřadila, nastal v knížectví relativní klid. V kraji působili tajní predikanti, které podporovala místní šlechta, tu a tam fungovala ještě evangelická škola. Evangeličtí měšťané se dokonce (bezvýsledně) odvážili v dubnu 1657 opět žádat císaře, aby jim byl vrácen kostel sv. Trojice, anebo aby jim bylo dovoleno vystavět si kostel nový²¹.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Katowicach, oddział w Cieszynie (dále jen APanC). Fond Komora Cieszyńska (dále jen KC), sign. 82., pag. 11. [Náboženský statut otiskl RADDA, Karl: Beiträge zur Geschichte der Stadt Teschen. Programm der k. k. Staats-realschule in Teschen, 1877/78 (V), s. 13–14.]

¹⁷ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 31–38, 57.

¹⁸ Ibid.: 42–46.

¹⁹ BUZEK, Andrzej: Historia kościoła. 2. vyd. Warszawa, Strażnica ewangeliczna 1957, s. 220.

²⁰ GROBELNÝ, Andělín: Tři dokumenty pro Těšínsko z let 1653, 1662 a 1673. Těšínsko 1973 (roč. 16), č. 3., s. 22; MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 46–48.

²¹ Tschammerova knihovna, sign. 19868 (*rukopisný listinář ke kostelu sv. Trojice*), pag. 171.

Jelikož počátkem 60. let mělo bezmála celé knížectví stále evangelický charakter byla reaktivována náboženská komise pod jménem „nábožensko-eliminační komise“ (*Religions-Eliminations-Commission*)²². Úkolem této komise bylo uvádět v život nařízení o dozoru nad evangelickou církví a o omezení její činnosti. Výkonnou složku komise tvořil oddíl dragounů.²³ Kromě řádění této komise mělo k šíření katolické víry napomoci uvedení jezuitského řádu do kraje. Dne 6. srpna 1670 byli jezuité Jan Píšek a Pavel Beránek jmenováni „misionáři“ pro Těšínsko.²⁴

Práci jezuitských misionářů a katolických kněží doprovázela řada právních předpisů, jež činily protestantům život stále méně snesitelnější: Městské radě těšínské bylo přikázáno, aby evangelickým sirotkům byli ustanovováni katoličtí poručníci (11. 3. 1667)²⁵, nařízením vrchního úřadu (Oberamt) ve Vratislavi bylo zakázáno posílat děti do evangelických škol mimo hranice knížectví (24. 4. 1669); řemeslníci nesměli přijímat evangelické tovaryše (3. 6. 1669); císařská rezoluce stanovila půlroční lhůtu, v níž mohli měšťané přijmout katolickou víru nebo odejít z města (22. října 1672), po podaném rekurzu přišla rezoluce oznamující, že v případě emigrace budou domy nekatolíků obsazeny katolickými měšťany (21. června 1673); podle nařízení císaře Leopolda I. museli být evangelíci pohřbíváni na neposvěceném místě za městem (22. července 1673)²⁶; dvorským dekretem bylo jezuitům umožněno konfiskovat evangelické knihy (21. 7. 1673); konečně r. 1675 císař rozkázal, aby domy evangelických měšťanů, kteří sice odešli, ale své domy neprodali, byly prodány městskou radou (24. 7.)²⁷.²⁸ Není tedy divu, že „zvláště ve městech byl

²² Přestože intimace, kterou se povolává eliminační komise k nové činnosti, nese datum 5. dubna 1661 a „Proposition“ jejího fungování vypracovali Otík a Steinkeller 29. dubna téhož roku (Srv. APanC, KC, sign. 72 (*Kaufmannova kronika*, sv. 2), pag. 278-283 (položky listináře č. XVI a XVII)), zdá se, že faktická činnost komise začala až roku 1663, kdy na ni reaguje řada stížností (Srv. APanC, KC, sign. 72 [*Kaufmannova kronika*, sv. 2], pag. 288-308 [položky listináře č. XXX-XXXIV]).

²³ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 56-57.

²⁴ SCHMIDT, Arthur: Reformation und Gegenreformation in Bielitz und Umgebung. Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich (dále JGPÖ), 1907 (roč. 28), s. 194.

²⁵ APanC, KC, sign. 72 (*Kaufmannova kronika*, sv. 2), pag. 47.

²⁶ APanC, KC, sign. 1389, pag. 15-18; Srv. též: GROBELNÝ, Andělín: Tři dokumenty pro Těšínsko z let 1653, 1662 a 1673. Těšínsko 1973 (roč. 16), č. 3., s. 22.

²⁷ APanC, KC, sign. 72 (*Kaufmannova kronika*, sv. 2), pag. 319-321 (položka listináře č. XLII)

²⁸ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 52-53, 55; RADDA, Karl: Materialien zur Geschichte des Protestantismus im Herzogthum Teschen. Separatabdruck aus dem XII. Jahresberichte der Staatsrealschule in Teschen. Commissions-Verlag der k. k. Hofbuchhandlung Karl Prochaska [1885], s. 20-21.

postup rekatolisace rychlý, takže Těšín sám je 1688 již úplně katolický²⁹. Vedle Těšina byla záhy pokatoličtvena i města Jablunkov, Skočov a Strumeň.³⁰

Situace na vesnici – zvláště pod evangelickou vrchností – byla pro protestanty mnohem příznivější. Veřejné bohoslužby byly sice zakázány, nicméně po interven-
ci stavů u císaře bylo luteránům ediktem z 10. července 1669 povoleno soukromě
číst, modlit se a zpívat – pro potřebu svou, svých dětí a čeledi. O to víc pak bylo
dbáno na to, aby šlechta na svých dvorech neprovozovala veřejné bohoslužby.³¹
Mimoto bylo císařským reskriptem ze dne 12. června 1670 zakázáno pod trestem
tělesných a peněžitých pokut navštěvovat evangelický kostel v Čadci nedaleko
slezsko-uherské hranice³². Celkový obraz o náboženských poměrech na vesnici
nám poskytují vizitační zprávy opolského arcijáhenství (do nějž Těšinsko náleželo),
z nichž se dovídáme, že v letech 1687/88 bylo ze 17 venkovských farností 15
převážně luterských, roku 1697 to bylo již jen deset farností ze sedmnácti.³³

Nejméně se dařilo protireformaci v *Bílsku*, které bylo z Těšinska (stejně jako
Frýdek a Fryštát) vyčleněno roku 1572 jako svobodné stavovské panství (*status
minor*). Zde se protestanté udrželi jako celé osady i ve městě, poněvadž byli chrá-
něni evangelickou vrchností.³⁴ Ze soudobé zprávy katolického duchovního (1676)
se dovídáme, že: „*skoro celé panství bílské a zejména samo měšťanstvo se stalo
pekelným semeništěm Luciferovým vši ničemnosti a lstivosti luterské víry.*“³⁵ Bíl-
sko tak zůstalo jedinou nepokatoličtvenou enklávou v Horním Slezsku.³⁶

²⁹ KAPRAS, Jan: *Z dějin českého Slezska*. Nákladem Matice opavské v Opavě 1922, s. 58.

³⁰ EICKELS, Christine van: Die Visitationsberichte als Quelle für Konfessionsverhältnisse, Volksfrömmigkeit und Lage des Klerus im Herzogtum Teschen in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. IN: Die konfessionellen Verhältnisse im Teschener Schlesien vom Mittelalter bis zur Gegenwart. - Stosunki wyznaniowe na Śląsku Cieszyńskim od średniowiecza do współczesności. Ratingen, Stiftung Haus Oberschlesien 2000, s. 90–91

³¹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 53.

³² HEINRICH, Albin: Versuch über die Geschichte des Herzogthumes Teschen. Teschen 1818, s. 161.

³³ EICKELS, Christine van: Die Visitationsberichte als Quelle für Konfessionsverhältnisse, Volksfrömmigkeit und Lage des Klerus im Herzogtum Teschen in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. IN: Die konfessionellen Verhältnisse im Teschener Schlesien vom Mittelalter bis zur Gegenwart. – Stosunki wyznaniowe na Śląsku Cieszyńskim od średniowiecza do współczesności. Ratingen, Stiftung Haus Oberschlesien 2000, s. 91–92.

³⁴ KAPRAS, Jan: *Z dějin českého Slezska*. Nákladem Matice opavské v Opavě 1922, s. 23, 58.

³⁵ „*Fast die ganze Herrschaft Bielitz und namentlich die Bürgerschaft selbst ist gleichsam eine höllische Pflanzschule Luzifers für alle Nichtsnutzigkeit und Verschlagenheit des lutherischen Glaubens geworden.*“ (přel. D. S.); SCHMIDT, Arthur: *Reformation und Gegenreformation in Bielitz und Umgebung*. JGPÖ, 1907 (roč. 28), s. 199.

³⁶ POJAR, Miloš: *Reformace a protireformace ve střední Evropě*. IN: *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. Praha, Academia 1995, s. 61.

e) *Úsilí šlechty a zahraničních mocností o zlepšení poměrů slezských evangeliků*

Celkově je možno říci, že navzdory ochraně, již se slezským protestantům ve vestfálském míru dostalo, slavila protireformace ve 2. polovině 17. století nemalé úspěchy, a to díky rozhodné podpoře císařského dvora i díky porušování ujednání z r. 1648. Pro zachování protestantismu bylo klíčovou skutečností to, že zemi nemusely opustit protestantské stavy, na které dvůr přece jen musel brát ohled a které se staraly o to, aby byla otázka Slezska projednávána na mezinárodní úrovni. Tak např. švédský král Karel XI. se zasazoval o práva evangeliků r. 1691³⁷, roku 1697 byl na říšském sněmu ve Švédsku podán návrh, aby se Švédsko ujalo evangeliků nejen ve Slezsku, ale i na Rýně, v Uhrách i na jiných místech, kde jsou utiskováni³⁸, po nástupu Josefa I. (1705) se za slezské protestanty přimlouval pruský král Bedřich I. a Corpus evangelicorum v Říši³⁹. Ulehčení pro slezské evangeliky však přišlo ze zahraničí neočekávaně, jako „vedlejší produkt“ severní války.

2. Altranstädtská smlouva a exekuční reces

a) *Vstup Karla XII. do slezských náboženských poměrů*

Z předchozího výkladu je patrné, že ačkoliv vestfálský mír zabezpečil slezským evangelikům určitou míru svobody vyznání, přece i zde došlo v průběhu druhé poloviny 17. století ke značnému postupu protireformace, jejíž prosazovatelé jednali nezdůdka v naprostém protikladu k ustanovením osnabrúcké mírové smlouvy. V celém Slezsku tak byli nucené rekatolizace ušetřeni jen město Vratislav a knížectví olešnické, nacházející se po vyměření Poděbradů r. 1647 v držení knížat Württembergských⁴⁰. Situace se výrazně nezměnila ani po nástupu císaře Josefa I. (1705), jenž byl sice „smýšlení tolerantního, nevycházel však na to, aby ve své říši směr vnitřní politiky změnil“⁴¹.

Změnu kurzu císařské politiky si však záhy nato vynutil švédský král *Karel XII.* Ten nastoupil jako patnáctiletý na švédský trůn roku 1697. Jeho mládí se snažili politicky využít dánský král Kristián IV., ruský car Petr Veliký a August II., kurfiřt saský a král polský, kteří vytvořili proti Karlovi XII. vojenskou koalici. Mladý

³⁷ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 60.

³⁸ MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 75.

³⁹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 58.

⁴⁰ WAGNER, Oskar: Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten. IN: Im Zeichen der Toleranz, (= StT, II/8), Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 279–280.

⁴¹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Z dějin české emigrace osmnáctého století. I. díl. Chotěboř, nákladem Ev. Matice a. v. 1911, s. 46.

švédský král je však předešel a porazil nejprve Dánsko, poté vyhrál bitvu u Narvy proti caru Petrovi a – aniž by tohoto vítězství využil – obrátil se proti Augustovi II., jehož vyhnal z Polska a pronásledoval až do Saska; na této cestě prošel i Slezskem, kde se na vlastní oči přesvědčil o situaci zdejších protestantů. Své tažení prozatím ukončil u městečka *Altranstädtu* nedaleko Lipska, kde v září 1706 přiměl Augusta II. přijmout mír.⁴²

Přestože Karel XII. původně nesledoval svým tažením jiný cíl než porážku Augusta II., rozhodl se během průchodu Slezskem využít své pozice ke zlepšení postavení zdejších evangeliků. Pokládaje sebe sama za nástupce Gustava Adolfa a garanta vestfálského míru, vpadl se svými oddíly do Slezska. Císař byl tehdy ve velice svízelném postavení, neboť jeho vojska byla vázána ve válce o dědictví španělské, které se snažil zabezpečit svému bratru Karlovi, a v povstání Rákócziho v Uhrách.⁴³ Josef I. proto vyvinul úsilí o dohodu se slezskými evangelíky, ve snaze vyřešit věc po vnitrostátní linii. V červenci 1707 povolal do Vídně zástupce evangelických stavů, kteří mu předložili své požadavky v *Instrukci*, čítající 39 článků. Jelikož císař se svou odpovědí otálel, došlo k přímé švédské diplomatické intervenci, jež vedla k vyjednávání mezi švédským zplnomocněncem Pipperem a císařskými vyslanci hrabětem Zinzendorffem a hrabětem Vratislavem z Mitrovic. 10. srpna 1707 byl Vratislavovi předložen první návrh smlouvy; rakouská strana regovala vlastním návrhem (18. srpna), ten však Švédové zamítli a 24. srpna předložili formou ultimáta druhý návrh. Hrabě Vratislav si vyžádal tři dny na rozmyšlenou a poté, co dosáhl v textu smlouvy jistých modifikací (jednalo se zejména o vyloučení kalvinistů z ustanovení smlouvy a změnu ustanovení o pravomocech evangelických konzistoří), podepsal 1. září 1707 zmíněnou smlouvu s výhradou císařovy ratifikace. Tato ratifikace došla do švédských rukou 12. září. Josef I. tak byl přinucen akceptovat normy předepsané švédským králem, ačkoli se týkaly vnitřních záležitostí jeho dědičné země (Slezska).⁴⁴ Dne 11. září císař zaslal text smlouvy vrchnímu úřadu ve Vratislavi spolu se svým nařízením, v němž trval na dodržování ustanovení smlouvy.⁴⁵

⁴² (N.N.): Chrám Ježíšův. Evangelický kalendář – Kalendarz ewangelicki, 1955, s. 48–49.

⁴³ BAIN, R. Nisbet: Charles XII and the Collapse of the Swedish Empire. New York and London, Putnam's Sons 1914, s. 144–146; SPIEGEL-SCHMIDT, Friedrich: Vom „beneficium emigrandi“ zur Toleranz. IN: Im Zeichen der Toleranz, (= StT, II/8), Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 57.

⁴⁴ GOLL, Jaroslav: Der Vertrag von Alt-Ranstaedt. Abhandlungen der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften. VI. Folge. 10. Band. Classe für Philosophie, Geschichte und Philologie. Nr. 1. Prag 1879, s. 4, 58–61; SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 61, 63–66.

⁴⁵ BENRATH, Gustav Adolf a kol.: Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien. München – Oldenbourg, Bundesinstitut für Ostdeutsche Kultur und Geschichte 1992, s. 150–151.

b) Altranstädtská smlouva

Altranstädtská smlouva obsahuje tři články, z nichž nejdelší a pro církevní poměry ve Slezsku relevantní je článek I, obsahující 11 paragrafů.⁴⁶

V úvodu prvního článku smluvní strany potvrzují svobodu výkonu náboženství, přiznanou Slezsku vestfálským mírem, a stanoví závazek odstranit vše, co se přičí původnímu chápání osnabrücké dohody.

- §1 stanovil půlroční lhůtu pro restituci kostelů a škol se vším příslušenstvím, odejmutých evangelíkům po vestfálském míru, a to v knížectvích lehnickém, břežském, münsterberském a olešnickém a ve městě Vratislavi.
- §2 povolil církevním obcím (*ecclesiis*), které měly kostely (*templa*) u měst Hlohov, Javor a Svídnice (tzn. „kostely míru“), zříditi školy a povolávat tolik kněží (*sacerdotes*), kolik je potřeba.
- v §3 stanovil, že v místech, kde je zakázán veřejný kult, nemůže být nikomu bráněno konat „*pacifice et tranquille*“ domácí bohoslužby, posílat své děti do evangelických škol nebo povolávat pro ně domácí učitele; žádný evangelík a. v. nesmí být nucen k účasti na katolických obřadech nebo k povolávání katolického kněze k duchovním úkonům (*actus ministeriales*), nýbrž každý může jít v této záležitosti do kteréhokoli kostela, jestliže zaplatil příslušné taxy faráři místa (*parochus loci*). Evangelickým kněžím bylo dovoleno navštěvovat pod katolickou jurisdikcí se nacházející nemocné, vězněné nebo k smrti odsouzené evangelíky a vysluhovat jim Večeři Páně.
- §4 založil povinnost katolíků z území evangelické farnosti platit evangelickému faráři desátky a jiné platy, včetně štolových poplatků.
- §5 zakázal ustanovovat evangelickým poručencům a sirotkům poručníky nebo opatrovníky jiného náboženství, anebo je posílat do klášterů, či vychovávat v zásadách jiného náboženství; matky si pak mohly samy vyžádat evangelické poručníky pro své děti, nebylo-li poručníků zákonných nebo testamentárních.
- §6 upravil postup ve sporu o záležitost náboženství (*religionis causa*) tak, že nižším soudním úřadům nebyl dovolen zásah do práv stran sporu dříve, než se tyto obrátily na vratislavský vrchní úřad (*ad supremum Silesiae regimen*) nebo na císaře, aby spor rozhodli; evangelickým stavům se proto umožnilo vydržovat si u dvora na své náklady zmocněnce.
- §7 stanovil, že věci manželskoprávní (*causae matrimoniales*), jakož i jiné záležitosti, týkající se náboženství, buďto nebudou vůbec náležet do pravomoce katolických konzistoří, a pokud ano, budou posuzovány jen podle těch norem církevního práva, které jsou slučitelné s augsburským vyznáním (*secundum ca-*

⁴⁶ KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 67–68 (položka listináře č. XXX).

nones in August. Confess. receptos); tam, kde existovaly v době vestfálského míru evangelické konzistoře, mají se obnovit s tím, že se stanovuje možnost odvolání (*appellatio*) k císaři (*ad summum principem*).

- §8 zakázal jakékoli další zabírání kostelů a škol, i kdyby jejich kolátorem nebo patronem byl císař nebo jiný katolík; patronům nebo církevním obcím (*ecclesiarum*) náleželo právo povolávat (*jus vocandi*) evangelické kněze a učitele, kterému nemohl stát na překážku nesouhlas katolíků, jimž současně patronátní právo příslušelo (*qui jus patronatus habent simultanei*).
- §9 zajistil evangelíkům přístup k veřejným úřadům a možnost prodat majetek a svobodně opustit zemi.
- §10 přiznal švédskému králi nebo jiné evangelické mocnosti právo intervence ve smyslu vestfálského míru za větší svobodu výkonu evangelického náboženství.
- §11 stanovil, že platnost smlouvy není stanovena na dobu určitou, nýbrž že má zůstat trvale v platnosti, a povolal švédského zástupce k tomu, aby asistoval při jejím provádění.⁴⁷

Po uzavření smlouvy opustil 7. září 1707 Karel XII. Slezsko a zanechal zde svého zplnomocněnce, ministra Henniga ze Stahlenheimu, aby se ve smyslu §11 altranstädtské smlouvy účastnil jejího *provedení*.⁴⁸ Již v září 1707 bylo zahájeno předávání kostelů v knížectvích břežském a volovském, lehnickém, olešnickém, münsterbergsckém a ve Vratislavi. Nejprve byly vydány kostely dříve odňaté a uzamčené, posléze také ty, které byly již obsazeny katolíky; celkem bylo vydáno na 120 kostelů⁴⁹. Současně bylo ve Vratislavi zahájeno jednání ohledně dalšího provádění smlouvy mezi Strahlenheimem a čtyřčlennou císařskou komisí; přítomni byli i vyslanci Anglie, Nizozemí a Pruska. Jednání byla vleklá a únavná. Strahlenheim usiloval získat více práv pro protestanty žijící i v knížectvích, které altranstädtská smlouva v §1 nezmiňuje: šlo mu o to, aby i v nich bylo možno konat na více místech veřejné bohoslužby, popř. i zřídit evangelické konzistoře. Císařská komise naproti tomu prosadila, že restituční právo se nebude vztahovat na filiální kostelů v omilostněných knížectvích, které leží mimo tato knížectví; stejně tak se nebude týkat zámeckých kostelů, jejichž patronát přešel po smrti evangelických knížat na císaře. Navíc komise vznesla požadavek, aby předsedou evangelických konzistoří byl katolík. Roku 1708 se obě strany dohodly, že výměnou za několik

⁴⁷ Srv.. (N.N.): 250 let altranstädtské dohody. Evangelický kalendář – Kalendarz ewangelicki, 1957, s. 135–136; BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 88–90.

⁴⁸ SOFFNER, Dr.: Die Altranstädtsche Convention (1707) und die Kaiser Josephinische Pfarrfundation für Schlesien (1710). Breslau, G. P. Aderholz' Buchhandlung 1897, s. 13–14, 16.

⁴⁹ SOFFNER, op. cit., s. 19, uvádí 122 kostelů; SKALSKÝ(1908), op. cit., s. 7, a ANDERS, op. cit., s. 136, uvádějí shodně 121 kostelů.

katolických kostelů v omilostněných knížectvích, které měly připadnout protestantům, bude umožněno v ostatních knížectvích vybudovat 6 evangelických kostelů. Jednání se však protáhla až do začátku roku 1709.⁵⁰

c) *Exekuční reces*

Dne 27. ledna 1709 vydal císař reskript obsahující „*konečnou rezoluci*“ (*Final-resolution*) neboli „*exekuční reces*“ (*prováděcí narovnání*) k altranšádtské smlouvě; 8. února byl exekuční reces předán císařskou komisí Strahlenheimovi.⁵¹ Exekuční reces⁵² obsahuje v 16 paragrafech doplňková ustanovení k altranšádtské smlouvě nejrůznějšího charakteru. Z hlediska pozdějšího vývoje církevní organizace mají klíčový význam zejména paragrafy 13 a 14, které provádějí §7 altranšádtské konvence, a §16, stanovící základy k organizačnímu zřízení „kostelů milosti“.

Na základě §§ 13-14 byly obnoveny *konzistoře* existující v době uzavření vestfálského míru - tzn. v Lehnici, Břehu a Volově. Dále bylo těmto konzistořím a ještě stále fungujícím konzistořím v Olešnici a ve Vratislavi (zde pod názvem *Kirchennamt*) stanoveno zřízení. Do jejich čela byli ustaveni katoličtí předsedové (*katholische Praesides*). Dále se konzistoře skládaly

- z jednoho zástupce zemských stavů (jemuž příslušel titul vládního rady),
- ze dvou duchovních daného knížectví (z nichž jeden býval zpočátku superintendentem knížectví) a
- z evangelického znalce práva (jenž zastával funkci sekretáře).

Do pravomocí konzistoří spadala především zkouška a ordinace kandidátů na duchovní, poté co byli povoláni a prezentováni; dále konzistoře vydávaly „licenční listky“, opravňující absolventy teologie kázat; ustanovovaly faráře nebo potvrzovaly ty, kteří byli prezentováni patrony; dbaly na disciplínu v církvi a vykonávaly soudní pravomoc v manželskoprávních záležitostech.⁵³

⁵⁰ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 76–86; SOFFNER, Dr.: Die Altranstädtsche Convention (1707) und die Kaiser Josephinische Pfarrfundation für Schlesien (1710). Breslau, G. P. Aderholz' Buchhandlung 1897, s. 14–18.

⁵¹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 87.

⁵² KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 68–73 (položka listináře č. XXXI).

⁵³ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 89–93; KUZMÁNY, Karl: Lehrbuch des Allgemeinen und Österreichischen evangelisch-protestantischen Kirchenrechts. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 335; ANDERS, Eduard: Geschichte der evangelischen Kirche Schlesiens. 2. vyd. Breslau, Verlag von Josef Max & Comp. 1886, s. 135.

Postavení vratislavské konzistoře, resp. církevního úřadu (§14), bylo oproti jiným konzistořím oslabeno v tom smyslu, že podle po vestfálském míru vzniknuvší „*notorische Praxis*“ bylo stranám sporu dáno na výběr, zda se obrátí na evangelický církevní úřad nebo na katolickou biskupskou konzistoř.⁵⁴

V §16 exekučního recesu bylo povoleno zřízení šesti nových evangelických kostelů a škol, a to na způsob existujících „kostelů míru“ a škol ve Svídnici, Javoru a Hlohově. Jednalo se o kostely v Záhani, Kožichově, Jelení Hoře, Landeshutě, Miliči a v Těšíně. Tyto kostely byly nazvány „*kostely milosti*“ (*Gnadenkirchen*), poněvadž byly dány evangelíkům z císařovy milosti. Císařská milost byla ovšem dosti skoupá a podrobila nově vznikající kostely řadě omezení: Císař si vyhradil právo potvrzovat všechny prezentované kazatele; tito kazatelé byli oprávněni vykonat duchovní úkony (*actus parochiales*) jen s vědomím katolického faráře místa, přičemž tento nesměl být zkrácen na svých příjmech. Evangelíci proto museli katolickému faráři platit desátky a jiné platy, včetně štolových poplatků za úkony, které tento farář nevykonával.⁵⁵

d) Snahy o švédský zásah do českých a moravských náboženských poměrů a ústup Švédska z velmocenského postavení

V souvislosti se zásahem Karla XII. do náboženských poměrů ve Slezsku je třeba zmínit jednu zajímavou epizodu: Úspěšná ujednání ve prospěch slezských evangelíků vzbudila i jisté naděje mezi tajnými nekatolíky v Čechách a na Moravě; jejich nejvýznamnějším počinem bylo vyslání deputace z Litomyšlska ke Karlu XII. s prosbou opatřenou několika sty podpisy. Vláda však všechny aktivity směřující k oficiální akci na mezinárodním fóru potlačila. Zajímavé je, že do případu byl zapleten i Daniel Stránský, oficiálně na krátkou dobu (9 týdnů⁵⁶) ustanovený kazatel v Těšíně, působící také jako tajný cestující kazatel v Čechách a na Moravě.⁵⁷

Případné naděje na další švédskou intervenci vzaly zasně roku 1709, kdy byl král Karel XII. poražen v bitvě u Poltavy a Švédsko ztratilo své velmocenské postavení. Navzdory této skutečnosti císař altranštádskou smlouvu nevyprávěl. Učinil

⁵⁴ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 50, 93.

⁵⁵ Ibid.: 93.

⁵⁶ Stránského přítomnost v Těšíně dokládá i zápis v matrice úmrtí (???? ??? *LIBER VIVENTUM. To jest Kniha Živých Podle Naděje našej před Bohem, Podle Památky jejich před Lidmi, Náboženství Evangelického před Těšínem, jenž Slově Počet při Kostelet našim pochovaných od Mense Juny MDCCCLX.*), uložené v Tschammerově knihovně (bez signatury). Zápis ze dne 28. července 1709, pag. 1, uvádí Stránského jako kazatele na pohřbu.

⁵⁷ MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 75–76; SKALSKÝ, Gustav Adolf: Z dějin české emigrace osmnáctého století. I. díl. Chotěboř, nákladem Ev. Matice a. v. 1911, s. 47, 48–49.

tak patrně jak z ohledu na Anglii a Holandsko, kteří byli garanty smlouvy⁵⁸, tak z důvodů hospodářských – stát se totiž obával emigrace, zejména do sousedního Pruska, které se díky přijímání vyhnanců pro víru ekonomicky povzneslo⁵⁹. Nicméně je třeba říci (a z dalšího výkladu to bude patrné), že v praxi císařská vláda nejprve opatrně, a později stále směleji, přikračovala k sabotování výkonu altranštádtské konvence.

3. Vznik těšínského kostela a školy a jejich organizačně-právní vývoj do válek o dědictví rakouské

a) Získání kostela a školy

Zásah Karla XII. do slezských náboženských poměrů, sjednání altranštádtské smlouvy a následující jednání ve Vratislavi neunikla pozornosti těšínských evangeliků. Zdejší evangeličtí stavové totiž v podstatě ihned od zabránění evangelických kostelů (1654) vyvíjeli snahu o získání kostela a školy po vzoru „kostelů míru“. Prosbý těšínských a bílských stavů přijali se slibem pokusu o jejich prosazení na císařském dvoře: říšské *Corpus evangelicorum* (1652, 1653, 1659, 1684, 1686, 1705), Kristián, kníže lehnicko-břežsko-volovský (1664), saští kurfiřti (1664, 1669, 1674, 1705), braniborští kurfiřti (1652, 1653, 1664, 1669) a Karel XI., švédský král (1674).⁶⁰ Stavý však nespolehalý jen na pomoc ze zahraničí, ale vybízely se k „jednotě a svornosti“ sdružily se k hájení svého náboženství: Roku 1691 zvolilo 39 evangelických šlechticů své zástupce (deputované), jejichž úkolem bylo trvale se zabývat náboženskými záležitostmi.⁶¹

Nepřekvapí proto, že záhy po vyhlášení altranštádtské konvence, dne 3. října 1707 zvolilo 40 těšínských evangelických stavů šestičlenný výbor, jemuž byla udělena plná moc pro vyjednávání ve věcech náboženství (*Religions-Negotio*)⁶². Tento výbor vyslal ze svého středu Ferdinanda Jindřicha Sobka, svob. pána z Kornic, aby byl osobně přítomen na jednáních. Sobek byl nejprve instruován, aby se snažil získat pro výkon evangelické bohoslužby čtyři kostely, a to v Perstci, Pognvizdově, Visle a kostelík sv. Trojice v Těšíně. Když se ukázalo, že je to nemož-

⁵⁸ BAIN, R. Nisbet: Charles XII and the Collapse of the Swedish Empire. New York and London, Putnam's Sons 1914, s. 146.

⁵⁹ Srv. MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 10.

⁶⁰ WAGNER, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545–1918/20. (= StT I/4[1-2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlau Nachf. 1978, s. 58.

⁶¹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 62.

⁶² Výdaje na toto Religions-Negotio činily 1276, 39 zlatých. Archiv evangelické a.v. farnosti v Cieszyně (dále AEF), sign. 120 Gn II U 36.

né, soustředili se těšínští stavové na to, aby získali jeden ze slíbených šesti milostivých kostelů; svou žádost odůvodnili v čtyřčlankovém memorandu, v němž uvádějí, že již po 50 let je nejbližší evangelický kostel vzdálen 22 mil, že Těšínsko je převážně v držbě evangeliků a. v., a odvolávají se na císařské ujištění z 1. srpna 1642, že Těšínsko získá v náboženských záležitostech stejné postavení jako Svídnice, Javor a Hlohov, a konečně vyzdvihují svou věrnost císaři – a to i v době „českého nepokoje“ (*in der böhmischen Unruhe*).⁶³

Jak víme, úsilí těšínské evangelické šlechty bylo korunováno úspěchem: §16 exekučního recesu stanovil, že jeden z „kostelů milosti“ může stanout „*poblíž města Těšina*“ (*nahe bei der Stadt Teschen*)⁶⁴. (Toto ustanovení bylo sděleno krajskému hejtmánovi zvláštním přípisem z 9. února 1709.) Evangeličtí stavové si ovšem ustanovení o místě pro kostel vyložili rozšiřujícím způsobem a plánovali vystavět kostel na statku v Hažlachu-Parchově, vzdáleném plnou milí od Těšina. Proti tomu se ovšem postavila těšínská městská rada, žádající na císaři určení místa pro kostel před Těšínem. Odpověď přišla v reskriptu ze dne 18. března 1709⁶⁵, vykazující pro kostel místo za Horní branou, vně městských zdí.⁶⁶

Evangelickým stavům nezbylo než se podřídít. Dne 14. května 1709 uzavřelo deset jejich zástupců s magistrátem smlouvu o koupi a právním režimu pozemků pro evangelický kostel (česky psanou). Jednalo se o několik zahrad, které magistrát „*týmž vejš spomenutým Pánům obyvatelům zemským, erbům, a potomkům jejím k pravému jmění, a držení, s povolením Slov. obce postoupil, a postupuje, tak že budou motci praetitulirovaní Páni obyvatelé kostel, a potřebné budování pro kostelné služebníky, a žiadné jiné privatné osoby, aneb hospody vystavěti*“. Zakoupené pozemky byly vyňaty z městského práva a podřízeny pod bezprostřední soudní pravomoc (*sub immediatam jurisdictionem*) úřadu zemského hejtmánství; stavové se také museli zavázat, že nebudou provozovat při kostele řemeslo, obchod či šenk a vůbec jakkoli narušovat městská privilegia; pro případné spory byla stanovena primární jurisdikce magistrátu.⁶⁷

⁶³ BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 90–91; MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 65–67.

⁶⁴ KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 72.

⁶⁵ Rezoluci přijal zemský hejtmán v Těšíně dne 25. března 1709. Srv. APanC, KC, sign. 1391, pag. 73–76; AEF, sign. 11 Gn II B 7, Beilage A.

⁶⁶ SKALSKÝ, Gustav Adolf: K těšínskému jubileum. Chotěboř 1909, s. 8; PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 28.

⁶⁷ APanC, KC, sign. 82., fol. 12–17.

O několik dní později, dne 24. května 1709 vymezil císařský zplnomocněnec hrabě Luvík Zinzendorf tyto pozemky jako místo pro vystavění kostela (při položení základního kamene v říjnu 1710 byl kostel nazván „Ježíšovým kostelem“⁶⁸) a školy.⁶⁹ Na rozdíl od „kostelů míru“ mohl být těšínský kostel podle císařského výnosu vystavěn jako budova z pevného materiálu i s věží.⁷⁰

b) *Šlechtický patronát nad kostelem a školou*

Jak vyplynulo z textu smlouvy o koupi pozemku pro Ježíšův kostel, jeho vlastníky se stali evangeličtí „páni obyvatelé zemští“, tzn. těšínská evangelická šlechta. Jí také příslušel výkon práv a povinností z věčného *patronátu*, jehož objektem byl evangelický kostel a škola. Byla to tedy jen těšínská evangelická šlechta (sestavující tehdy ze 44 rodin⁷¹), komu příslušela správa a vedení kostela a školy.

K jejich zabezpečení se stavové zorganizovali na bázi aristokratické reprezentace, spojující prvky organizace při „kostelích míru“ a tradici volby svých zástupců: Původní šestičlenný výbor byl rozšířen o pět dalších členů a tito se tak stali těšínskými církevními představenými, zvanými též deputovaní či kurátoři (opatrovníci⁷²) – dvě zastupitelská tělesa u „kostelů míru“ tak zde splynula v jedno. Těmto církevním představeným udělilo dne 10. dubna 1709 dvacet tři zástupců panského a rytířského stavu augsburského vyznání česky psanou plnou moc (*Zmocnění*)⁷³. Ve *Zmocnění* jsou vymezeny povinnosti církevního představenstva. „Kurátorové kostela a školy“ neboli církevní představení⁷⁴ jsou povinni:

⁶⁸ Kromě názvu „Ježíšův kostel“ (Jesuskirche, Kościół Jezusowy), se používá také názvy „kostel milosti“ (Gnadekirche, kościół p. w. Łaski Bożej) či „kostel na Horní (Vyšší) Bráně“ (kościół na Wyższej Bramie).

⁶⁹ WAGNER, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545-1918/20. (= StT 1/4[1-2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlau Nachf. 1978, s. 64–65.

⁷⁰ CHOJECKA, Ewa: Die protestantische Kunst in Oberschlesien – Aufstieg und Krisensituationen. Bemerkungen zum gegenwärtigen Forschungsstand. IN: Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien. Berlin, Gebr. Mann Verlag 1994, 156.

⁷¹ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 28.

⁷² Termínem „*opatrovníci kostela*“ označuje církevní představenstvo zemský hejtman v dopise z 16. ledna 1725. (AEF, sign. 11 Gn II B 7, Beilage F.)

⁷³ Plný text „*Zmocnění*“ otiskl SKALSKÝ (1909), op. cit., s. 8–9, ve znění „kvůli snadnějšímu porozumění poněkud upraveném“. Opis „*Zmocnění*“ je uložen v AEF, sign. 11 Gn II B 7, Beilage N. (Při doslovné citaci se přidružují tohoto textu). Tamtéž je uložen opis německého překladu „*Zmocnění*“ (*Vollmacht*), který otiskl SKALSKÝ (1898), op. cit., s. 101–103.

⁷⁴ Vzhledem k tomu, že jejich hlavním úkolem byl výkon práv a povinností z patronátního vztahu ke kostelu, bylo by možno překládat slovo „Kirchenvorsteher“ jako „kostelní představení“. Přidrží se však zavedeného termínu prof. Skalského „církevní představení“ jednak proto, že objektem patronátu byla i škola, jednak proto, že církevní představení jednali i mimo okruh vymezený patronátním vztahem.

1. obstarávat finanční prostředky na stavbu „*kostela, školy, tudíž i obydlí naučitelův kostelních a školních*“ a řádně zapisovat příjmy a výdaje;
2. vystavět kostel, školu a další budovy potřebné k zabezpečení evangelického kultu;
3. vykonávat vokaci „*kostelních tak i školních naučitelův, tolikéž i kostelních služebníkův*“, sjednávat jejich plat a vydávat pro ně instrukce;
4. přijímat kostelní důchody, pečovat o ně a vynakládat na zachování budov (*conservatii budoučkův*), platy pastorů a učitelů, „*aneb též na jinše potřeby*“;
5. v případě výjimečného příjmu nebo vydání (*pořádnost strany příjmu a vydatkú*) informovat zbylé evangelické pány a rytíře, aby tito mohli k danému úkonu vyslat někoho ze svého středu;
6. vyřizovat jiné záležitosti, které se týkají výše zmíněných předmětů, bude-li to vhodné a rozumné (*cum clausula grati et rati*).

Nevíme přesně z jakého důvodu – snad se to stavům jevílo účelnější – byl zakrátko nato (1710) snížen počet církevních představených na tři osoby; jeden z nich byl „directorem“, další dva řádnými církevními představenými. Císařskou rezolucí z 23. září 1710 bylo ze strany státu uznáno, že jedině deputovaní čili církevní představení evang. stavů jsou zástupci kostela, a jedině jim – a nikoli venkovským obcím (*Dorfschaften*) – přísluší povolávat pastory (*ministros*). O pět let později bylo trojčlenné církevní představenstvo na základě usnesení stavovské konference rozšířeno o dva další představené; roku 1723 se počet církevních představených zvýšil na šest osob; k ruce jim byli dáni dva další páni ve funkci poradců.⁷⁵

Ti, kdo nenáleželi k těšinským pánům a rytířům augsburského vyznání, byli jen uživatelé kostela a školy; žádná další práva jim nepřislušela. Určitou výjimku představovali bílští měšťané, bílský hrabě Sunnegh, hrabata Henckelové z Bohumína a říšský hrabě Erdmann II. von Promnitz, pán pštinského panství: ti převzali část práv a povinností z patronátního vztahu, a to na základě smluv s církevními představenými.⁷⁶

c) *Situace evangelických nešlechticů*

Nejvíce těch, kdo mohli kostela pouze užívat, pocházelo ze slezského venkovského lidu. Přicházeli do kostela nejen z knížectví těšinského, ale i okolních částí Slezska: odkud přesně je možno zjistit z Obecné církevní modlitby (*Modlitwa powszechná Kościelná*), napsané někdy mezi lety 1722–1730(?), dochované v rukopi-

⁷⁵ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 104–106, 110–111, 113–114.

⁷⁶ WAGNER, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545–1918/20. (= StT I/4[1–2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlhaus Nachf. 1978, s. 66.

se. Obsahuje prosbu za evangelíky z panství bílského, pštinského, z knížectví opolského, opavského, krnovského a z panství bytomského⁷⁷. Faktická možnost využívat kostel závisela u těchto evangelických venkovanů často v první řadě na stanovisku jejich vrchnosti: Zatímco již zmíněný Erdmann von Promnitz, pán na Pštíně, se všemožně staral o to, aby jeho poddaní mohli využívat duchovní péče těšínského kostela, a dokonce těm, kteří podnikli cestu na bohoslužby do Těšína, upisoval dva dny z povinné roboty⁷⁸, na druhé straně regent komorního panství baron Johann Christoph von Pfüttschner evangelíky utiskoval tak silně, že to roku 1736 vyvolalo selské bouře⁷⁹.

Ve městech žilo jen nepatrné množství evangelíků (kromě Bílska). Na základě císařského rozkazu z 21. února 1710 mohli být evangelíci ve městě Těšíně trpěni jen jako obyvatelé (*Inwohner*); reskript vrchního úřadu z 28. března 1726 stanovil, že pokud některý evangelík nabyt v Těšíně měšťanské právo nebo nemovitost ve městě, je to v rozporu se stále platným náboženským statutem Alžběty Lukrecie (1629) a jeho práva jsou „ex nunc“ zrušena a vše má být uvedeno do původního stavu.⁸⁰

Rozumí se samosebou, že existence „Ježíšova kostela“ v Těšíně neunikla pozornosti tajných evangelíků na Moravě, ba i v Čechách, a ti sem také – ovšem ilegálně – docházeli. Z nich je třeba zvláště zmínit německojazyčné protestanty z Kravařska, kteří později v Ochranově obnovili Jednotu bratrskou; díky nim vešly dějiny těšínského „kostela milosti“ do dějin světového protestantismu.⁸¹

Skalský s odvoláním na ochranovský archiv uvádí, že těšínského pastora Steinmetze poslouchalo až 30 000 lidí najednou. Týž pramen udává, že se Steinmetze drželo 70 000 „církevníků“ (*Kirchkinder*).⁸²

⁷⁷ Książnica Cieszyńska, báze Rękopisy (dále KC^R), sign. SZ E IV 52, fol. 85.

⁷⁸ BADURA, Jadwiga: Parafia ewangelicka w Pszczynie na przestrzeni dziejów. Ewangelik Pszczyński, 1998, č. 7–8 (58–59), s. 34.

⁷⁹ ŠMERDA, Milan: Těšínsko před povstáním v roce 1766. Krajské nakladatelství v Ostravě 1962, s. 204; KUHN, Walter: Der Bauerntumult auf den Teschner Kammergütern im Jahre 1736 (5). Unsere Heimat, 1926, č. 7, s. 32.

⁸⁰ FRITSCHE, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen – als Königlich Ober-Amtlichen – dann Königlichen Amts- – wie auch Königlichen Repraesentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 42, 140.

⁸¹ WAGNER, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545-1918/20. (=StT I/4[1–2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlhaus Nachf. 1978, s. 83.

⁸² SKALSKÝ, Gustav Adolf: Z dějin české emigrace osmnáctého století. I. díl. Chotěboř, nakladem Ev. Matice a. v. 1911, s. 56–57.

d) Poměr evangelíků ke katolickým farnostem

Můžeme říci, že tito „církvníci“ tvořili těšinský evangelický sbor či farnost; termínů „sbor“ či „farnost“ však lze použít jedině ve smyslu sociologickém: právně evangelická farnost ani sbor v Těšíně neexistovaly. Všichni evangelíci (včetně stavů⁸³) byli členy některé katolické farnosti. Ta pro ně vedla jedině platné matriky; jejímu faráři musel každý evangelík, který žádal o duchovní úkon (křest, sňatek, pohřeb), zaplatit nejprve štolový poplatek, za nějž obdržel tzv. *licenční lístek* (*Lizenzzettel*), jakýsi druh potvrzení o zaplacení, který byl podmínkou vykonání daného duchovního úkonu evangelickým pastorem. Dokonce i návštěvy evangelických pastorů u nemocných a umírajících se mohly uskutečnit až po uvědomění katolického faráře.⁸⁴

e) Zločin odpadlictví

Navíc bylo císařským reskriptem ze dne 27. května. 1709 (publikovaným vratislavským vrchním úřadem 3. června) zakázáno přestupovat na evangelickou víru; jestliže některý katolík konvertoval nebo evangelík, který nejprve přestoupil na katolickou víru, se posléze stal znovu evangelíkem, bylo jeho jednání klasifikováno jako zločin odpadlictví (*crimen apostasiae*). Odpadlíci byli povinni se v průběhu 6 týdnů vrátit ke katolické víře, a to pod trestem vypovězení ze země a konfiskace veškerého majetku.⁸⁵ Rovněž bylo posléze do budoucna stanoveno, že každý odpadlík bude podroben šestitýdennímu vyučování katolickým duchovním, a bude-li i po této lhůtě „nepolepšitelný“, bude mu vyměřen výše zmíněný trest. Případy apostaze byly ovšem časté, a to i z toho důvodu, že za katolíky byli mnozí pokládáni často z velmi pochybného titulu: v praxi často stačilo např. svědectví katolického faráře, že někdo přislíbil na smrtelné posteli, že jeho děti se mají stát katolíky, aby tyto děti byly za katolíky pokládány.⁸⁶

⁸³ PATZELT (1969), op. cit., s. 28, naproti tomu uvádí, že stavy byly plnoprávními členy evangelické farnosti: mohly přijímat duchovní úkony bez dalšího a pro ně byly vedeny v evangelickém kostele matriky. Toto tvrzení však nenachází žádnou oporu v právních předpisech a o opaku nás přesvědčují i zápisy v dobových matrikách (viz např. J. D.: *Obraz zycia ewangelików na Śląsku Cieszyńskim w świetle Księgi żywych, Evangelický kalendář – Kalendarz ewangelicki*, 2000, s. 40–48).

⁸⁴ MICHEJDA, Karol: *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*. 2. vyd. IN: *Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim*. Katowice, Didache 1992, s. 85, 86; Srv. též dopis pastora Muthmanna Buddeovi z 28. ledna 1724, bod I.1.b., který otiskuje PATZELT, Herbert: *Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 198.

⁸⁵ RADDA, Karl: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen*. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 8.

⁸⁶ ANDERS, Eduard: *Geschichte der evangelischen Kirche Schlesiens*. 2. vyd. Breslau, Verlag von Josef Max & Comp. 1886, s. 143–144.

Reskriptem z 27. června 1710 císař nařídil restituovat majetek apostatům, kteří se svého bludu zřeknou; císařský reskript ze 7. července 1710 pak stanovil, že ti z apostatů, kteří se sice formálně odpadlictví zřeknou, ale nadále se svých bludů drží, mají být dáni k vojsku jako rekruti.⁸⁷ Podle trestních patentů (*Poenal-Patenten*) ze 4. května a 30. července 1717 měl být opakovaně odpadlým apostatům vyměřen trest jako křivopřísežníkům⁸⁸. Navíc edikt z 28. ledna 1726 vyměřil za „zločin kacířství“ trest veřejných prací, trest galejí a trest smrti.⁸⁹

Se zločinem odpadlictví úzce souvisí problematika tzv. *špatně vychovaných (male educati)*, tj. převážně dětí ze smíšených manželství, které měly být na základě určitého titulu vychovány v katolické víře, ale nebyly (podrobněji k této problematice viz kap. 8, a.).

f) *Evangelické duchovenstvo*

Obraťme nyní svou pozornost k právnímu postavení duchovních evangelického „kostela milosti“ v Těšíně: Právo volit, povolávat a prezentovat pastory (*Electio, Vocatione et Praesentatione Ministrorum Ecclesiae*) příslušelo církevnímu představenstvu. Kandidát na duchovního, povoláný do Těšina, se následně musel podrobit *zkoušce* před evangelickou konzistoří v Břehu, k níž vázaly těšínské evangelíky svazky ještě z doby reformační. V Břehu se však nejednalo o zkoušku kandidátova vědění, ale věření - totiž zda věří a učí pravověrně⁹⁰. (Kromě zkoušky, ordinace a ojedinelých dobrozdání v manželskoprávních záležitostech však těšínská pastoři březšské konzistoří či jakémukoli jinému církevnímu úřadu nepodléhali.)

Konzistoř na základě vykonané zkoušky vystavila kandidátovi osvědčení (*Consistorial-Attestatum*). Toto osvědčení muselo být dále postoupeno královské čes-

⁸⁷ FRITSCHÉ, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen – als Königlich Ober-Amtlichen – dann Königlichen Amts- – wie auch Königlichen Repraesentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 103.

⁸⁸ *Constitutio criminalis Josephina* (1707) stanovila v čl. 19 (§ 4) za křivopřísežnictví velké- ho stupně trest stětí mečem; za křivopřísežnictví malého stupně trest vypovězení ze země a v případě návratu stětí mečem. (Srv. KOREDCZUK, Józef: *Ordynacja kryminalna Józefa I. z 1707 roku. Z dziejów procesu karnego na Śląsku w pierwszej połowie XVIII wieku*. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1999, s. 262.)

⁸⁹ WAGNER, Oskar: *Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545–1918/20*. (= StT 1/4[1-2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlau Nachf. 1978, s. 91, 93.

⁹⁰ Pastor Voigt ve svém dopise Franckemu ze 14. září 1710 uvádí, že březšská konzistoř zkoumala, zda zkoušený není „nadšencem, fanatikem, kvakerem, weigeliánem nebo pietistou“ (*Enthusiast, Fanatiker, Quäker, Weigelianer und Pietist*), řídí se při tom ponejvíce Schelwigovou Synopsí, obsahující 264 bludů pietismu. (BENRATH, Gustav Adolf a kol.: *Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*. München – Oldenbourg, Bundesinstitut für Ostdeutsche Kultur und Geschichte 1992, s. 174).

ké dvorské kanceláři ve Vídni, kde musel kandidát žádat o „*milostivé potvrzení*“ (*gnadige Confirmation*), jež bylo vydáváno z moci císaře jakožto „nejvyššího biskupa“ (*summus episcopus*) těšínských evangelíků. S právem konfirmace se pojilo i právo císaře evangelického duchovního odvolat (*removere*). Aby po dobu vyřizování žádosti nemusel kandidát marně čekat, bylo umožněno, aby se povolání pastor ujal svého úřadu ještě před vydáním tohoto zeměpanského potvrzení.

Při císařské konfirmaci duchovních však těšínské církevní představenstvo tvrdě narazilo hned při první prezentaci kandidátů. Církevní představení povolali ke kostelu celkem pět duchovních (a konrektora, který byl také bohoslovcem). Císařská rezoluce (23. ledna 1710) však stanovila, že povolávat je možno jedině rodilé Slezany (*schlesische Landesinder*), a proto bylo následně rozkázáno ze šesti povolaných teologů pět odeslat pryč; o potvrzení se mohl ucházet jedině Jan Muthmann, původem z Dolního Slezska.⁹¹

Ustanovení o původu pastorů se stalo pro církevní představenstvo značným břemenem, neboť „nastala pak vždy shánka po duchovních slezského původu, jež k rozvoji církve nikterak nepřispívala“⁹².

Zajímavé je, že císařskému potvrzení podléhali nejen pastoři, ale – na rozdíl od praxe při ostatních „kostelech milosti“ – také učitelé evangelické školy.⁹³

Evangeličtí pastoři byli dále omezeni intimací vratislavského vrchního úřadu z 9. července 1710, kterou bylo zakázáno provádět křest v soukromých domech, a reskriptem vrchního úřadu z 8. května 1714, který zabráňoval vysluhovat Večeři Páně zdravým osobám v knížectví pštinském; reskriptem ze 2. prosince 1737 bylo pastoru Henricimu pod trestem zbavení úřadu zakázáno prodávat léky a navštěvovat katolické nemocné.⁹⁴ Reskriptem vrchního úřadu z 26. června 1724 bylo evangelickým duchovním „sub poena suspensionis“ zakázáno nechat v „kostelech milosti“ veřejně kázat cizí teology.⁹⁵

Jak je již z zřejmé z předchozího výkladu o patronátu, pastoři se právně nepodíleli na výkonu práv a povinností z patronátního vztahu – to příslušelo jen evange-

⁹¹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 96–97, 107–110, 116.

⁹² SKALSKÝ, Gustav Adolf: K těšínskému jubileum. Chotěboř 1909, s. 11.

⁹³ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 110.

⁹⁴ RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 8, 13.

⁹⁵ FRITSCHÉ, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen – als Königlich Ober-Amtlichen – dann Königlichen Amts- – wie auch Königlichen Repraesentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 42.

lickým pánům a rytířům knížectví těšínského⁹⁶. Pastoři byli pouze profesionálními kazateli, dobově řečeno „*služebníky Slova*“ (*Wortsdienner*). Podobně jako u starých „kostelů míru“ i zde existoval úřad „pastora primaria“.

Ze strany vlády a katolického kléru byla snaha co nejvíce odlišit úřad pastorů od úřadu katolických farářů: tak byl např. evangelickým duchovním odepřen titul „veledůstojný a velectihodný“⁹⁷, v Těšíně mimoto žádal katolický děkan Tvaruška, aby Jan Muthmann nepoužíval titul arcijáhen (1712)⁹⁸. Těšíňští pastoři dále museli katolickému faráři platit štolové poplatky, protože náleželi (podobně jako ostatní evangelíci) do katolické farnosti. Zajímavá je z tohoto hlediska argumentace církevního představenstva pro opačné stanovisko, obsažená v dokumentu zasláném vrchnímu úřadu kvůli sporu těšínských pastorů a katolického děkana Schwidera (1726): představení píšou, že pastoři nejsou ani laiky ani farníky katolického děkana, neboť altranstádtská smlouva je nazývá kněžímí (*sacerdotes*). Evangelíci byli toho mínění, že pastoři jsou ve farnosti, ale nikoli z farnosti neboli farníky (*de Parochia oder Parochiani*). Vratislavský vrchní úřad však potvrdil, že pastoři farníky katolického děkana jsou.⁹⁹

g) Omezování pravomocí církevního představenstva

V závěru a po skončení pietistického procesu (viz kap. 5, f.) se změnil postoj vlády k církevnímu představenstvu. Do roku 1728 pokládaly královské úřady volbu církevního představenstva za soukromou záležitost patronů a „*milostivě ji nebraly na vědomí*“ (*gnädigst agnoscirt*). Dne 3. listopadu 1728 však uložil zemský úřad církevnímu představenstvu, aby vysvětlilo svou činnost a právně ji odůvodnilo. Církevní představení v obsáhlém memoriálu z 9. listopadu¹⁰⁰ této žádosti vyhověli. Nicméně zemský hejtman Maxmilián Vratislav z Mitrovic začal uznávat za církevního představeného pouze jednoho z nich, a to Jiřího Fridricha Bludovského. Ten se proti takovému jednání ohradil a žádal vrchní úřad, aby zakročil proti hejtmanovým novotám. Což vrchní úřad učinil. Zemský hejtman se však nevzdal a po smrti Bludovského (9. května 1730¹⁰¹) zaslal 11. května 1730 císaři

⁹⁶ To, že fakticky (nikoli právně) do výkonu patronátních práv a povinností zasahovali i pastoři, dokládá např. oběžník fojtům a evangelickým obcím v komorních vesnicích z 9. června 1724, kterým se Tito vyzývají k pomoci na stavbě kostela a školy; oběžník podepsali církevní představený von Logau a pastor primarius Steinmetz. AEF, sign. 125 Gn II V 126[1].

⁹⁷ ANDERS, Eduard: Geschichte der evangelischen Kirche Schlesiens. 2. vyd. Breslau, Verlag von Josef Max & Comp. 1886, s. 143.

⁹⁸ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 81.

⁹⁹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 126; MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 89.

zprávu, v níž obviňoval zbylé církevní představené z obrany a zastávání pietismu a navrhoval, aby bylo stávající představenstvo nahrazeno novým. Dále navrhoval, aby bylo uzákoněno, že na všechna příští zasedání má být úředně vyslán katolický přisedlíci zemského práva (*Landrechts-Beysitzer*) a že vše, co se týká povolání a přijetí pastorů a učitelů nebo zřízení kostela a školy, může být provedeno a vykonáno jen s předchozím vědomím a stvrzením zemského úřadu (*mit Vorbewusst und Consens des Landes-Ambts*). Na to císař odpověděl v reskriptu z 2. května 1732, že sice má důvod, aby jednal podle hejtmanky rady, ale že protentokrát dává přednost shovívavosti před přísností. A proto pouze nařídil, aby se církevní představenstvo nadále nemíchalo do věcí, které mu nepřísluší, a stanovil, že v případě smrti některého z církevních představených má být tato událost císaři oznámena, protože bez jeho předchozího vědomí nebude možno přikročit k volbě nového církevního představeného.¹⁰²

Císařský reskript znamenal pro církevní představenstvo navzdory stanoveným omezením relativní úspěch, jeho práva byla však současně ohrožována z jiné strany: Ihned po skončení pietistického procesu (10. března 1730) vydal císař reskript, podle něž měla být kazatelská místa (*Predicanten-Stellen*), která se odchodem pietistů uvolnila, obsazena jinými kazateli. Nařídil proto, že ti, kdo se chtějí účastnit konkurzu, mají „nejponíženi“ podat císaři svou suppliku (žádost). Tímto ustanovením se z procesu ustanovení pastora vylučovalo církevní představenstvo. To si však bylo vědomo toho, že je ohrožen výkon jeho patronátních práv (*ius vocandi et praesentandi*) a proto bylo na zasedání evangelických stavů 23. března 1730 rozhodnuto, že církevní představení podle starého způsobu povolají a prezentují ke confirmaci dva kazatele (Kristiána Viléma Henriciho a Jana Fridricha Richtera), a překazí tak realizaci reskriptu. Církevním představeným bylo uloženo, aby nad věcí bděli a popřípadě vyslali do Vídně jednoho nebo dva pány, aby se zasadili o „nejmilostivější potvrzení“. Plány evangelické šlechty však začal mařit pastor Hentschel, jenž byl za svou účast v procesu proti svým kolegům-pietistům (viz kap. 5) u evangelíků ve všeobecném opovržení. Ten chtěl na uprázdněná místa prosadit své syny Jana Ludvíka a Kristiána Emanuela. Henschlové se proto ve smyslu císařského reskriptu obrátili se svou žádostí o uprázdněná místa bezprostředně (*immediate*) na císaře, aniž by vyčkali zvolení a povolání církevním představenstvím. Takovéto jednání vyvolalo u šlechty velké pozdvižení; církevním představeným Gottfried von Logau ve svém listu Henschela úpěnlivě žádal, aby svá podání do Vídně ihned odvolal; upozornil ho, že jeho počínání představuje

¹⁰⁰ AEF, sign. 11 Gn II B 7.

¹⁰¹ Liber Viventium..., pag. 69.

¹⁰² SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 103, 119–122.

nebezpečný precedens, který povede k omezování práv nejen těšinských evangelíků, nýbrž evangelíků v celém Slezsku. Hentschel však na tato slova nebral zřetel. Mezitím podalo císaři žádost několik dalších uchazečů o místo pastora. Šlechta se však nevzdala a rozhodla se své patronátní právo bránit: Povolala jako třetího pastora učitele Kriegera a vyslala do Vídně dva své zástupce, kteří se spojili s agentem Mörlinem (který zde působil ve smyslu §5 altranstädtské smlouvy). Ten stavům poradil, aby si reskript vyložili tak, že neznamená více, než že zatímco dosud byli představenstvem povolání kandidáti prezentováni císaři k potvrzení prostřednictvím těšinského krajského úřadu, nyní jsou prezentováni „bezprostředně“. Císař sice tuto argumentaci nepřijal, nicméně – po dalších jednáních – udělil reskriptem ze 14. prosince 1743 místa kazatelů stavovským kandidátům Richterovi, Kriegerovi a Henricimu, zatímco Hentschel (který, jak se ukázalo, nebyl pro místo pastora způsobilý, neboť se narodil v Braniborsku a nikoli ve Slezsku) obdržel místo rektora školy. Hentschel se s tímto výsledkem nespokojil a po smrti pastora Schmidta podal k císaři znovu bezprostřední žádost o uprázdněné místo (13. ledna 1736). Církevní představenstvo naproti tomu navrhlo kandidáta Schuberta. Císař akceptoval Schuberta, ale tak, že nepotvrdil Schubertovu prezentaci, nýbrž sám udělil Schubertovi kazatelské místo. Teprve reskriptem z 11. dubna 1740 císař pouze potvrdil prezentovaného Jana Gottfrieda Schucharda na uprázdněné místo pastora; současně uvedl, aby se církevní představenstvo vystříhalo povolání pietisty, jinak by byl císař nucen „*právo prezentace, poskytnuté pouze z nejvyšší milosti, zcela odejmout*“ (*aus purer Allerhöchsten Gnad verwilligte Jus Praesentandi gäntzlich zu benehmen*). Desetileté období nejistoty ohledně patronátního práva tak skončilo.¹⁰³

h) Reaktivace náboženské komise

Postavení těšinských evangelíků však bylo ztíženo jinak: Reskriptem z 22. listopadu 1737 císař Karel VI. reaktivoval a reorganizoval někdejší náboženskou, resp. nábožensko-eliminační komisi (viz kap. 2, d.). Reaktivace byla provedena v důsledku stížností katolického kléru na nedostatečnou spolupráci (*assistenz*) úřadů zeměpanské a komorní správy při rekatolizaci kraje. Na rozdíl od dřívějšíka se nyní skládala ze tří šlechticů-laiků, z nichž jeden byl prezidentem komise a další dva přísedícími.¹⁰⁴

¹⁰³ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 117–124; MI-CHEJDA, Karol: Dziejcie Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 102, 103–104.

¹⁰⁴ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.) Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 130–131.

Cílem komise, jež zahájila svou činnost v roce 1738, bylo podporovat „*blaho katolického náboženství*“ (*bonum Religionis Catholicae*), zvláště pak dbát náležitě náboženské výchovy dětí. K tomuto cíli byla komise vybavena řadou instrukcí a jí jediné bylo vyhrazeno konat zasedání ve věcech náboženství (*Religions-Session*) a přijímat v náboženských záležitostech rozhodnutí (*Decision*). Zasedání se konala každých 14 dní a byly na nich projednávány došlé záležitosti a přijímána udání. Působení komise však trvalo jen krátce, neboť počátek válek o dědictví rakouské (1740) způsobil přerušeni její činnosti.¹⁰⁵

5. Pietistický proces

a) Charakteristika pietismu a jeho pronikání do Slezska

Pietismus vznikl koncem 17. století jako reformní hnutí uvnitř luterské církve. Byl nutnou reakcí na tehdejší luterskou ortodoxii. V církvi existovala řada negativních jevů, jakými bylo: bujení polemiky a dogmatismu, eliminace laického živlu ze života církve, přeceňování významu dogmatické tradice, konfesí jednotlivých církví a teologických autorit ke škodě biblické zvěsti. Kvůli přílišnému zdůrazňování čistého učení trpěl újmu křesťanský život.¹⁰⁶ Situace byla namnoze podobná té, která vyvolala Lutherovo vystoupení, s tím, že nyní nastala v církvi, kterou on sám založil.¹⁰⁷ Proti tomu se postavil pietismus se svým důrazem na praktickou zbožnost: Křesťan musí veškerý svůj vnitřní i vnější život vědomě podřídit křesťanským zásadám. Kdo v takovéto jednotě s Bohem a se stejně smýšlejícími stojí, ten je v pietistickém pojmosloví obrácen neboli znovuzrozen.¹⁰⁸ Z hlediska sociologického byl pietismus protestem proti klerikalizaci církve a omnipotenci světské moci ve věcech víry a náboženství.¹⁰⁹

Za zakladatele pietismu je pokládán Philipp Jacob Spener, jehož dílo *Pia desideria* (1676) představuje nástin reformního programu pietismu. Není bez zajímavosti,

¹⁰⁵ RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 13, 16; SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 131–132.

¹⁰⁶ NARZYŃSKI, Janusz: Ruch pietystyczny XVII i XVIII w. w świetle religijnych i dogmatycznych założeń luteranizmu. Rocznik teologiczny ChAT, 1964, s. 271; SKALSKÝ, Gustav Adolf: Z dějin české emigrace osmnáctého století. I. díl. Chotěboř, nákladem Ev. Matice a. v. 1911, s. 52–53.

¹⁰⁷ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 165.

¹⁰⁸ REZEK, Antonín: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až na naše časy. I–III. 1887, s. 54.

¹⁰⁹ NARZYŃSKI, Janusz: Ruch pietystyczny XVII i XVIII w. w świetle religijnych i dogmatycznych założeń luteranizmu. Rocznik teologiczny ChAT, 1964, s. 281.

že Spenerův pohled na křesťanství se utvářel pod vlivem (zprostředkovaným) Komenského díla *Unum necessarium*¹¹⁰. Ačkoli měl Spener o Slezsko zájem a ve svých dopisech z přelomu 80. a 90. let 17. století, adresovaných švédské královně, se přimlouvá za pronásledované slezské evangelíky¹¹¹, nebyl to on, kdo se stal otcem slezského pietismu.

Pro Slezsko byl klíčovým pietistický směr, jehož baštou bylo Halle a duchovním otcem August Hermann Francke (1727). Ten na pozvání Bedřicha III. Braniborského zorganizoval v Halle univerzitu, vytvořil sirotčinec a pedagogium. Halle vnášelo pietismus do Slezska dvojím způsobem: jednak prostřednictvím svých emisarů či misionářů (ti působili např. v knížectví jelenohorském ještě před vydáním altranstádtské smlouvy) a také prostřednictvím svých studentů: podle matriky hallské univerzity na ní do roku 1730 studovalo na 760 studentů ze Slezska.¹¹² Pietismus se v 1. polovině 18. století rozvinul ve Slezsku hlavně ve třech centrech: v knížecích olešnickém, břežském a těšínském.¹¹³ Jeho význam tkvěl (kromě duchovního oživení církve) v rozvoji sítě protestantského školství a v položení základů k ranému osvícenství ve Slezsku.¹¹⁴

b) Vzestup a první krize pietismu v Těšíně

Hallští pietisté projevovali o těšínský „kostel milosti“ eminentní zájem hned od roku 1709. Těšín se díky své poloze u hranic s Uhrami, Polskem a Moravou mohl stát bází pro misijní činnost v těchto zemích. (Bez významu jistě také nebylo, že mezi členy Franckeho tzv. tajné rady, která rozhodovala o misijních akcích, byli Erdmann II. von Promnitz z Pštíny a hrabě Henckel z Bohumína.) Koordinaci vzniku pietistického centra v Těšíně převzal Franckeho emisar Anhard Adelung. Jeho úloha byla dvojí: zabezpečit materiální prostředky na stavbu kostela, školy a dalších budov sloužících k evangelickému duchovnímu životu a obstarat pro výkon bohoslužby vhodné kandidáty na pastory.¹¹⁵

Prvním pastorem při Ježíšově kostele se stal Jan Muthmann (*1685), absolvent lipské univerzity. V Těšíně poprvé kázal při posvěcení kostelního pozemku 2. června 1709; v srpnu téhož roku přišel do Těšína jako řádně povoláný pastor. Dále byli

¹¹⁰ Srv. KVAČALA, Ján: Komenský a počátky pietismu. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského. Březen 1926, seš. 9, s. 6–10.

¹¹¹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Z dějin české emigrace osmnáctého století. I. díl. Chotěboř, nákladem Ev. Matice a. v. 1911, s. 45.

¹¹² MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 165–166; MATWIJOWSKI, Krystian: Z dziejów pietyzmu na Śląsku (Oddziaływanie ośrodka hallskiego na oświacie na Śląsku). Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1984 (roč. 39), s. 543.

¹¹³ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 166.

do Těšína povolání Jakub Jockisch z Polska a Matyáš Platani ze Slovenska. Jelikož nebyli rodilými Slezany, museli již roku 1710 „kostel milosti“ opustit. Stejný osud postihl i další dva pastory, ryzí pietisty Christopha Nikolause Voigta a Christiana Wilhelma Schneidera. Voigt byl před svým povoláním do Těšína vychovatelem Franckeho dětí a věnoval se studiu orientálních jazyků; Schneider byl rovněž znalcem orientálních jazyků a před příchodem do Těšína působil v Benátkách jako učitel v rodinách německých evangelických obchodníků (mezi nimiž byl i bratr A. H. Franckeho). Církevní představenstvo se snažilo udržet si tyto pastory v Těšíně, neboť byli ke „kostelu milosti“ povoláni půl roku před zveřejněním císařova ediktu, podle něž mohli být do úřadu pastora povoláváni jen rodilí Slezané. Jelikož však protivníci pietistů z Vratislavi pastory ve Vídni očernili, zůstal císař neoblomný. Po svém odchodu z Těšína se pastor Schneider uchýlil do Drahomysle na statky Jiřího Fridricha Bludovského, odkud pak tajně docházel do Těšína. Voigt odešel do Vídně, kde až do roku 1716 neúspěšně usiloval o rehabilitaci svou, jakož i uherských pietistů.¹¹⁶ Situace pietistů na Těšinsku se posléze zhoršila roku 1714, kdy byl z města vyhnán pietistický učitel Ludvík Mevius za rozšiřování zakázaných knih.¹¹⁷ Před rokem 1719 zůstal v Těšíně z pietistů jen Muthmann, který také nezůstával mimo podezření ze zastávání pietismu. (Již 6. října 1711 se děkan Tvaruška tázal evangelických pastorů, zda vyznávají pietismus, synkretismus, kalvinismus nebo augsburskou konfesi.¹¹⁸)

c) Těšínský pietismus ve 20. letech 18. století

Nový impulz dostal těšínský pietismus po roce 1719. Téhož roku zemřel pastor Georg Wilhelm von Kloch. Po jeho smrti povolalo církevní představenstvo do úřadu „pastora primaria“ Johanna Adama Steinmetze (*1689), absolventa lipské univerzity. Steinmetz patřil k nejvýznamnějším teologům své doby; později působil jako prostředník mezi německým a americkým pietismem a s uznáním se o něm vyjadřovali básníci Wieland a Goethe.¹¹⁹ Steinmetz se snažil o to, aby byl do Těšína povolán slovenský teolog Ján Záskalický. Ten ale do Těšína nepřišel; namísto něho povolalo církevní představenstvo absolventa univerzit ve Wittenbergu a Jeně

¹¹⁴ MATWIJOWSKI, Krystian: Z dziejów pietyzmu na Śląsku (Oddziaływanie ośrodka hallskiego na oświacie na Śląsku). Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1984 (roč. 39), s. 545.

¹¹⁵ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 167–168.

¹¹⁶ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709-1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 43–53, 88–92.

¹¹⁷ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 171.

¹¹⁸ Ibid.: 181.

¹¹⁹ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 57–62.

Samuela Ludwiga Sassadia (*1695).¹²⁰ Císař potvrdil v úřadu Steinmetze dne 9. dubna 1720 a Sassadia 10. července 1721.¹²¹ Pietističtí pastoři začali s novou verzí organizovat katechizace, opakování kázání a konventikly neboli setkání v sakristii či v soukromých domech, jež sloužily k prohlubování víry.¹²²

Kromě Steinmetze a Sassadia se dalšími šířiteli pietismu stali někteří učitelé evangelické školy v Těšíně, jejíž úroveň se pod Steinmetzovým vedením povznesla (viz též kap. 8, b.). Byli nimi Hornoslezané Andreas Macher (z Bílska), Jan Liberda (z Těšina) a Jiří Sargánek (z Dolní Suché na Těšínsku); dále pak Johann Gottfried Schuchard, Traugott Immanuel Jerichovius a Augustin Schultz.¹²³

d) První fáze pietistického procesu

Oživená činnost těšínských pietistů nezůstala bez povšimnutí ze strany katolického kléru. Dne 5. dubna 1721 obvinil biskupský komisař Mizia na těšínském zemském úřadu Steinmetze z tajných sympatií k pietismu a šíření nových učen. Miziovo obvinění však nepřineslo žádné výsledky.¹²⁴

O rok později děkan Schwider a daňový úředník Jiří Teofil Battik obvinili u vratislavského vrchního úřadu pastory Muthmanna, Steinmetze a Sassadia z organizování tajných shromáždění (*Privat-konventikel*). Vrchní úřad proto konventikly svým dekretem ze 6. srpna 1722 zakázal pod pokoutou 100 dukátů. Obvinění pastoři se snažili vysvětlit, že se nejedná o konventikly, ale o obyčejná kázání a vyučování, která se konají v soukromých domech jen pro nedostatek místa. Vrchní úřad však svůj dekret potvrdil zvláštním výnosem ze 14. října 1722.¹²⁵

¹²⁰ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 62–63. [Nejnověji se životem a dílem S. L. Sassadia zabývá SZEWCZYK, Grazyna Barbara: Samuel Ludwik Sassadius – wybitny śląski pisarz i teolog protestancki. *Myśl Protestantcka*, 1999, č. 3. (11), s. 65–73.]

¹²¹ Opisy konfirmačních dekretů jsou v rkp. In *Copii Acta Fiscalia contra tres praedicantes teschinenses Joannem Muthmann, Joannem Steinmetz et Samuelem Lidovicum Sassadium, qui tres praedicantes de pietismo anno 1722 fuerunt inculpati et huiusque dogmata pietistica nempe usque ad finem anni 1727 hic penes Teschinium semper continuant*. KC^R; sign. SZ DD III 18, pag. 27–30 (Beilagen C., D.).

¹²² MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka*, 1962 (roč. 17), s. 180.

¹²³ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka*, 1962 (roč. 17), s. 175; PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 67–72, 73–74, 76.

¹²⁴ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka*, 1962 (roč. 17), s. 182.

¹²⁵ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka*, 1962 (roč. 17), s. 182–183; PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 119.

Situace pietistů se zhoršila také tím, že žalobu proti nim podpořili ortodoxní pastoři Hentschel a Schmidt; k nim se připojil Hentschelův zeť, lékař Daniel Louge¹²⁶. Proti pietistům vystoupili také Christoph von Marklovski a choťebuzský pán Christoph Friedrich von Liebe, někdejší student wittenbergské univerzity, který si odtud přinesl nenávisť vůči pietismu, ale také i jeho důkladnou znalost. Stal se „šedou eminencí“ procesu; přestože v jeho průběhu stál poněkud v pozadí, jeho obvinění jsou často hlubší než např. Hentschelova: ze zastřených tezí obviněných pastorů nezdědka vyjímal pietistické jádro.¹²⁷

Odpůrci pietismu se nespokojili s rozhodnutím vrchního úřadu ze 14. října 1722, neboť pietistická shromáždění se konala nadále, změněno bylo pouze místo jejich konání: ze soukromých domů se všechna přesunula do kostela a sakristie. Proto Jiří Teofil Battik přiměl zemského hejtmána ke zřízení *inkviziční komise* (5. července 1723).¹²⁸ Komise zahájila vyšetřování 16. července a první výsledky se konaly 22. července. Nejprve svědčili pastoři Hentschel a Schmidt. Ve svých svědectvích podtrhli základní rysy pietismu, kritizovali Steinmetzovo povolání na post „pastora primaria“ jako nelegitimní, vypovídali o organizačních novotách a zavádění nových katechizačních příruček, svědčili, že obvinění (zvláště Muthmann) se staví proti tanci a pokládají jej za hřích, že obvinění snižovali význam kněžského úřadu atd. (Za zmínku stojí, že stanoviska pastora Schmidta jsou více pružná než stanoviska obsažená v Hentschelových výpovědích; Schmidt občas své obviněné kolegy ospravedlňuje, v záležitosti posuzování škodlivosti tance s nimi dokonce solidarizuje.)¹²⁹

Po výpovědích před inkviziční komisí si Hentschela a Schmidta předvolali církevní představení a snažili se dosáhnout smíru mezi nimi a obviněnými pastory, žádali je též, aby svá svědectví vzali zpět. Úsilí církevního představenstva však bylo marné; Hentschel dokonce odepřel sdělit představenstvu předmět výslechu s odůvodněním, že mu byla uložena mlčenlivost. Církevní představení se proto obrátili na vratislavský vrchní úřad a žádali, aby jim byla inkviziční akta vydána, neboť bez nich není možno na obvinění odpovědět. Vrchní úřad však vydání spisu odepřel. Nicméně církevní představenstvo svědectví Hentschela a Schmidta (neznámo jakým způsobem) získalo.¹³⁰

¹²⁶ PATZELT (1969), op. cit., s. 122n., uvádí jméno lékaře jako „Lange“. Matwijowski a Michejda uvádějí jeho jméno jako „Louge“; taktéž i Liber Viventium..., pag. 67.

¹²⁷ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 182–183; PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 119–122.

¹²⁸ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 95; RADDA, Karl: Beiträge zur Geschichte der Stadt Teschen. Programm der k. k. Staats-realschule in Teschen, 1877/78 (V), s. 30.

¹²⁹ MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 178–179, 183–184.

¹³⁰ Ibid.: 184–185.

Obvinění proti pietistům byla shrnuta do 33 inkvizičních článků. V průběhu srpna 1723 vyhotovili jak církevní představení (stojící jednoznačně za obviněnými pastory), tak pastoři Muthmann, Steinmetz a Sassadius odpovědi na obvinění v těchto člancích obsažená. Pastroři podrobně odpovídali na jednotlivé inkviziční články, např. že katechizační shromáždění nelze pokládat za konventikly, protože se konávaly ve velké sakristii i pro 100–300 osob, a to veřejně, neboť byly otevřeny okna i dveře; že nová katechizační příručka (Sassadiova *Droga do nieba*) představuje pouze výtah z katechismu, pořízený proto, že s katechumeny nelze probrat celý katechismus za dvě nebo tři hodiny; že tanec obecně nezavrhují, konkrétně – pokud pramení z hříšných pohnutek a vede k dalším hříchům – ho však odsuzují, nikdy jej ale nepokládali za hřích smrtelný a navíc dokládají, že odpor k tanci není jen pietistickou specialitou (uvádějí např. zákaz tance laodicejským koncilem) atd. Také církevní představenstvo vyhotovilo pro vrchní úřad memoriál, v němž kritizuje proces jako výplod zlých vášní žalobců, vyzdvihuje zásluhy obviněných, vyvrací nařčení proti nim vznesená a žádá zastavení procesu (*Processum inquisitionum oberamtlich zu cassiren*).¹³¹

Jelikož řada obvinění byla pastory či církevním představenstvem popřena, vystoupil v září se svým svěděním von Liebe. Svědčil proti Steinmetzovi, že podceňoval význam zpovědi a Večeře Páně, obviňoval pietisty z vnášení racionalistických prvků do teologie, obvinil Muthmanna z doporučování tzv. „modliteb plynoucích ze srdce“ apod. Celkově lze svědectví von Liebeho charakterizovat jako velmi bojovné (nešťtil se např. nařknout Sassadia, že si do Těšína přivedl milenku). Jeho svědectví však průběh procesu nezvrátilo.¹³²

Vratislavský vrchní úřad vydal 18. října 1723 edikt, v němž uvedl, že není dostatečně přesvědčen o tom, že obvinění vykazují „*znaky pietismu*“ (*Signa Pietismi*), a když navíc církevní představenstvo a vůbec evangelické stavy proti obviněným protestují, nemůže obviněné pastory odsoudit jako pietisty. Zároveň vytknul daňovému úředníku Battikovi, že zašel ve svém počínání příliš daleko a že přišť má být opatrnější.¹³³

První část procesu tak skončila úspěchem pietistů a prohrou jejich protivníků, zvláště pak Jana Teofila Battika. Avšak nezlomnost protivníků pietistů a velké názorové rozdíly mezi těšínskými pastory dávaly tušit, že edikt vrchního úřadu neznamená konec, ale pouhou cézuru v pietistickém procesu.

¹³¹ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 123–138, 212–221.

¹³² MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 177–179, 185.

¹³³ RADDA, Karl: Beiträge zur Geschichte der Stadt Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1877/78 (V), s. 31.

e) Teologická dobrozdání a Liberdova aféra

Církevní představení se záhy po vydání ediktu snažili spor zcela zažehnat a přivést evangelické pastory k jednomyslnosti. Úsilí jejich smírců Schmelinga a Fragsteina však koncem roku 1723 ztroskotalo na odmítavém stanovisku ortodoxních pastorů.¹³⁴

Hentschel a Schmidt nejenže nepřistoupili na navrhovaný smír, ale ve snaze opatřit si pro budoucí spor důkazní prostředky, obrátili se na wittenbergskou univerzitu, aby situaci zhodnotila a vydala dobrozdání o pravověrnosti obviněných pastorů. Církevní představenstvo se naproti tomu 28. ledna 1724 obrátilo na propietistickou univerzitu v Jeně, kam zaslalo veškeré materiály, které mělo k dispozici, a žádalo, aby na jejich základě prozkoumala těšinské poměry.

Dobrozdání z Wittenbergu bylo vydáno již 14. února 1724¹³⁵. Přestože univerzita podpořila Hentschela a Schmidta, obviněné pastory jednoznačně neodsoudila, ale pro nedostatek důkazů v dokumentech, které měla k dispozici, svůj konečný soud nevyslovila. Sestavila však soubor osmi otázek, na něž měli obvinění odpovědět; podle odpovědí pak mělo být zřejmé, zda je, nebo není možno vydat jim osvědčení o pravověrnosti (*Testimonium orthodoxiae*).

Dobrozdání jenské univerzity (22. května 1724) naproti tomu vyznělo jednoznačně ve prospěch obviněných pastorů. Na základě doručených materiálů odpověděla jenská univerzita na sedm otázek, obsahujících obvinění z pietismu. Univerzita všechna obvinění zamítla. Naopak obviněné pochválila, že jako věrní správcové nehledali nic svého, ale jen to, co je Kristovo, a vybídla církevní představenstvo, aby záměry obviněných pastorů ze všech sil podporovalo (*mit allen Kräften zu sekundieren*). Zároveň mu doporučila, aby uložilo pastorům Hentschelovi a Schmidtovi se ve lhůtě půl roku svým kolegům veřejně omluvit; po marném uplynutí této lhůty mají být Hentschel a Schmidt suspendováni.¹³⁶

Církevní představenstvo se mimoto chtělo znovu obrátit na wittenbergskou univerzitu. Tento plán nakonec neuskutečnilo, neboť r. 1724 vydal wittenbergský profesor Gottlieb Wernsdorf spis, v němž se tvrdě postavil proti těšinským pietistům. Negativní výsledek případného druhého dobrozdání z Wittenbergu se tak dal nade všei pochybnost očekávat. Představenstvo se proto obrátilo na vrchní

¹³⁴ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 96.

¹³⁵ PATZELT (1969), op. cit., uvádí datum 24. února, MATWIJOWSKI (1962), op. cit., s. 186 a MICHEJDA, op. cit., s. 97, naproti tomu shodně uvádějí datum 14. února. Přikláním se k datu 14. února, neboť je uvedeno i v rkp. In *Copius Acta*...., KC^R, sign. SZ DD III 18, pag. 61.

¹³⁶ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 140–147; MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 186–187.

konzistoř (*Oberkonsistorium*) v Drážďanech. Drážďanská konzistoř se skládala ze dvou teologů a tří právníků; jedním z těchto dvou teologů byl vrchní dvorní kazatel Marperger, jenž se klonil k pietismu. Své stanovisko konzistoř vydala 26. června 1725. Nastínila v něm konkrétní návrhy, jak by mohli těšínští pastoři svůj spor vyřešit; v posouzení poměru v Těšíně se jednoznačně připojila k dobrozdání z Jeny.¹³⁷

Navzdory těmto příznivým dobrozdáním doznalo postavení pietistů v Těšíně úhony, a to kvůli aféře jednoho z nich, evangelického učitele Jana Liberdy. Tento temperamentní mladý muž (*1700) vyřešil koncem roku 1725 na vlastní pěst konflikt, do něhož se těšínští evangelíci dostali kvůli jedné židovské dívce, která se nechala v Ježíšově kostele pokřtít. Na dívku si dělala nárok katolická církev, a tak ji v převlečení za chlapce nechal Liberda prchnout přes Bohumín, náležející pietistické šlechtické rodině Henckelů von Donnersmarck. Katoličtí kněží zahájili vyšetřování útěku a Liberdův pomocník se při výslechu přiznal. Liberdovi nezbylo než včas uprchnout, Henckelové upadli u zemského hejtmána v nemilost; vyšetřování se pak protahovalo a ještě v září 1726 nebylo ukončeno. Dívka však nalezena nebyla.¹³⁸

f) Druhá fáze pietistického procesu a vyhnání pietistů

Napjaté situace v Těšíně využil Battik, který si opatřil od vrchního úřadu zmocnění k úřednímu postupu proti pastorům a k vybírání pokuty 100 dukátů za zakázané konventikly (24. dubna 1726). Netrvalo dlouho a v srpnu 1726 přišel Battik s novými obviněními, která podepřel deníkem lékaře Lougeho, v němž byly sepsány všechny konventikly, které obvinění pastoři vedli.¹³⁹

Na základě této Battikovy aktivity byla zemským hejtmánem zřízena inkviziční komise, která 26. srpna¹⁴⁰ obdržela Battikovým prostřednictvím soubor svědectví Henschela, Schmidta a dalších 12 osob činných u kostela nebo školy. Kromě dřívějších stížností se nově objevuje zejména obvinění z udržování konviktu pro školní mládež, a to bez právního titulu. Navzdory tomu, že Battik své svědky jistě pečlivě vybíral, jeden z nich, sakristián Kristián Blochmann¹⁴¹, sice nejprve svěd-

¹³⁷ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 147–148.

¹³⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století. Praha, Kalich 1999, s. 209.

¹³⁹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 98.

¹⁴⁰ Tak dle Matwijowského; Michejda naproti tomu uvádí datum 26. září.

¹⁴¹ MATWIJOWSKI (1962), op. cit., s. 187–188, uvádí jméno kostelníka jako „Bluchmann“; Liber Viventium..., pag. 68, jako „Blochman“; MICHEJDA, op. cit., s. 98, uvádí jeho jméno jako „Blochmann“, taktéž APanC, KC, sign. 1391, pag. 59–60.

čil v neprospěch obviněných, následně však odeslal inkviziční komisi dopis, v němž svá obvinění popřel.¹⁴²

Obvinění pastoři a církevní představení žádali, aby byli slyšeni i jejich svědkové; zemský hejtman to však odepřel (15. května 1727); žádali znovu alespoň o to, aby jim byly zpřístupněny výpovědi svědků, které byly učiněny před inkviziční komisí. Vrchní úřad nejprve vyslovil souhlas, ale po Battikově intervenci jej 17. července vzal zpět. V důsledku nové žádosti o zpřístupnění výpovědí byla vydána jen svědectví ortodoxních pastorů a Lougeho. Obvinění žádali, aby tyto tři výpovědi nebyly brány v potaz jakožto podjaté, a znovu usilovali o slyšení dalších svědků. Po negativní odpovědi vrchního úřadu podali 2. září 1727 rekurz k císaři; tamtéž se obrátil i Battik. Císař nařídil v ediktu z 20. listopadu, aby nebyli povolávání další svědkové, aby se opakování kázání a katechizace nadále nekonaly a aby žáci, kteří bydlí u pastorů a učitelů, byli do 14 dnů propuštěni. Jelikož se katechizace konaly ještě v lednu 1728, pohrozil vrchní úřad reskriptem z 18. ledna těm, kdo se nepodřídí, vyhanstvím.¹⁴³ O obsahu reskriptu byli evangeličtí duchovní vyrozuměni 30. ledna.¹⁴⁴

Obvinění pastoři se hájili obsáhlým dokumentem z 15. března 1728¹⁴⁵, ale vrchní úřad rozkázal, aby zaplatili pokutu ve výši 100 dukátů podle ediktu z roku 1722. Pastoři se proti tomu odvolali k císaři (10. června); mezitím (13. června) však vrchní úřad suspendoval pastora primaria Steinmetze. Na Battikův návrh uložil zemský hejtman v prosinci 1728 třem obviněným pastorům domácí vězení. V důsledku apelace církevního představenstva povolil vrchní úřad, aby Muthmann a Sassadius mohli vycházet z domu a nadále vykonávat církevní úkony. 7. ledna 1729 následovala domovní prohlídka u tří obviněných pastorů a u učitele Sargánka (kteřý přišel na evangelickou školu v říjnu 1728). Církevní představenstvo se ještě v dubnu 1729 a lednu 1730 pokoušelo o intervenci na císařském dvoře. Jeho úsilí však bylo marné.¹⁴⁶

Císařský rozsudek přišel v dekretu z 31. ledna 1730. Bylo v něm stanoveno, že heterodoxní pastoři Steinmetz, Muthmann a Sassadius, rektor Jerichovius a kon-

¹⁴² MATWIJOWSKI, Krystyn: Z działalności pietystów w Księstwie Cieszyńskim. Śląski kwartalnik historyczny Sobótka, 1962 (roč. 17), s. 187–188; MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 98–99.

¹⁴³ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 99.

¹⁴⁴ APanC, KC, sign. 225, pag. 1–4.

¹⁴⁵ Duplikát tohoto dokumentu, uložený v AEF, čítá 285 stran.

¹⁴⁶ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 100; PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 150, 154.

rektor Sargánek mají být v průběhu šestiměsíční lhůty navždy ze všech dědičných zemí vypovězeni (*in perpetuum abgeschafft werden sollen*). Kromě toho dekret zrušoval konvikt a nařizoval určit jeho budovu k jinému účelu. Prováděcí rezoluci dekretu odeslal vrchní úřad zemskému hejtmanovi 23. února 1730. Odsouzeným nezbylo než se podřítit. 22. května 1730 opustili se svými rodinami Těšín navždy.¹⁴⁷

g) Pietismus na Těšínsku po roce 1730

Skončením pietistického procesu nebyl ale učiněn konec pietismu na Těšínsku. Pietistické tradice byly na Těšínsku opakovaně kříšeny a rozvíjeny. Nejen do roku 1730, ale „ještě v pozdějších dobách byl sbor v Těšíně opravdovou dcerou Halle“, napsal 19. září 1834 pastor Friedrich Traugott Kotschy v dopise do Basileje, kde sídlila pietistická „Deutsche Christentumgesellschaft“, která měla na Těšínsku (zejména v Bílsku) četné stoupence. Na přelomu 19. a 20. století zaznamenal v evangelické církvi na Těšínsku vzestup novopietismus a jeho centrem se stalo tzv. Křesťanské společenství (zal. 1905).¹⁴⁸

Pozoruhodné je také to, že s renesancí pietismu opakovaně ožívá i rozdělení na pastory-pietisty a pastory ostatní. Zbigniew Pasek z Institutu religionistiky Jagelonské univerzity v Krakově ve své práci o současném protestantismu v polské části Těšínska píše, že toto rozdělení v evangelické církvi „stále, i když silně oslabené, existuje“¹⁴⁹. Autor této stati se domnívá, že daný soud lze rozšířit i na českou část Těšínska, jmenovitě na Slezskou církev evangelickou a. v., kde se dané rozdělení výrazně projevovalo ve schizmatu počátkem 90. let 20. století.

(pokračování v příštím čísle Revue)

¹⁴⁷ PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709-1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 154, 240–241; RADDA, Karl: Beiträge zur Geschichte der Stadt Teschen. Programm der k. k. Staats-realschule in Teschen, 1877/78 (V), s. 46.

¹⁴⁸ PATZELT, Herbert: Pietismus na Těšínském Slezsku. IN: Sborník - Setkání evangelíků ze čtyř národů, 24.–26. 9.1999. Český Těšín, Slezská církev evangelická a. v. 2000, s. 21; Týž: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StfT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 316–317.

¹⁴⁹ „Trzeba nadmienić, że podział, znany z pierwszego pietystycznego „epizodu“, jaki miał miejsce w Cieszynie w XVIII wieku, na księży pietystów i zwykłych – niepietystów, wciąż choć mocno osłabiony istnieje.“ PASEK, Zbigniew: Neopietyzm i wolne Kościoły na Śląsku Cieszyńskim w XIX i XX wieku. IN: Die konfessionellen Verhältnisse im Teschener Schlesien vom Mittelalter bis zur Gegenwart. – Stosunki wyznaniowe na Śląsku Cieszyńskim od średniowiecza do współczesności. Ratingen, Stiftung Haus Oberschlesien 2000, s. 161.

Prezentace knihy J.R. Tretera „Stát a církve v České republice“

Presentation of Jiří R. Tretera's Book "State and Churches in the Czech Republic"

Die Präsentation des Buches von J.R. Tretera: „Staat und Kirche in der Tschechischen Republik“

La presentazione del libro „Lo Stato e la Chiesa nella Repubblica Ceca“, scritto da J. R. Tretera

Doc. JUDr. ICLic. Antonín Ignác Hrdina

Záznam z diskusního večera, který se konal 24. 4. 2002 v čítárně dominikánského konventu v Husově ulici.

Dámy a pánové, jak docent Tretera naznačil, na jaře letošního roku vyšly dvě publikace z oblasti konfesního práva, které obohatily českou církevněprávní knihovnu, i když pořad ještě knihovničku. O jedné má mluvit pan docent Kučera, doufejme, že se ještě tak stane, je to ten Robbersův sborník Stát a církve v zemích Evropské unie, tou druhou, kterou mám tu čest a potěšení představit je kniha našeho, a to bez mazání medu kolem úst, nejlepšího konfesionalisty docenta Tretera a nazývá se Stát a církve v České republice, která vyšla s podporou České biskupské konference v Karmelitánském nakladatelství v Kostelním Vydří. Když mě doc. Tretera zval, tak říkal asi tak 20 minut, ale nebojte se, já tak dlouho mluvit nebudu. Já se držím té zásady, kterou napsal zvěčnělý poděbradský probošt páter František Lukeš v té malé knižičce Mám tolik práce, že si jdu lehnout. Tam píše: „u nás mají lidé rádi krátká kázání a dlouhé jitrnice“. Té zásady se docent Tretera držel také, neboť ta jeho publikace je útlá a nabitá fakty. Člení se na 11 kapitol, které volně sledují strukturu toho Robbersova sborníku, takže ji lze označit za jeho jakousi 17. část pro Českou republiku. Já Vás velice stručně seznámím s obsahem jednotlivých kapitol. Vzal jsem si na to tahák.

První kapitola, která se nazývá Sociální předpoklady, seznamuje mj. s výsledky druhého po sobě jdoucího sčítání obyvatelstva u nás ve věci přiznání se respondentů k nějaké církvi nebo náboženské společnosti, a současně autor analyzuje důvody poklesu takto vykázané religiozity.

V druhé kapitole, která je označena Dějinný vývoj, se lze velice přehledně dočíst o vývoji vztahu mezi státem a církvemi na našem území od pobělohorské doby až

do té naší nejzřetlivější současnosti, tj. do přijetí zákona o církvích a náboženských společnostech na přelomu loňského a letošního roku. Tomu vlastnímu historickému pojednání je velice prospěšně předesláno vysvětlení určitých pojmů, jako je konfesionalita a nekonfesionalita státu, jeho identifikace nebo neidentifikace s nějakou církví, pojem paritního systému, pojem odluky, ten tak trochu neostrý a problematický pojem laického státu apod.

Třetí kapitola analyzuje pojem konfesního práva a zabývá se jednotlivými kategoriemi pramenů konfesního práva a i těmi nejdůležitějšími konfesněprávními normami v naší republice. Tu donedávna platnou konfesněprávní minikodifikaci, která je známa pod číslem 308/1991 Sb., tady označuje autor, a patrně ve shodě s většinovým názorem u nás, za vyhovující i nadále, snad jen s potřebou některých doplnění a upřesnění.

Čtvrtá kapitola charakterizuje systém českého konfesního práva, založeného na principech neidentifikace, parity, neutrality a autonomie církví, tedy na zásadách, které jsou charakteristické pro tzv. kooperační model vztahu mezi státem a církví, ale autor si nemohl nevšimnout, jak píše, tendence k omezení rozvoje autonomie náboženských společností, která se bohužel trochu projevila i v tom novém zákoně o církvích a náboženských společnostech.

Pátá kapitola se zabývá právním postavením náboženských společností v České republice a traktuje i otázku veřejnoprávnosti, respektive soukromoprávnosti církví. Autor tady srovnáním s právním řádem Spolkové republiky Německo, a patrně na adresu dvou nejmenovaných expertů z Karlovy Univerzity, připomíná, že i ty církve, které jsou v Německu uznány za veřejné korporace, mají majetek, a nikdo nepochybuje o tom, že ten majetek patří právě jim.

Šestá kapitola se zabývá vnitřní organizací církví a náboženských společností, které byly registrovány v naší republice ke dni účinnosti nového zákona.

V sedmé kapitole, která se nazývá Církev a kultura, se lze seznámit jednak s otázkami církevního školství, včetně právní či spíše paraprávní úpravy výuky náboženství, a jednak, z ostrého pera Ing. Petra Balažika, s problematikou památkové péče a péče o sakrální památky. Jestliže Ing. Balažik píše, že „státní památková péče je vykonávána ve stále stejných intencích již od předchozí právní úpravy z období padesátých let, nechvalně známých despektem vůči právu“, pak se nezdá, že by tento fakt naše otce vlasti shromážděné v Parlamentu příliš znepokojoval.

Kratičká osmá kapitola, která se nazývá Církev a pracovní právo, se s odvoláním na ten známý nálezy Ústavního soudu z roku 1997 omezuje na konstatování, že ve věcech skončení služebního poměru duchovních není dána pravomoc světských soudů.

Devátá kapitola pojednává o dvou samostatných, nicméně spolu úzce souvisejících otázkách, a to jednak o otázce financování církví a náboženských společ-

ností a jednak otázce tzv. restitucí církevního majetku, které, jak autor píše, zůstal zákonodárný orgán dlužen; takže u nás nadále trvá určitá dvojkolejnost konfesně-právní úpravy, kdy vedle celkem moderně pojatého zákona o církvích a náboženských společnostech přetrvává ta fosilní norma z období nejprudšího třídního boje, ten novelizovaný zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem z roku 1949, ale v určitém smyslu, zaplat' Pán Bůh za ni.

Desátá kapitola se zabývá fungováním tzv. speciální duchovní správy, tj. duchovní správy v armádě a ve věznicích; tady přišel ke slovu Mgr. Pavel Rameš. Konečně se tam zmiňuje i duchovní správa v nemocnicích a sociálních ústavech a prostě všude tam, kde je jaksi omezena, ať už fakticky nebo právně, svoboda pohybu.

No a konečně jedenáctá, poslední kapitola, nazvaná Církev a manželské právo, se zabývá především civilní platností církevně uzavřeného manželství.

Tato publikace docenta Tretery, která nás seznamuje s tou nejnovější konfesně-právní úpravou, prozrazuje nejenom jeho známost, obrovskou erudici v oblasti státněcírkevního práva, ale jeho stejně tak hluboké znalosti právních řádů, popř. organizačních předpisů jednotlivých církví. Je nesena, abych tak řekl, duchem nevtravého ekumenismu a prosakuje jí jemný autorův humor. Přítomní studenti prominou; ono se říká, že když někdo něco nového vymyslí, tak každý osel se bojí, že se to bude muset učit. Mutatis mutandis lze totéž říci i o učebnici a tato publikace docenta Tretery nezapře autorství pedagoga; a tak jí budeme přát, aby ji stihl lepší osud, určitě si to zaslouží.

Děkuji za pozornost.

Druhá výroční zpráva Komisaře pro lidská práva za období duben–prosinec 2001 určená Výboru ministrů a Parlamentnímu shromáždění Rady Evropy

The Report of the Commissioner for Human Rights for the Period April-December 2001 – Part IV, The Dialogue with Religious Organisations

Jahresbericht des europäischen Kommissärs für Menschenrechte für den Zeitraum April–Dezember 2001 – Teil IV. Dialog mit den Religionsgemeinschaften

Il rendiconto del Commissario per i diritti dell'uomo per il periodo apr. – dic. 2001 – parte IV. Il dialogo con gli Enti ecclesiastici

IV. Dialog s náboženskými společnostmi

61. Náboženské společnosti, kromě svého duchovního poslání, hrají na základě svého silného morálního vlivu a své aktivní společenské angažovanosti důležitou roli při podpoře demokratických hodnot respektování základních svobod. V této souvislosti podpora míru a vzájemného respektování patří mezi základními povinnostmi.

62. Komisař se proto opakovaně snažil podpořit zlepšení vztahů jak mezi náboženskými společnostmi navzájem, tak mezi těmito společnostmi a státními orgány. Tento jeho zájem se tím pádem nejvíce projevil v jeho návštěvách členských zemí, během nichž se obvykle sešel s představiteli náboženských společností. Komisař se zároveň snažil o to, pořádat výroční setkání s představiteli náboženských společností s cílem podpořit dialog a projednat podrobněji jednotlivé důležité otázky.

A. Mezináboženský dialog

63. První takový seminář, který se konal v Syrakusách (Itálie) v prosinci 2000, se snažil podpořit mezináboženský dialog na téma „Role monoteistických náboženství tváří v tvář ozbrojeným konfliktům“. Účastníci se shodli na tom, že náboženský fanatismus je perverzí náboženství a že náboženského přesvědčení se nelze dovolávat za účelem ospravedlnění ozbrojených konfliktů nebo potlačování práv jiných náboženských společností na svobodné vyznávání své víry.

64. Tato výzva k toleranci a vzájemnému respektování a k odmítnutí zneužití náboženského přesvědčení byla učiněna v ostrém kontrastu k událostem 11. září minu-

lého roku. Mezináboženský dialog totiž bude hrát ústřední roli v rámci předcházejícího terorismu.

B. Vztahy mezi církvemi a státem

65. Druhý seminář, jenž se konal ve Štrasburku 10. a 11. září 2001, se zaměřil na „Vztahy mezi státem a církví ve světle náboženské svobody“. Na tomto semináři se setkali nejen představitelé hlavních náboženství v Evropě a uznávaní specialisté na tuto problematiku, ale také představitelé příslušných národních správních orgánů. Seminář navštívili též dva předsedové Poradního sboru expertů pro náboženskou svobodu, zřízeného za patronátu Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva při OBSE (ODIHR), a jeden člen monitorovací sekce ODIHR. Představitel Komise Spojených států amerických pro náboženskou svobodu v zahraničí¹ se zúčastnil semináře jako pozorovatel.

66. Byla prozkoumána nejširší škála institucionálních modelů upravujících vztahy státu a církví v Evropě (včetně sekulárních států, státního náboženství, systémů státního uznávání, typů a důsledků právního uznávání náboženských společností), a to ve světle náboženské svobody a svobody sdružování, garantovaných v člancích 9 a 11 Evropské úmluvy o lidských právech, a s cílem stanovit základní principy a minimální standardy, které musí respektovat jak státy, tak církve. Otázka různých forem financování církví a náboženských společností (přímé financování prostřednictvím daní, granty, přímé nebo nepřímé daňové výhody) byla diskutována ve světle principu zákazu diskriminace.

67. Je důležité povzbudit soustředěné reflexe v celé Evropě ohledně povahy vztahů mezi správními orgány a jak tradičními, tak nově vzniklými církvemi, neboť náboženské společnosti představují privilegované partnery pro státní orgány.

68. Účastníci se shodli na tom, že všem náboženským společnostem má být zaručena minimální míra uznání, která jim umožňuje existovat jako subjekty práva. V této souvislosti musí být prováděna úřední kontrola předcházející registraci i vlastní kontrola ze strany státu v souladu s ustanoveními článků 9 odst. 2 a 11 Úmluvy o lidských právech. Součástí této minimální míry uznání je, že má být náboženským sdružením garantovány, kde je to vhodné, stejné finanční výhody jako jiným neziskovým organizacím.

69. Účastníci se dále shodli na tom, že si náboženské společnosti přejí podílet se na činnostech ve veřejném zájmu a že by jim měly být kromě práv uznaných v člancích 9 a 11 Úmluvy o lidských právech zaručeny stejné výhody jako jiným

¹viz rubrika *Dnes Vám představujeme*

právníkům osobám sledujícím podobné cíle. Uznali, že některým náboženským společnostem má být přiznán speciální status. Tím nedochází k diskriminaci za předpokladu, že kooperace mezi těmito společnostmi a státem má základ v objektivních a odůvodnitelných kritériích, jako je jejich historický a kulturní význam, reprezentativnost nebo prospěch celé společnosti anebo velké části či přesně vymezené části populace.

70. Účastníci vyzvali náboženské společnosti ke spolupráci v duchu vzájemného porozumění a respektování, aby tak přispěly ke studiu, diskusi a řešení hlavních problémům, kterým čelí v současnosti demokratické společnosti.

(z angličtiny přeložil Š.Hůlka)

Zpráva amerického ministerstva zahraničí o náboženské svobodě v ČR za rok 2000

*The Report of the U.S. State Department on Religious Freedom
in the Czech Republic for the year 2000*

*Bericht des amerikanischen Auswärtigen Amtes über die Religionsfreiheit
in der Tschechischen Republik im Jahre 2000*

*Il bollettino del Ministero degli Esteri americano sulla liberta religiosa
nella Rep. Ceca nel 2000*

Jedná se o překlad oficiálního dokumentu. Za občasně věcné nesrovnalosti redakce neodpovídá.

Ústava zajišťuje náboženskou svobodu a vláda toto právo v praxi běžně respektuje.

Během období zachyceného v této zprávě se stav respektování náboženské svobody nezměnil a politika vlády nadále přispívala k obecně svobodnému výkonu náboženství.

Obecně přátelské vztahy mezi vyznáními ve společnosti přispívaly k náboženské svobodě.

Vláda Spojených států jedná o problémech náboženské svobody s touto vládou v rámci všeobecného dialogu a politiky ochrany lidských práv.

Oddíl I. Náboženská demografie

Země má celkovou rozlohu 30 379 čtverečních mil a její obyvatelstvo čítá zhruba 10,3 miliónů. Země má velmi homogenní populaci s dominující křesťanskou tradicí. Nicméně, zvláště v důsledku čtyřiceti let komunistické vlády mezi rokem 1948 a 1989, převážná většina občanů se za členy nějaké náboženské organizace nepovažuje. Ve veřejném průzkumu mínění v únoru 2001 se 38% respondentů přihlásilo k víře v Boha, zatímco 52% se označilo za ateisty. Přibližně polovina respondentů souhlasila, že církve jsou pro společnost prospěšné. Po „sametové revoluci“ v roce 1989 existovalo určité oživení zájmu o náboženství, nicméně počet těch, kteří se hlásí k náboženské víře nebo k členství v náboženské organizaci, od té doby setrvaly klesá téměř u všech vyznání v zemi. Asi 5% obyvatel se účastní katolických bohoslužeb každý týden. Většina z těchto pravidelných návštěvníků kostela žije v diecézích olomoucké a brněnské na jižní Moravě. Počet praktikujících protes-

tantů je ještě menší (přibližně 1 %). Představitelé místní muslimské komunity odhadují počet muslimů na 20 000 až 30 000, ačkoli islám nebyl od komunistického převratu v roce 1948 registrován jako oficiálně uznané náboženství. V Brně a v Praze jsou mešity. Židovská komunita, která čítá jen několik tisíc osob, je oficiálně registrovaným náboženstvím, protože byla uznána státem před rokem 1989.

V zemi působí misionáři různých náboženských skupin, včetně Církve Ježíše Krista svatých posledních dnů (mormoni) a Svědků Jehovových, kteří běžně bez překážek obracejí na svou víru.

Oddíl II. Stav náboženské svobody

Ústava zajišťuje náboženskou svobodu a vláda toto právo v praxi běžně respektuje. Státní orgány na všech úrovních toto právo plně chrání a netolerují jeho zneužívání, ať ze strany zástupců státu nebo soukromých osob.

Za náboženské záležitosti je zodpovědné oddělení církví na ministerstvu kultury. Všechna vyznání registrovaná ministerstvem kultury mají nárok na státní dotace, byť některá odmítají finanční podporu státu z principu a jako výraz své nezávislosti. Státem je uznáno 21 vyznání, z nichž 2 byla registrována po roce 1991; žádné skupiny nepožádaly o registraci do konce období zachyceného v této zprávě. Církvi sjednocení (CS) byla odmítnuta registrace v lednu 1999 poté, co oddělení církví dospělo k závěru, že zfalšovala požadovaný doklad o počtu členů; o žalobě CS proti tomuto rozhodnutí nebylo rozhodnuto do konce období zachyceného v této zprávě. Registrace islámu je s oddělením církví projednávána, ale není podána žádná formální žádost. K registraci potřebuje náboženská skupina alespoň 10 000 dospělých členů s trvalým pobytem v zemi. Církve, které už byly uznány Světovou radou církví, potřebují jen 500 dospělých členů s trvalým pobytem v zemi. Těmto církvím jsou státem poskytovány stejné zákonné a finanční výhody jako ostatním církvím. Od církví uznaných před rokem 1991, jako je malá židovská komunita, se splnění těchto podmínek nepožaduje. Neregistrované náboženské skupiny, jako je malá islámská komunita, nemohou sice svůj majetek legálně vlastnit, ale často zakládají občanskoprávní sdružení za účelem jeho správy, dokud nejsou schopny splnit požadavky na registraci. Stát tomuto typu prozatímního řešení nebrání ani se do něho nevměšuje. Neregistrované náboženské skupiny mají jinak svobodu se shromažďovat a vykonávat bohoslužby způsobem, který si zvolí.

Návrh zákona o „náboženské svobodě a postavení církví a náboženských společností“ byl schválen Poslaneckou sněmovnou v prvním čtení 17. května 2001. Výbor pro vědu, vzdělání, kulturu a mládež doporučil 27 června 2001, aby Sněmovna schválila zákon v druhém čtení, které se neočekávalo do konce září 2001. Návrh

byl vytvořen podle rakouského registračního zákona a zaváděl by systém dvoustupeňové registrace. Zákon by vytvářel nový nižší stupeň (nezisková náboženská společnost s omezenými daňovými výhodami), k jehož získání by skupina měla mít alespoň 300 členů. K plné registraci by navrhovaný zákon vyžadoval, aby náboženská skupina měla alespoň tolik dospělých přívrženců, kolik odpovídá 0,2% obyvatelstva země. To je dvojnásobek současného požadavku 0,1% obyvatelstva. Nový zákon by také náboženským organizacím na prvním stupni usilujícím o plnou registraci ukládal splnit podmínku desetileté čekací doby a každoročních zpráv. Některé neregistrované skupiny (včetně muslimů a scientologické církve) a nevládní pozorovatelé kritizovali navrhovaný zákon a prohlašovali, že je vůči menšinovým vyznáním předpojatý.

Církve dostávají od státu přibližně 88,2 miliónů dolarů (3 miliardy českých korun) ročně. Prostředky jsou rozděleny proporcionálně mezi 21 registrovaných církví a náboženských společností podle počtu duchovních v každé z nich, s výjimkou 4 vyznání (mormoni, Svědci Jehovovi, Novoapoštolská církev a Křesťanské sbory), která neakceptují financování státem. Z této sumy je přibližně 17 miliónů dolarů (642 miliónů českých korun) použito na platy duchovních. Zbytek prostředků tvoří státní dotace na církevní aktivity v oblasti zdravotnictví, charity a vzdělání a na údržbu církevních památek a staveb.

V září 2000 schválil Parlament zákon proti popírání holocaustu. Zákon stanoví trest odnětí svobody na 6 měsíců až 3 roky za veřejné popírání, zpochybňování, schvalování nebo pokusy ospravedlnit nacistickou genocidu.

Aby mohli v zemi pracovat, potřebují misionáři získat trvalý pobyt a pracovní povolení, pokud zamýšlejí zůstat déle než 30 dní. Dříve zmiňovaných průtahů v získávání víz a povolení pro hostující misionáře a duchovní během období zachyceného v této zprávě ubylo. Náboženští pracovníci nepředstavují zvláštní kategorii; zahraniční misionáři a duchovní musí splnit relativně striktní podmínky pro standardní pracovní povolení, dokonce i kdyby jejich aktivita byla přísně církevní nebo ve své povaze dobrovolná.

Ve veřejných školách není náboženství vyučováno, ačkoli existuje několik soukromých církevních škol. Náboženské vysílání je umožněno bez překážek ze strany státu či jiných osob. Členové neregistrovaných náboženských skupin mohou volně vydávat publikace. Stát nepodporuje žádnou interkonfesi aktivitu.

Dvě vládní komise, zřízené v roce 1999 za účelem zlepšit vztahy mezi státem a církvemi, pokračovaly ve svých zasedáních během období zachyceného v této zprávě. Jedna z těchto komisí je „politickou“ komisí s účastí všech parlamentních stran, druhá je „odbornou“ komisí složenou z expertů - právníků, ekonomů a církevních představitelů. Komise podávají vládě doporučení v otázkách církevního majetku a konfesněprávní legislativy.

Omezení náboženské svobody

Vládní politika a praxe přispívala k obecně neomezenému výkonu náboženství. Nebyly zprávy o uvěznění nebo zadržení z náboženských důvodů.

Nucené náboženské konverze

Nebyly zprávy o nucených náboženských konverzích včetně zpráv o nezletilých občanech Spojených států unesených nebo nelegálně odvezených ze Spojených států, nebo o odmítnutí vlády dovolit takovým občanům návrat do Spojených států.

Zlepšení a pozitivní vývoj v oblasti náboženské svobody

Vláda učinila pokrok v řešení problémů restituce majetku náboženských organizací a majetku jednotlivců, zvláště pokud jde o majetek židovský. Požadavky Židů se datují k období nacistické okupace, zatímco představitelé Katolické církve požadují majetek zabraný během bývalého komunistického režimu. Ačkoli po roce 1989 vrátily stát a město Praha většinu synagog a budov náležejících původně řeholním řádům, mnoho požadavků vůči majetku v rukou obcí nebylo dosud uspokojivě vyřešeno. Restituce nebo kompenzace některých kategorií individuálního židovského majetku není ukončena. Navíc Katolická církev požaduje ohromné rozlohy lesů a zemědělské půdy.

Restituční zákon z roku 1991 byl aplikován pouze na majetek zabraný poté, co komunisté v roce 1948 převzali moc. V roce 1994 parlament novelizoval tento zákon, aby umožnil restituci nebo kompenzaci majetku protiprávně zabraného mezi lety 1938 a 1945. Tato novela zajistila, že do restituce nebo kompenzace bude začleněn soukromý židovský majetek, především budovy, zabraný nacistickým režimem. Na konci devadesátých let určila Federace židovských obcí 202 objektů s nejvyšší prioritou pro restituování, třebaže požaduje více než 1 000 objektů. Vládním nařízením byla většina těchto objektů ve vlastnictví státu vrácena, stejně tak učinilo i město Praha; nicméně jiné obce k tomu nejsou, navzdory apelu vlády, ochotné. K 30. červnu 2000 bylo vráceno jen 68 z oněch 202 objektů. V listopadu 1998 zřídila vláda komisi k dokumentaci bývalého majetku židovských obcí a, v omezené míře, majetku jednotlivců, a k podávání doporučení vládě. V červenci 2000 získala komisi navrhovaná legislativa podobu zákona. Tímto zákonem byl schválen návrat 200 objektů ve státních rukou židovským obcím. Stejným zákonem byla vláda pověřena vrátit více než 60 uměleckých děl z Národní galérie židovským obcím a přibližně 7 000 uměleckých děl ve státním vlastnictví jednotlivým židovským občanům a jejich potomkům. Ve čtvrtém ustanovení zákona byl schválen návrat určitého zemědělského majetku ve státním vlastnictví jeho původním vlastníkům. Na jaře roku 1999 místopředseda vlády Pavel Rychetský navrhl kompenzační fond, z něhož by byla vyplácena náhrada za majetek, který nemůže být

restituován. V září 2000 vláda navrhla a Poslanecká sněmovna schválila pro tento fond přibližně 7,9 miliónů dolarů (300 miliónů korun). Z fondu, který začal fungovat v červnu 2001, se má zajistit částečná kompenzace v těch případech, kdy si stát majetek potřebuje podržet nebo ho už nevládní, pomoc pro hrazení sociálních potřeb chudých mimopražských židovských obcí a podpora pro obnovu synagog a hřbitovů. Přibližně dvě třetiny z těchto prostředků jsou určeny na majetek obcí a jedna třetina na požadavky jednotlivců. Určitý majetek řeholních řádů včetně 175 klášterů a dalších institucí byl restituován podle zákonů schválených v roce 1990 a 1991, avšak do navrácení nebyl zahrnut majetek vytvářející příjmy. Když se v srpnu 1998 chopila moci sociálně demokratická vláda, zastavila další restituci majetku nežidovských náboženských obcí, což se týkalo i rozhodnutí předchozí vlády vrátit 432 250 akrů zemědělské půdy a asi 700 budov Katolické církvi. V obou zmíněných komisích probíhají diskuse o formě úplného narovnání všech existujících restitučních otázek včetně další restituce majetku protestantských církví. V říjnu 2000 předseda vlády Miloš Zeman navštívil Vatikán a jednal o vztazích mezi Českou republikou a Katolickou církví a o majetkových otázkách s papežem Janem Pavlem II. V dubnu 2001 vláda v zásadě schválila návrh zákona, kterým by se umožnil návrat kostelů, far a klášterů Katolické církvi.

V září 2000, po měsících jednání mezi vládou a pražskou židovskou obcí, bylo přes 100 ostatků Židů ze středověku, které byly nalezeny na místě obchodní stavby v centru Prahy, pohřbeno na Novém židovském hřbitově. Ministerstvo kultury prohlásilo zbývajících 25 hrobů za kulturní památku a neporušené ostatky byly uzavřeny v betonovém sarkofágu.

Oddíl III. Postoje společnosti

Obecně přátelské vztahy mezi náboženstvími ve společnosti přispěly k náboženské svobodě. Počet imigrantů je stále relativně malý a zahrnuje osoby ze Srí Lanky, Afghánistánu, Iráku a bývalé Jugoslávie. Nejsou zprávy, že by imigranti měli nějaké obtíže ve výkonu jejich případné víry.

Místní muslimové oznámili, že se během období zachyceného v této zprávě nevyskytly žádné případy náboženské intolerance zaměřené vůči jejich komunitě.

V zemi existuje malé, ale stabilní a velmi dobře organizované hnutí pravicových extremistů s antisemitskými postoji. Během období zachyceného v této zprávě byla policie při některých příležitostech kritizována za to, že nezasáhla proti neonacistům vykřikujícím na koncertech a shromážděních antisemitská hesla. V květnu 2001 ministr vnitra prohlásil, že proti neonacistům bude tvrdě zakročeno.

O žalobách proti 12 osobám v Plzni zadrženým v únoru 1999 za distribuci rasistické, fašistické a antisemitské literatury bylo rozhodnuto během období zachyceného v této zprávě. 8 obviněných bylo stíháno; 4 byli usvědčeni a 4 byli zproštěni viny.

Rozsudky byly vyhlášeny v březnu 2001. Tři z usvědčených dostali trest odnětí svobody 18 měsíců se zkušební dobou 2 let. Jeden dostal trest odnětí svobody 24 měsíců se zkušební dobou 3 let, protože byl nadto obviněn z držení střelné zbraně. Nikdo nepodal odvolání a rozsudky se staly konečnými v červnu 2001.

Oddíl IV. Politika vlády Spojených států

Úsilí vlády Spojených států, pokud jde o náboženské otázky, se soustřeďuje zejména na povzbuzování vlády, aby vyřešila požadavky na restituce náboženského majetku a vyhnula se navrhování legislativy, jež by mohla diskriminovat minoritní náboženství.

Během období zachyceného v této zprávě vláda Spojených států a úředníci velvyslanectví zdůrazňovali při četných příležitostech vládě důležitost navrácení majetku protiprávně zabraného obětem holocaustu, židovské komunitě a církvím, nebo spravedlivé a přiměřené kompenzace, pokud navrácení již není možné. Zvláštní poradce ministerstva zahraničí pro majetkové záležitosti ve střední a východní Evropě diskutoval restituční otázky na setkáních s židovskými představiteli, členy parlamentu a s Českou biskupskou konferencí během návštěvy země v listopadu a prosinci 2000. Zvláštní poradce se také setkal s představiteli vládní komise pro otázky holocaustu vedené místopředsedou vlády a se zvláštním zástupcem pro otázky holocaustu.

Od konce prosince 1999 velvyslanectví, ministerstvo zahraničí a komise Spojených států pro ochranu amerického dědictví v zahraničí věnovaly značné úsilí tomu, aby napomáhaly k vzájemně přijatelnému urovnání dlouhodobého sporu o středověký židovský hřbitov objevený v roce 1997 na místě obchodní stavby v Praze (viz oddíl II). Velvyslanectví udržovalo v této záležitosti úzký kontakt s kanceláří prezidenta, ministerstvem zahraničí, ministerstvem kultury, Federací židovských obcí v České republice a Židovskou obcí v Praze. Velvyslanectví jednalo při různých příležitostech s oddělením církví ministerstva kultury o řadě témat, z nichž nejdůležitějším byla navrhovaná legislativa o registraci církví. Úředníci velvyslanectví také vyřizovali individuální žádosti o pomoc česko-amerických obětí holocaustu usilujících o odškodnění.

(z angličtiny přeložil S. Pšenička)

Smlouva mezi Estonskou republikou a Svatým stolicem o právním postavení Katolické církve v Estonsku

*The Agreement between the Republic of Estonia and the Holy See on Juridical
Status of the Catholic Church in Estonia*

*Vertrag zwischen der Republik Estland und dem Heiligen Stuhl über rechtliche
Stellung der Katholischen Kirche in Estland*

*L'accordo fra la Repubblica Estone e La Santa Sede sullo stato giuridico della
Chiesa Cattolica in Estonia*

The Holy See and the Republic of Estonia, having in common the desire to strengthen and promote, in a spirit of friendship, the relations already existing between them, and with the intention of regulating through a common understanding the juridical status of the Catholic Church in Estonia, have agreed to the following:

Article 1

1. The Republic of Estonia guarantees freedom to profess and to practise in public the Catholic Religion.
2. The Catholic Church in Estonia has the right to organize itself and to carry out its mission within the legal framework of the Republic of Estonia.

Article 2

The Catholic Church, as also its institutions, which, in accordance with Canon Law, have the status of either public

Svatý stolec a Estonská republika, majíce společně přání posílit a podporovat v duchu přátelství již existující vzájemné vztahy, a s cílem upravit na základě společného porozumění právní postavení Katolické církve v Estonsku, se dohodli na následujícím:

Článek 1

1. Estonská republika zaručuje svobodu vyznávat a veřejně praktikovat katolické náboženství.
2. Katolická církev v Estonsku má právo organizovat se a vykonávat své poslání v souladu s právním řádem Estonské republiky.

Článek 2

Katolická církev, stejně jako její instituce, které, v souladu s kanonickým právem, mají postavení veřejných nebo

or private juridical persons, shall enjoy juridical personality in civil law, according to the legislation of the Republic of Estonia, together with all the rights and obligations deriving from it, from the date of their registration with the competent Estonian authorities.

Article 3

The Holy See and the Catholic Church in Estonia enjoy complete freedom to communicate and correspond with each other.

Article 4

The Catholic Church has the right of access to the means of mass communication and the right to possess such means, in accordance with the laws of the Republic of Estonia.

Article 5

1. The competent ecclesiastical authority has the right to create the structures proper to the Church, in particular to erect or modify ecclesiastical juridical persons, in accordance with Canon Law and in respect of Estonian legislation.
2. The Holy See will freely choose an ecclesiastic for the office of Bishop or of Apostolic Administrator, who may be a Bishop.
3. Before publishing the appointment of a Bishop or of an Apostolic administrator, the Holy See will, out of courtesy and in confidence, inform the Civil Authorities.

soukromých právnických osob, požívají právní subjektivitu podle soukromého práva, v souladu s právním řádem Estonské republiky, společně se všemi právy a povinnostmi z toho plynoucími, od okamžiku jejich registrace příslušnými estonskými orgány.

Článek 3

Svatý stolec a Katolická církev v Estonsku požívají úplnou svobodu ve vzájemné komunikaci a korespondenci.

Článek 4

Katolická církev má právo přístupu k hromadným sdělovacím prostředkům a právo tyto prostředky vlastnit, v souladu s právním řádem Estonské republiky.

Článek 5

1. Příslušný církevní orgán má právo vytvářet vnitrocírkevní struktury, zejména právo zřizovat nebo měnit církevní právnické osoby v souladu s kanonickým právem a s ohledem na estonský právní řád.
2. Svátý stolec má právo svobodně jmenovat příslušníky kléru do biskupského úřadu nebo do úřadu apoštolského administrátora, který může být biskupem.
3. Před zveřejněním jmenování biskupa nebo apoštolského administrátora, Svátý stolec bude, toliko ze zdvořilosti a důvěrným způsobem, informovat státní orgány.

Article 6

1. In order to fulfil the duties of his pastoral ministry, the Bishop or the Apostolic Administrator has the right to invite to Estonia priests, members of religious congregations and lay persons who do not have Estonian citizenship and to apply to the Estonian authorities on their behalf for residence and work permits, in conformity with the laws of the Republic of Estonia.

2. Upon a formal request of the Bishop or of the Apostolic Administrator, a residence and work permit will be issued in accordance with Estonian laws and regulations.

Article 7

1. The Catholic Church has the right to establish and manage its own schools, in accordance with Canon Law and the legislation of the Republic of Estonia concerning non-State schools.

2. Catholic students, both within the State school system and in non-State schools, are guaranteed, according to the provisions of Estonian legislation, the possibility of studying religious subjects appropriate to their denomination and tradition.

Article 8

Marriages celebrated in the Catholic Church, upon registration and for which a certificate of marriage has been issued by the civil registry office, have civil effect.

Článek 6

1. Za účelem plnění povinností duchovní služby, biskup nebo apoštolský administrátor má právo zvat do Estonska kněze, členy náboženských kongregací a laické osoby, které nemají estonské státní občanství a žádat estonské orgány o povolení k jejich pobytu a o pracovní povolení, v souladu s právními předpisy Estonské republiky.

2. Na základě formální žádosti biskupa nebo apoštolského administrátora budou v souladu s estonskými zákony a nařízeními vydána povolení k pobytu a pracovní povolení.

Článek 7

1. Katolická církev má právo zřizovat a řídit vlastní školy, v souladu s kánonickým právem a právními předpisy Estonské republiky týkajícími se nestátních škol.

2. Katolickým studentům, jak ve státním vzdělávacím systému, tak na nestátních školách, se zaručuje v souladu s estonskými právními předpisy možnost studovat náboženské předměty odpovídající jejich denominaci a tradici.

Článek 8

Sňatky uzavřené před Katolickou církví, po registraci a po vystavení osvědčení o uzavření manželství státním registračním orgánem, mají občanskoprávní účinky.

Article 9

In Case of uncertain, unresolved or disputed issues concerning property, economic and fiscal matters, related to the Catholic Church in general, or specific Catholic communities or institutions, the Catholic Church and the competent authority within the Republic of Estonia will constitute an “ad hoc” joint-commission with the task of finding solutions acceptable to both Parties.

Article 10

If difficulties should arise in the future concerning the interpretation or application of these provisions, the Holy See and the Republic of Estonia will proceed by common accord to an amicable solution.

Article 11

This Agreement shall enter into force from the moment of reciprocal notification of the fulfilment by the Contracting Parties of the procedures necessary for its entrance into force.

Article 12

Done in Tallinu on 12th March 1999 in two copies in English and Estonian, both texts being of equal force.

for the Holy See:

*for the Republic
of Estonia:*

Článek 9

V případě nejasných, nevyřešených nebo sporných záležitostí týkajících se majetkových, ekonomických nebo finančních věcí, vztahujících se obecně ke Katolické církvi nebo ke katolickým společenstvím nebo institucím, Katolická církev a příslušný orgán Estonské republiky ustanoví „ad hoc“ společnou komisi s úkolem nalézt řešení přijatelné pro obě strany.

Článek 10

V případě jakýchkoli budoucích neshod týkajících se výkladu nebo aplikace ustanovení této smlouvy, Smluvní strany budou postupovat společným úsilím ke smírnému řešení.

Článek 11

Tato smlouva vstoupí v platnost okamžikem vzájemné notifikace Smluvními stranami o splnění podmínek týkajících se procesu nutného pro její vstup v platnost.

Článek 12

Dáno v Talinu dne 12. března 1999 ve dvou vyhotoveních v jazyce anglickém a estonském, přičemž oba texty jsou rovnocenné.

za Svatý stolec: za Estonskou republiku:

Schatz, Klaus: Dějiny papežského primátu

Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno 2002, 216 s.

History of Papal Primacy

Geschichte des päpstlichen Primats

La storia del primato di papa

V tomto roce se na knižním trhu objevuje další zajímavý titul z produkce brněnského Centra pro studium demokracie a kultury. Předmětem práce německého jezuita a profesora církevních dějin Klause Schatze je „základní nárys historie papežského primátu“ (s. 5) jako jednoho z dogmat Katolické církve.

Autor člení vývoj papežského primátu do čtyř základních period. V první, stanovené zhruba do období jednotného římského impéria, se podle něho prosazuje především myšlenka, že římská církev je s ohledem na skutečnost, že u jejího zrodu stáli svatí apoštolové Petr a Pavel, jedním z centrálních uzlů křesťanského *communio*.

V druhé periodě, stanovené zhruba do období raného středověku, se podle autora současně s postupně narůstajícími tenzemi mezi církví na Východě a Západě upevňuje postavení římské církve a jejího biskupa – papeže jako centra západní křesťanské jednoty.

Ve třetí periodě, zahrnující období vrcholného a pozdního středověku, se nejdříve prosazuje myšlenka *plenitudo potestatis* papežů, aby později byla sama myšlenka papežského primátu konfrontována s více či méně radikálními teoriemi konciliarismu, podřizujícími papeže všeobecnému koncilu.

Konečně v periodě čtvrté a závěrečné vidí autor postupné upevňování papežské autority, jež se paradoxně zrychluje v údobí po Francouzské revoluci a které vrcholí v přijetí papežského primátu jako článku víry na 1. vatikánském koncilu a v jeho doplnění o princip biskupské kolegiality na 2. vatikánském koncilu.

Autor chápe vývoj papežského primátu jako trvalý střet mezi konceptem biskupské kolegiality a konceptem monarchické vlády, smířené, avšak podle jeho názoru nikoli integrované, právě na 2. vatikánském koncilu.

I když kniha není, a ani nemá být, detailním popisem vývoje papežského primátu, autor cituje řadu pramenů, ať už v textu samotném, nebo ve zvláštním dodatku na konci knihy. Snaží se také o postihnoutí sociálních a politických reálií, které podle jeho názoru vývoj papežského primátu zásadně ovlivnily. Výběr pramenů a koneckonců i autorova rozhodnutí, které sociální a politické reálie bude považovat za zásadní, jsou ovšem pochopitelně ovlivněny jeho zaměřením na konflikt mezi principem biskupské kolegiality a principem monarchické vlády, v němž autor shledává hlavní zdroj dynamiky ve vývoji papežského primátu.

Přes drobné faktografické nepřesnosti (např. na s. 76 se setkáme s tvrzením, že sbírku pseudoisidorských dekretálů „uspořádal Isidor Mercator“) a výhrady k některým místům překladu, zvláště tam, kde jde o odborné termíny (např. na s. 143 se píše o „soudní pravomoci nunciatur“ – správněji patrně „jurisdikční pravomoci nunciatur“; nebo se v překladu používá výrazu „papežské dekretálie“ namísto zavedeného termínu „dekretály“) lze práci hodnotit, s výjimkou pasáže o vývoji papežského primátu na Západě v době raného středověku, jíž je v knize věnováno pouhých čtrnáct stránek, velmi pozitivně. Zvlášť sympatická je přitom autorova zjevně upřímná snaha o „sladění reálné historie s katolickou vírou, jež stojí na půdě závazného katolického dogmatu“ (s. 6).

Stanislav Pšenička

Robbers, Gerhard (ed.) : Stát a církev v zemích EU

Academia, Praha 2002, 367 s.

*State and Church in the European Union**Staat und Kirche in der EU**Lo Stato e la Chiesa nei paesi dell'UE*

Konečně se může i český čtenář seznámit s titulem, který v německém originálu vyšel již v roce 1995 a dočkal se též několika překladů v zahraničí. Kniha sestává z patnácti příspěvků patnácti různých autorů pocházejících z členských států EU a závěrečného příspěvku z pera editora G. Robberse, vztahujícího se k otázkám náboženské svobody v Evropském společenství, resp. Evropské unii. V německém originále se kniha jmenuje „Staat und Kirche in der Europäischen Union“, v čemž lze z hlediska řazení jednotlivých příspěvků spatřovat jistou symboliku. Jednak se zde setkáváme s bohatými a často si navzájem odporujícími národními tradicemi členských států, pokud jde o vztah státu a církve, jednak též s jistou bezmocností evropského nadnárodního právního systému vstřebávat různé náboženské fenomény.

Jednotlivé příspěvky jsou členěny podle kritérií obvyklých v evropské vědě konfesního práva, jimiž se alespoň v hrubých rysech řídí většina současných odborných publikací. Po statistických informacích následuje historický exkurs, který se snaží být mimoprávním odůvodněním toho kterého konfesněprávního systému. Kapitoly, v nichž jsou líčeny základní charakteristiky systému a prameny konfesního práva, patří rovněž k těm spíše vstupním a informativním. Pokud jde ale o základní charakteristiku systému, je právě tato kapitola pro právní komparatistiku mimořádně zajímavá, neboť zde dochází k abstrakci nezbytné pro srovnávání s jinými právními systémy. Postupně jsou pak v závislosti na důležitosti jednotlivých témat probírány nejrůznější aspekty individuální a kolektivní náboženské svobody, statusu náboženských společností a jejich vnitřní autonomie, působení církvi ve školství, na univerzitách, v médiích a zvláštních zařízeních, jako je armáda, nemocnice či věznice, postavení duchovních a řeholníků, pracovního práva v církvích, manželského a rodinného práva apod. Vzhledem k tomu, že kniha byla vydána v roce 1995 a vývoj od té doby přece jenom pokročil, doplnil překladatelský kolektiv každý národní příspěvek o jakési resumé posledního vývoje. Tento náročný úkol se překladatelům (manželům Markétě a Petrovi Kolářovým) poměrně vydařil, jen u závěrečného příspěvku o právu ES ve vztahu k náboženské svobodě by trochu hlubší aktualizace neuškodila. Smlouvy o založení

ES a EU jsou v původním článku číslovány ještě postaru, což může zvědavého čtenáře ne příliš zběhlého v evropském právu trochu mást. Rovněž byl opomenut nejnovější lidskoprávní dokument Charta základních práv EU, proklamovaná evropskými orgány na konci roku 2000. Zde se sluší připomenout vášnivou debatu ohledně znění preambule této charty, kde se podle původního návrhu odkazovalo mimo jiné i na náboženské dědictví Evropy. Tato neshoda vedla ve výsledku k odlišnému znění přinejmenším v jazyce francouzském a německém.

Ze všech příspěvků, a to včetně toho Robbersova, lze vyčíst současné trendy a problémy evropského konfesního práva v nejšířím slova smyslu. Tradiční církve prohrávají s neustálým procesem sekularizace, na vzestupu jsou jen nová náboženská hnutí a proudy, popř. tradiční náboženství, která ale nebyla v Evropě tolik zastoupena jako dnes v důsledku migrace pracovních sil, to je případ např. islámu. Tyto nové jevy s sebou přinášejí problém vhodné organizační formy pro náboženské sdružování netradičního typu a právního postavení takových subjektů práva. Stinnou stránkou působení nových náboženských proudů je téma sekt. Sekularizace rovněž přispívá k tomu, že v Evropě stále ubývá tzv. státních církví a stále více se realizuje princip přátelské či kooperující odluky. Sekularizace není jen institucionální, nýbrž též hodnotová, i když vzhledem k velké autonomii jedince i církví nelze příliš přeceňovat možný dopad na náboženskou svobodu takových témat, jako je registrované partnerství, euthanasie nebo otázku otevírání či zavírání obchodů v neděli.

Publikace patří mezi přední tituly české konfesněprávní knihovny a je vhodná jako základní čtivo jak pro ty, kteří teprve do problematiky srovnávacího práva konfesního teprve pronikají, tak pro ty, kteří se zamýšlejí nad jednotlivými oblastmi konfesního práva a hledají v zahraničních úpravách inspiraci pro srovnání s českou konfesněprávní úpravou.

Doufáme, že v příštím vydání sborníku bude již obsažen příspěvek za Českou republiku a nebude muset vycházet paralelní publikace, kterou je v současnosti kniha doc. JUDr. J.R. Tretery „Stát a církve v České republice“.

Štěpán Hůlka

Zpráva z Msgr. W. Onclin Chair v Lovani ve dnech 25. 2.–1. 3. 2002

The Report on the “Msgr. W. Onclin Chair”, Louvain, February 25–March 1, 2002

Bericht von „Msgr. W. Onclin Chair“ in Löwen, 25. 2.–1. 3. 2002

La notizia dalla „Msgr. W. Onclin Chair“ fra 25.02.–01.03.2002 a Leuven

Od roku 1993 koná *právníká fakulta Katolické university v Lovani (Katholieke universiteit Leuven)*, která je největší universitou v Belgii, na začátku letního semestru *týdenní cyklus přednášek* dvou specialistů na církevní kanonické právo nebo na státní konfesní právo z různých zemí světa, zakončený slavnostním akademickým zasedáním a zkouškou studentů. Tato akce nese jméno „**Msgr. W. Onclin Chair**“ podle slavného belgického kanonisty tohoto jména (†1989). Hlavním organizátorem je přední belgický znalec konfesního práva prof. **Rik Torfs**, děkan právnické fakulty. Na fakultě se jako vyučující jazyky střídají po roce vlámsština (holandština) s angličtinou.

Pro letošní rok byli vybráni prof. **Augustin Mendonça** ze St. Paul University, Ottawa/Kanada (nar. roku 1941 v Mangalore/Indie, ordinovaný v Kingstonu/Jamaica), a doc. **Jiří Rajmund Tretera** z Karlovy university, Praha.

Přednášky se konaly denně za účasti více než 30 studentů právnické fakulty z většího počtu zemí a několika členů profesorského sboru této fakulty. Každý z obou vyučujících přednášel po dvou hodinách denně, po přednášce následovala diskuse. Prof. Mendonça přivezl z Říma zajímavé rotální kauzy, kterými doplnil své poutavé přednášky na téma *Bonum coniugum* a které použil jako materiál ke zkoušce. Výklad příslušných ustanovení Kodexu kanonického práva z roku 1983 ozřejmil na příkladech ze života, spojených s psychologickou praxí.

Doc. Tretera byl požádán, aby přednášel o recentním českém konfesním právu a o jeho dějinách od dob osvětenství, ve srovnání s některými jinými právními systémy. Témata k písemným zkouškám byla studentům zadána jako srovnávací studie jednotlivých konfesněprávních témat současného českého práva s nejméně jedním dalším právním systémem.

Na závěr se konalo v pátek 1. 3. 2002 odpoledne slavnostní zasedání v promoční aule university, v tradičních talárech tohoto staroslavného vysokého učení (bylo založeno roku 1424). Přítomna byla akademická obec celé university, jakož i současní a bývalí studenti právnické fakulty. Se slavnostními přednáškami v aule vystoupili děkan fakulty prof. *Rik Torfs* (vlámsky), doc. *J. R. Tretera* a prof. *A. Mendonça* (anglicky). Přednášky po 45 minutách byly zkrácenou formou plně-

ho znění, které účastníci předem obdrželi v knižní formě (text byl do tisku připraven na počátku ledna 2002).

Během pobytu přednášející i studenti společně navštívili druhou belgickou katolickou universitu, která byla jako frankofonní založena teprve nedávno v nově postaveném městě *Louvain-la-Neuve* ve valonském Brabantsku. Ohromná je knihovna tamější právnické fakulty, zajímavé jsou ale i bohatý knižní fond fakulty teologie a kanonického práva.

(jrt)

Konference v Římě na Univerzitě Tor Vergata

The Conference at the Tor Vergata University, Rome, June 4, 2002

Konferenz in Rom an der Universität Tor Vergata – 4. 6. 2002

La conferenza all'Università Tor Vergata a Roma – 4. 6. 2002

Dne 4. června 2002 se v Římě konala jednodenní konference pod názvem *Muslimové v Itálii*. Jejím organizátorem byla katedra církevního práva právnické fakulty univerzity *Tor Vergata* v Římě, konferenci samu pak hostila Sněmovna poslanců (*Camera dei Deputati*) italského parlamentu. Program dne byl rozdělen na dvě části. V první z nich se za předsednictví bývalého prezidenta republiky **Dr. Oscar Luigi Scalfara** konalo několik přednášek předních italských profesorů práva konfesního a církevního. Při ní vystoupili **Prof. Silvio Ferrari** ze státní univerzity v Miláně, **Prof. Raffaele Botta** z Univerzity ve Florencii, **Prof. Cesare Mirabelli** z Univerzity Tor Vergata, **Prof. Francesco Castro** z téže univerzity a **Prof. Francesco Margiotta Broglio** z Univerzity ve Florencii. V odpolední části se konala diskuse u kulatého stolu. Debatě předsedal senátor *Giulio Andreotti*.

Miloš Holub

Mezinárodní fórum mezináboženského dialogu o respektu k životu a ve prospěch míru

*The International Forum of Interfaith Dialogue on Respecting Life
and to the Benefit of Peace, Madrid, May 20–22, 2002*

*Internationales Treffen im Rahmen der interreligiösen Gespräche zur Achtung
des Lebens und zugunsten des Friedens, 20.–22. 5. 2002 Madrid*

*Il Foro internazionale per il dialogo sul rispetto alla vita e sul rispetto alla pace,
20–22 maggio 2002, Madrid*

Od pondělí 20. do středy 22. května se v Madridu v hotelu Los Galgos konalo Mezinárodní fórum mezináboženského dialogu o respektu k životu a ve prospěch míru. Fórum se konalo pod záštitou královského ministerstva spravedlnosti za organizačního vedení **prof. Joaquína Martíneze Gijóna**, ředitele ministerského odboru náboženství.

V pondělí v 9.15 celé fórum slavnostně zahájil **prof. Alberto de la Hera**, kterého již čtenáři znají jako šéfredaktora a pravidelného přispěvatele španělské ročenky konfesního práva *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* (viz Revue církevního práva, č. 20–3/2001).

Každý den fóra byl rozdělen na dvě sezení, dopolední a odpolední, mezi nimiž byla půlhodinová pauza na občerstvení či procházku, oběd byl zařazen na program teprve až po odpolední části. Každé sezení představovalo dva příspěvky plus otevřenou debatu. Pondělní dopolední sezení obsahovalo příspěvky pojmenované Komise pro islám ve Španělsku v podání **Dr. Riay Tatary Bakry** a dále Španělský svaz evangelických náboženských sdružení, přednášený **Dr. José de Segovia Barónem**. V odpolední části pak přišla témata Židovská komunita v Madridu v podání **Dr. Moise Bendahana** a Jednota adventistická ve Španělsku od **prof. Roberta Badenase**.

Úterý začalo příspěvkem podaným **Dr. Carlosem Barahonou Garcíou** na téma Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů a dopolední část uzavřel **Dr. Antonio Mínguez Reguera** tématem Španělský svaz baptistických společenství. Odpoledne návštěvníky čekala Pravoslavná církev v Madridu od **Dr. Rogelia Demetria Sáeze Carbó-Lluch** a Baháiské společenství v podání doktorky **Tareixy Enríquez Lópezové**.

Středa měla již jen jedno, dopolední sezení s tématy Katolická církev od **Dr. Carlose de Francisco Vegy** a Španělská reformovaná episkopální církev v podání **Dr. Juana Sáncheze Araujo**. O uzavření akce se pak postaralo odpolední krátké shrnutí celého fóra.

(mjjk)

Vědecké sympozium v Tridentu – Osobnost v Církvi – práva a povinnosti člověka a věřícího

The Scholarly Symposium, Trident, Personality in the Church – Rights and Duties of the Man and Faithful – June, 6–7, 2002

Wissenschaftliches Symposium in Trident - Die Persönlichkeit in der Kirche – Rechte und Pflichten des Gläubigen – 6.–7. 6. 2002

Il convegno scientifico a Trento – La Personalità nella Chiesa – i diritti e i doveri dell'uomo e del credente – 06.–07.06.2002

Ve dnech 6.-7. června letošního roku se v severoitalském městě Tridentu konalo za účasti předních, převážně italských kanonistů vědecké sympozium na téma „Osobnost v Církvi – práva a povinnosti člověka a věřícího.“ Setkání organizovala tridentská Università degli Studi. Záštitu nad konferencí převzala Autonomní provincie Trident. Mezi její patrony patřila i *Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo*, jejímž členem je i předseda naší společnosti pan docent Tretera. Předseda Consociatio, emeritní předseda italského ústavního soudu prof. Mirabelli patřil k čestným hostům.

V průběhu dvou dní předneslo své příspěvky osm předních osobností vědy kanonického a konfesního práva.

Přednášky **prof. Arrieta** (Papežská univerzita Santa Croce, Řím) a prof. Lo Castra (La Sapienza, Řím) se zabývaly obecnou problematikou práv jednotlivce v církvi. Další dvě přednášky byly věnovány konkrétním právům: právu spolčovacím a ekumenickým spolkům (**prof. G. Feliciani**, Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano) a právu na výběr osobního stavu (**prof. Moneta**, univerzita v Pise). Poslední přednáška z prvního dne setkání otevřela blok tří příspěvků z oblasti práva manželského (**prof. Bordonali** – Palermo, **prof. Dalla Torre** - Řím, **prof. Bonnet** – Teramo).

Jako poslední zazněla velmi aktuální přednáška prof. **G. P. Milana** z římské university Tor Vergata „Náboženské společnosti a evropská ústava.“

Miloš Holub

Naše akvizice

Our Acquisitions

Unsere Akquisitionen

Le nostre acquisizioni

BUNGE, Alejandro W./ ESCALANTE, Luis Fernando, *El Consejo Episcopal Latinoamericano (C.E.L.A.M.) y sus Estatutos*, Madrid, 2000, 213 s.

DOLINSKÝ, Juraj, *Církev a štát na Slovensku v rokoch 1918–1945*, Dobrá kniha, Trnava, 1999, 131 s.

DOLINSKÝ, Juraj, *Problematika vyučovania náboženstva na Slovensku v rokoch 1948–1973*, Dobrá kniha, Trnava, 2001, 86 s.

FILO, Július jun., *Horizonty obnovy cirkvi*, Tranoscius, Liptovský Mikuláš, 2001, 231 s.

GROCHOLEWSKI, Zenon, *La filosofía del derecho en las enseñanzas de Juan Pablo II y otros escritos*, Temis S.A. Instituto de humanidades Universidad de la Sabana, Bogotá, 2001, 73 s.

KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*, komentár, ŠMÍD, Marek, vyd. LÚČ, Bratislava, 2001, 140 s.

LORETAN, Adrian, *Laien im pastoralen Dienst, Ein Amt in der kirchlichen Gesetzgebung, Pastoralassistenten/-assistentin, Pastoralreferent/-referentin*, Universitätsverlag, Freiburg/Schweiz, 1997, 406 s.

PREE, Helmuth, *Die evolutive Interpretation der Rechtsnorm im Kanonischen Recht*, Springer-Verlag, Wien-New York, 1980, 270 s.

SCHANDA, Balázs, *Legislation on Church-State Relations in Hungary*, Ministry of Cultural Heritage, Budapest, 2002, 204 s.

SOUKUP, Ladislav (ed.), *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945–1990*, Karolinum, Praha, 2002, 416 s.

WIESHAIDER, Wolfgang, *Denkmalschutzrecht, Eine systematische Darstellung für die österreichische Praxis*, Springer-Verlag, Wien-New York, 2002, 204 s.

URFUS, Valentin, *19. 4. 1713 – pragmatická sankce – rodný list podunajské monarchie*, Havran, Praha, 2002, 154 s.

VASIE, Cyril, *Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukáčevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví*, Dobrá kniha, Trnava, 2000, 286 s.

Domáci a zahraniční časopisy a sborníky

Theologická revue, č. 4/2001, ročník 72, Univerzita Karlova v Praze – Husitská teologická fakulta, Praha 2001

Z článků v tomto čísle vybíráme:

DE VOOGHT, Paul, *Kacířství Jana Husa*, s. 357–381

SPRATEK, Daniel, *Mezinárodní společenství a svoboda náboženského vyznání*, s. 400–412

HRUŠKA, Bohuslav, *Stará Mezopotámie v heslech nového českého Biblického slovníku*, s. 423–437

ARNOLDOVÁ, Anna, *Lékařská posudková činnost – stále diskutované téma*, s. 438–454

Z dokumentů pak:

Statut starokatolických biskupů sjednocených v Utrechtské unii, s. 461–470

Revue de droit canonique, TOME 50/1, TVA, Strasbourg 2000

SOMMAIRE: Editorial: La place des religions en Europe

METZ, RENÉ, In memoriam Jean Gaudemet

BELTRAME, Sylvia, *La liberté religieuse en Allemagne: permanence et évolution*

PUZA, Richard, *Après la décision de la Cour constitutionnelle fédérale: la présence de crucifix dans les locaux scolaires*

WOEHLING, Jean-Marie, *Neutralité culturelle et mission culturelle de l'État: réflexions sur l'arrêt de la Cour constitutionnelle allemande relatif aux crucifix dans les écoles*

L'arrêt de la Cour constitutionnelle fédérale allemande du 16 mai 1995 sur les crucifix dans les écoles de Bavière

Opinions dissidentes

TUFFERY, Jeanne-Marie, *L'exercice du pouvoir de police du culte catholique dans le Bas-Rhin de 1801 à 1870*

TAWIL, Emmanuel, *Le recours pour abus dans les trois départements concordataires français*

AOUN, Marc, *La reconnaissance légale des congrégations religieuses en Alsace-Moselle*

MESSNER, Francis, *Les développements récents du droit local des cultes en Alsace et Moselle*

LEGRAIN, Michel, *Mariage civil et mariage religieux: se marier à l'église sans passer par la mairie*

DIENI, Edoaro, *Apories persistentes dans droit patrimonial canonique*

GALLAGHER, Paul R., *Les défis pour la théologie la spiritualité en Europe aujourd'hui*

METZGER, Marcel, *Bulletin de liturgie, patristique, ars et la spiritualité*

Folia Theologica, Vol. 12, Márton Áron Publishing House, Budapest, 2001

články, týkající se kanonického práva:

ERDŐ, Péter, *Contributo della Chiesa alla formazione dell' autocoscienza culturale europea*

FÉLIX BALLESTA, Ángeles, *Concilio provincial Tarraconense y Region eclesiástica Catalana*

KRZYWDA, Józef CM, *La richiesta del principio di sussidiarietà nell' ambito della realizzazione della missione della Chiesa (Abbozzo del problema)*

SZUROMI, Szabolcz Anzelm O.Praem., *Les trois premiers Synodes d'Esztergom et la discipline ecclésiastique en Hongrie au XIIe siècle*

WIJLENS, Myriam, *Profil der Klienten eines Offizialates*

VASLABÁN, Csaba, *Il concetto di laico nella tradizione della Chiesa latina*

Kirche und Gesellschaft, Hefte Nr. 287–291, Katholische Sozialwissenschaftliche Zentralstelle Mönchengladbach, J. P. Bachem Verlag, Köln, 2002

TETTINGER, Peter J., *Christliche Werte in der europäischen Grundrechtsdiskussion* (Nr. 287)

RAUSCHER, Anton, *Christlicher Glaube und politische Ethik* (Nr. 288)

KLEINHENZ, Gerhard D., *Massenarbeitslosigkeit – eine deutsche Krankheit?* (Nr. 289)

BRAUN, Johann, *Andersartig aber nicht gleichwertig, Zum Vorrang der gegenüber der gleichgeschlechtlichen Lebenspartnerschaft* (Nr. 290)

KIRCHHOF, Paul, *Die Steuer als Ausdruck staatlicher Gerechtigkeit* (Nr. 291)

Österreichisches Archiv für Recht & Religion, Heft 3/2001, Wien, 2001

Schwerpunktthema: § 867 ABGB und Art. XIII Konkordat

KALB, Herbert, POTZ, Richard, SCHINKELE, Brigitte, *Rechtsgeschäfte mit kirchlichen juristischen Personen*

THUNART, Raphael, *Privatrechtlicher Vertrauensschutz und § 867ABGB*

Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht, 46. Band, 4. Heft, Dezember 2001, J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 2002

Z obsažených pojednání:

WINKEL, Burghard, *Zum Grundsatz der Unveräußerlichkeit kirchlichen Vermögens*, s. 418–439

HEMING, Hans Michael, *Die Religion, die Kirchen und die europäische Grundrechtcharta. Anmerkungen zu einer Etappe im europäischen Verfassungsprozess*.

Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht, 47. Band, 1. Heft, März 2002, J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 2002

Mezi nejzajímavější statě patří:

BIELITZ, Klaus, *Privatrechtliche Organisationsformen in der evangelischen Kirche*, str. 56–78

KÄSTNER, Karl-Hermann, *Die Kirche als Rechtsnachfolgerin einer unter dem Nationalsozialismus verfolgungsbedingt aufgelösten kirchlichen Stiftung*, s. 90–100

WARNINK, Hildegard (ed.), *Legal Position of Churches and Church Autonomy*, Uitgeverij Peeters, Leuven 2001

Publikace obsahuje celou řadu zajímavých článků o historii a postavení církví v rozličných státech a také analytické studie o vztahu katolické církve k církevní autonomii, stanovisko belgického politika k této problematice atd. Z obsahu vybíráme:

I. The Legal Position of Churches in South Africa

MEYER, Rolf, *The History of the Constitutional Relationships in South Africa*

DU PLESSIS, Lourens, *Current Problems Concerning Church and State Relationships and Religious Freedom in South Africa. The Viewpoint of a Constitutional Lawyer*

II. National Reports

PUZA, Richard, *Legal Position of Churches, Church Autonomy and Tendencies in Jurisprudence, Report of Austria*

MESSNER, Francis, *The Autonomy of Religious Confessions in France*

ROBBERS, Gerhard, *Church Autonomy in Germany Including an Attachment on Relevant European Union Law*

MONELLOS, Susana Mosquera, *Legal Position of Churches in Spain*

DESTRO, Robert A, *The Politics of Church Autonomy in the USA*

III. Analytic Studies

FORTMAN, Bas de Gaay, *The Regulae Iuris and Human Rights as Bridges between Church and State*

SWAELEN, Frank, *Remarks by a Belgian Politician on Freedom of Religion and Church Autonomy*

WARNINK, Hildegard, *The Roman Catholic Church and Church Autonomy*

(Jiří Šouša, Ladislav Šouša, jrt)

Dnes Vám představujeme

Today we present you

Heute stellen wir Ihnen vor

Oggi vi presentiamo

Komise Spojených států amerických pro náboženskou svobodu v zahraničí

U.S. Commission for International Religious Freedom

Kommission der Vereinigten Staaten für die Religionsfreiheit im Ausland

La Commissione degli Stati Uniti d'America per la libertà religiosa all'estero

Komise pro náboženskou svobodu v zahraničí je federální vládní komise se sídlem ve Washingtonu. Komise byla zřízena **Zákonem o náboženské svobodě v zahraničí z roku 1998**. Jejím hlavním úkolem je monitorovat náboženskou svobodu v jiných státech světa a poskytovat rady prezidentovi, ministerstvu zahraničních věcí a Kongresu, jakým způsobem ji lze nejlépe podporovat.

Na základě zmíněného zákona o náboženské svobodě v zahraničí, který stanoví jako cíl zahraniční politiky Spojených států boj s náboženskou persekucí v jiných státech, byl kromě Komise zřízen speciální **Úřad pro náboženskou svobodu v zahraničí** jako součást ministerstva zahraničí, v jehož čele stojí velvyslanec se zvláštním posláním. Tento úřad je odpovědný za vydávání zprávy o náboženské svobodě a persekucích ve všech cizích státech. Zpráva je vydávána každoročně k 1. září. Na jejím základě jsou určeny tzv. „země zvláštního zájmu“ v závislosti na míře porušování náboženské svobody. Zákon dále stanovil širokou škálu diplomatických a ekonomických prostředků, kterou může prezident disponovat vůči těmto zemím. Kromě zmíněného Úřadu a Komise vytvořil zákon u Národního bezpečnostního úřadu funkci poradce pro záležitosti náboženské svobody.

Komise je zřízena na dobu určitou do 1. května 2003, vydává rovněž speciální zprávy vztahující se k náboženské svobodě v zahraničí. Narodil od Úřadu zřízeném při ministerstvu zahraničí, které vydává své pravidelné zprávy ohledně situace ve všech zemích, vydává Komise pro náboženskou svobodu zprávy vztahující se k méně zemím, zpravidla „zemím zvláštního zájmu“. Zprávy Komise sledují navíc cíl kritizovat a radit orgánům moci výkonné a legislativní. Členové Komise jsou přední představitelé náboženských společností a specialisté na mezinárodní

právo, náboženskou svobodu a lidská práva. Celkem devět komisařů je voleno na období dvou let, z čehož dva jsou vybíráni presidentem, čtyři leaderem strany v Kongresu, která nevládne v Bílém domě, a tři leaderem presidentovy strany.

Právně je existence Komise v souladu s americkou ústavou a jejími dodatky, i když se předmět týká svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Právním důvodem pro existenci Komise je snaha Spojených států podporovat dodržování závazků vyplývajících z příslušných ustanovení dokumentů mezinárodního práva, tj. Všeobecné deklarace lidských práv a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

Komise nemá bezprostřední vliv na mezinárodní politiku Spojených států, nemůže tedy nikterak svá zjištění a požadavky vynucovat. Její úkol je primárně poradní a monitorovací.

Důležité je určení zemí zvláštního zájmu. Mezi ty patří ty země, které se vyznačují zvláště hrubým porušováním náboženské svobody. Nejčastěji se jedná o porušení klasických základních práv a svobod, jejichž motivem je příslušnost k určité náboženské komunitě. Země zvláštního zájmu jsou určovány, mimo jiné též na základě podnětů Komise, ministerstvem zahraničních věcí, které je též oprávněno přijmout příslušná hospodářská a diplomatická opatření vůči těmto zemím. Aktuálně jsou zeměmi zvláštního zájmu: **Barma, Čína, Severní Korea, Írán, Irák, Súdán a režim Talibanu v Afganistanu.**

Konkrétní úspěchy dosáhla Komise při formulování požadavků při jednání zástupců americké vlády s jednotlivými zeměmi, zejména zeměmi zvláštního zájmu. Kromě toho Komise vnesla konkrétní připomínky k organizaci a personálnímu zabezpečení odpovídající zahraniční politiky.

Štěpán Hůlka

Zprávy ze Společnosti pro církevní právo

News from the Church Law Society

Kurze Nachrichten der Gesellschaft für Kirchenrecht

Le notizie dalla Società di Diritto Canonico

Od počátku března 2002, kdy vyšlo předcházející číslo tohoto časopisu, se naše společnost podílela na těchto akcích:

Ve středu 20. 3. 2002 se uskutečnila v rámci cyklu „Působení práva v církvi a ve společnosti“ panelová diskuse na téma „**Forma uzavírání manželství**“. Diskusi uvedl a řídil doc. Jiří Rajmund Tretera. Srovnán byl většinový model – tj. alternativní forma uzavírání sňatku – a menšinový model – tj. obligatorní civilní sňatek. Upozorněno bylo na záporné důsledky případného prosazení obnovy obligatorního civilního sňatku z dob komunistického režimu, s nímž se počítá v současném návrhu nového občanského zákoníka. Obligatorní civilní sňatek byl na území českých zemí zaveden jen jednou v dějinách, a sice zákonem o právu rodinném č. 265/1949 Sb. ze 7.12.1949 s účinností od 1.1.1950, a odstraněn novelou zákona o rodině č. 234/1992 Sb. s účinností od 1.7.1992.

Na pozvání *třicátníků* Českobratrského evangelického sboru v Praze 10-Vršovcích se tři zástupci naší Společnosti zúčastnili ve středu 17. 4. 2002 večera v modlitebně v Tulské ulici. Po výkladě o nové právní situaci církví, vzniklé přijetím zákona č. 3/2002 Sb., následovala diskuse zejména na téma budoucnosti *diakonů a církevního školství*.

Ve středu 24. 4. 2002 se po skončení Valné hromady SPCP konala za velmi vysoké účasti posluchačů prezentace dvou nových knih v oboru konfesního práva, které vyšly na začátku tohoto roku. Knihu **Stát a církve v České republice** od doc. J. R. Tretery, kterou vydalo Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, představil doc. ICLic. JUDr. Antonín Ignác Hrdina. Rozhovor o knize prof. Gerharda Robberse a kolektivitu **Stát a církve v zemích EU**, kterou přeložili Mgr. Petr Kolář z Fakulty sociálních věd UK a jeho manželka Mgr. Markéta Kolářová a která vyšla v nakladatelství Academia Praha, vedl odborný poradce tohoto překladu doc. Jiří R. Tretera. Večer podpořila Konrad-Adenauer-Stiftung v Praze.

Gratulace členům naší společnosti

Svá studia na Právnické fakultě UK ukončil a dne 19. 3. 2002 byl v Karolinu slavnostně promován **Pavel Čižinský** z Prahy. Téhož dne při slavnostní promoci

v Karolinu titul magistr obdržel **Michal Heldenburg**, dlouholetý člen pracovního výboru Společnosti, člen redakční rady Revue církevního práva, řadu let činný jako studentská vědecká síla na katedře právních dějin PF UK.

Dne 24. 4. 2002 byl v rámci Valné hromady SPCP přijat za čestného člena SPCP **Mark E. Chopko** vedoucí právní poradce Americké biskupské konference.

Dne 2. 5. 2002 obhájil **Mgr. Jan Červenka** z Prahy na PF UK doktorskou rigorózní práci na téma *Územně správní organizace Římskokatolické církve v Československu (1918 – 1992)* a obdržel titul JUDr.

Dne 27. 5. 2002 obhájil člen našeho výboru **P. ThLic. Damián Němec OP** na Papežské teologické fakultě ve Vratislavi doktorskou disertaci na kanonickoprávní téma a dosáhl akademického titulu **Th.D.** Oponentem byl *Prof. ICDr. Edward Górecki*.

Dne 28. 5. 2002 obhájili na PF UK své magisterské diplomové práce **Terezie Jenisová-Hadravová** z Třeboně a **Lukáš Kuboň** z Českého Těšína.

K dosažení titulu magistra v červnu 2002 gratulujeme dalším členům SPCP: **Jakubu Holečkovi** z Prahy, členu výboru **Adamu Furkovi** z Prahy, hlavnímu webmasterovi našich internetových stránek, členu výboru **Danielu Spratkovi** z Třince, a členu výboru **Janu Šafránkovi** z Prahy, který řadu let konal práce studentské vědecké síly na katedře právních dějin PF UK a pečuje o distribuci tohoto časopisu.

Zprávy z Institutu konfesního práva

V úterý 2. dubna 2002 se zástupci naší Společnosti Ing. Jana Mindlová, CSc., Doc. JUDr. Jiří R. Tretera, ThLic. Damián Němec a Mgr. Záboj Horák zúčastnili porady svolané kongregací sester boromejek do kláštera křížovníků v Praze na Starém Městě, týkající se právní formy církevních právnických osob. Na navazujícím večeru konaném v Praze 27. 6. 2002 vystoupili se svými příspěvky Mgr. Tomáš Zadražil, JUDr. Štěpán Hůlka a Mgr. Jan Šafránek, diskuse se zúčastnili další členové výboru.

News from the Church Law Society

From the beginning of March 2002, when the last number of this periodical was issued, our society has participated in these undertakings:

On Wednesday, March 20, 2002, the panel discussion on the theme “The Form of Marriage Consent”, in the frame of the cycle “The Effect of Law in Church and Society”, was held. Doc. JUDr. Jiří Rajmund Tretera led this discussion. Two alternatives were compared – the prevailed type of the alternative form of the marriage consent – and the type of an obligatory civil form. Comments were made on the

negative consequences of the restoration of the obligatory civil form in the bill of the Civil Code. The obligatory civil form of marriage consent was enacted at the territory of the Czech Lands, for the first and last time, by the Communist regime (in force from January 1, 1950).

Three representatives of our society participated in the Evening of the thirty-year old members of the Czech Brethren Evangelic Church's Congregation, Prague 10-Vršovice, and explained the new legal position of churches after the Act No. 3/2002 of Coll. had been issued.

On the Wednesday, April 24, 2002, the presentation of two new books about state ecclesiastical law, published at the beginning of 2002, was held after the plenary meeting of the Church Law Society, with great attendance. Doc. ICLic. JUDr. Ignác A. Hrdina introduced the book "State and Churches in the Czech Republic" by Doc. JUDr. Jiří R. Tretera, which was published by Karmelitánské nakladatelství in Kostelní Vydří. Doc. JUDr. Jiří R. Tretera led the discussion on the book "State and Church in the European Union" by Prof. Gerhard Robbers and col. This book was translated by Mgr. Petr Kolář from the Faculty of Social Sciences, Charles University, and his wife Markéta Kolářová, and published by the Academia Publishing, Prague. The expert supervisor of this book was Doc. JUDr. Jiří R. Tretera. This presentation was supported by the Konrad-Adenauer-Stiftung, Prague.

At the plenary meeting of the Church Law Society, Mark E. Chopko, General Counsel of the United States Conference of Catholic Bishops, was admitted as an honourable member to the Church Law Society.

Congratulations!

Pavel Čížinský finished his study at the Law Faculty of Charles University and took his degree on the 19th of March, 2002. On the same day, Michal Heldenburg, old member of the Executive Committee and member of the Editorial Board of the Church Law Review, took his degree. Michal Heldenburg also worked as a student assistant at the Department of Legal History at the Law Faculty of Charles University.

Congratulations to other graduated from the Law Faculty of Charles University: Jakub Holeček (Prague), old members of the Executive Committee Adam Furek - our chief webmaster (Prague), Daniel Spratek (Třinec) and Jan Šafránek (Prague). Jan Šafránek worked as a student assistant at the Department of Legal History of the Faculty for many years. He cares for distribution of this periodical.

On the 2nd of May, 2002, JUDr. Jan Červenka defended his doctor's thesis on the theme "Territorial Administration of the Roman Catholic Church in Czechoslovakia (1918-1992)".

On the 27th of May, 2002, P. ThLic. Damián Němec OP, member of the Executive Committee, defended his doctor's thesis in canon law and took the degree of Th.D. at the Papal Faculty of Theology in Wrocław. His opponent was Prof. ICDr. Edward Górecki.

On the 28th of May, 2002, Terezie Jenisová-Hadravová (Třeboň) and Lukáš Kuboň (Český Těšín) defended their diploma thesis at the Law Faculty of Charles University.

News from the Institute for State Ecclesiastical Law

On Tuesday, April 2, 2002, the representatives of the Institute for State Ecclesiastical Law, Ing. Jana Mindlová, CSc., Doc. JUDr. Jiří R. Tretera, ThLic. Damián Němec and Mgr. Záboj Horák, LL.M. participated in a consultative session on the legal form of church entities at the Monastery of the Knights of the Cross, Prague Old Town. This session was arranged by the Sister of Mercy of Charles of Boro-meia. On the following session on the 27th of June 2002, Mgr. Tomáš Zadražil, JUDr. Štěpán Hůlka and Mgr. Jan Šafránek, presented their papers. Other members of the Executive Committee participated in discussions.

(jrt)

!!! Právě vyšlo !!!

- 1) **Jiří R. Tretera: Stát a církve v České republice,**
Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, 156 s.

- 2) **Gerhard Robbers (ed.): Stát a církve v zemích EU,**
Academia, Praha 2002, 367 s.

!!! Právě vyšlo !!!

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Královské kolegiální kapituly na Vyšehradě, Ministerstva kultury ČR
a členů Společnosti pro církevní právo.*

*This number of the Church Law Review is published thanks
to the support of the Royal Collegial Chapter at Vyšehrad,
the Czech Ministry of Culture and the members of the Church
Law Society, Prague.*

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA

Vydává: Společnost pro církevní právo

Adresa redakce: Husova ul. 8, 110 00 Praha 1
e-mail: SPCP@prf.cuni.cz
<http://spcp.prf.cuni.cz>

Šéfredaktor: Jiří Rajmund Tretera

Výkonný redaktor: Štěpán Hůlka

Členové redakční rady: Jiří Jirsa
Jiří Georgiev
Michal Heldenburg
Záboj Horák
Stanislav Příbyl
Stanislav Pšenička

Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler

Redakční uzávěrka tohoto čísla proběhla ke dni 30. 6. 2002

Sazba: RNDr. Marcela Braunová, Praha 5

Tisk: ÚZPI – repro odd., Slezská 7, 120 56 Praha 2

Distribuce Jan Šafránek

ISSN 1211–1635

MK ČR 7429